

sesli diplomasi

rem Kayhan

o-vizyon

Canevi

o şans tanımıyor

ned Sami Çavuşoğlu

kesintisiz ve

rsiz eğitim

ykal

izmin dünü,

jünü, yarını

Köletavitoğlu

etlerin toplumsal

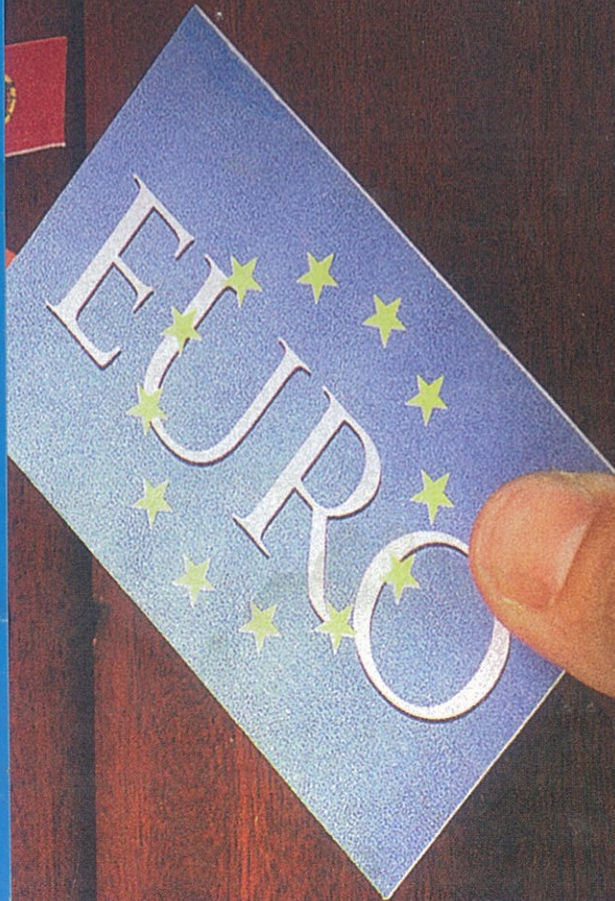
tesi

Dicleli

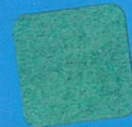
36

uz-Agustos 1998
da bir yayınlanır)
000 TL. KDV Dahil

örüş:

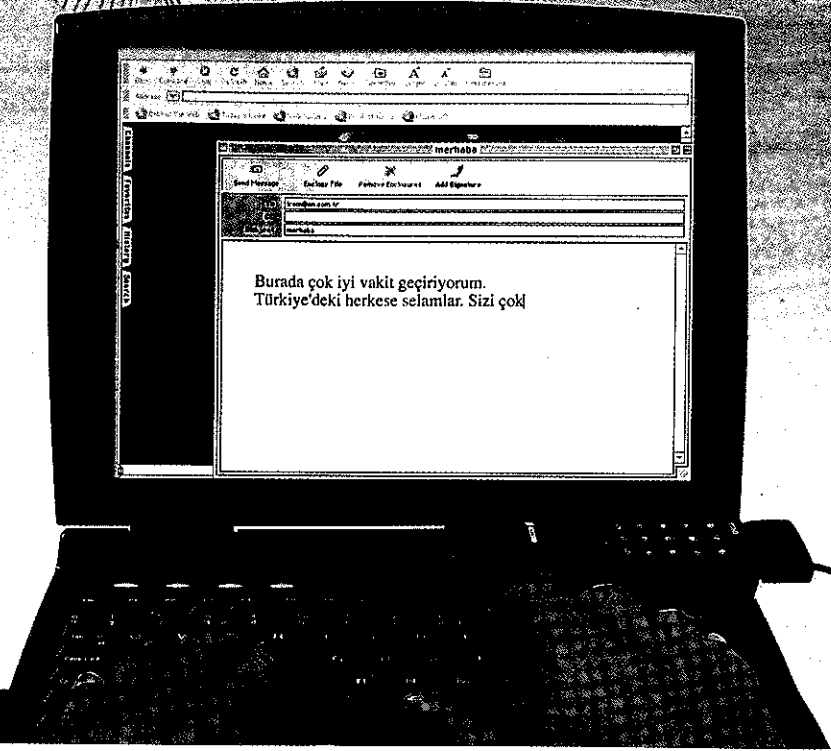

nahtar uygun mu?..

TUSIAD

Turkcell aboneleri dünyayı dize getiriyor.

Turkcell Faks ve Data Hizmeti'yle henüz tanışmadıysanız, elinizdeki olanaklardan yeterince yararlanmıyorsunuz demektir. Turkcell'le Türkiye'nin dört bir yanında ve 60'tan fazla dünya ülkesinde en yakın faks ve data bağlantısı hemen elinizin altında.

Cep telefonunuzu bilgisayarınıza bağlayın yeter. Sonra bulunduğunuz yerden istediğiniz yere faks gönderin, faks alın, internete bağlanın, e-mail ve dosya alışverişi yapın. Turkcell sadece özgürce konuşmanız için değil, faks ve data iletişiminiz için de hizmetinizde.

TURKCELL

Türkiye'nin güvenilir, lider GSM operatörü

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

75. yıl ve Euro

Türkiye, Cumhuriyet'in 75'nci yılını coşkuyla kutlamaya hazırlanırken, ekonomik ve sosyal yaşamın her alanında bir muhasebe faaliyeti sürüp gidiyor. Kimimiz iyimser, 75 yılda geldiğimiz yeri "yeterince gelişmişlik düzeyi" olarak tanımlıyor, kötümser olanlarımızsa "hala buradayız, neden bir türlü daha ileri gidemedik" diye şikayet ediyor. Gerçekten de Türkiye'nin coğrafi konumuna, insanlarına, kaynaklarına bakınca ve Avrupa ülkelerinin bu süre içindeki gelişmişlik düzeyi ile karşılaştırınca çok iyimser olmak mümkün değil.

Türkiye'yi en stratejik ülkelerden biri durumuna getiren coğrafi konumu aslında belki de bugün içinde bulunduğu sarmalın da en önemli nedeni. Gelişmiş ülkeler, Türkiye'den vazgeçmiyor, ama istediği gibi gelişmesine de razı olmuyorlar. Türkiye de, onlar karşısında aynı ikilemi yaşıyor, bir yandan her bölgesel, küresel birlikteliğin içinde yer almak istiyor, bir yandan da bu oluşumların dayattığı kural ve koşulları reddediyor. Ama, ne olursa olsun, bu sarmal Türkiye'yi her an canlı, her an dinamik kılıyor. Zıtlıklardan doğan enerji, "onlar gibi olma", "onları geçme", "onlara boşverme" gibi güçlü ve yapıcı duygusalıklar, sürekli krizlerin getirdiği, her duruma hazırlıklı olma becerisi, 75 yılın bilançosunda aktiflerde yer alıyor. Ve görünen o ki, Türkiye içerideki bütün tartışmalara, tatsızlık ve sorunlara karşın, rotasında ağır da olsa ilerliyor.

Görüş'ün bu sayısında Avrupa'nın 1 Ocak'dan itibaren kullanmaya başlayacağı yeni para birimi Euro'yu kapak konusu olarak ele aldık. Türkiye'nin şu anda umurunda değilmiş gibi görünen, ancak üç ay içinde çok yakın ilişkiye gireceği bu yeni para ne getiriyor, ekonomi düzeyinde Merkez Bankası eski Başkanı Yavuz Canevi, günlük yaşam bazında finans uzmanı Mehmet Sami Çavuşoğlu irdeledi.

Dosyamızın konusu ise 75 yıldır sorunları hiç bitmeyen eğitimimiz. 8 yıllık eğitimde bir yıllık deneyimin sonunda nerdeyiz? Boğaziçi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ali Baykal bu sorunun cevabını ararken, Anadolu Üniversitesi'nden Doç.Dr. Ali Şimşek mesleki eğitimin sorunlarını tartışıyor.

Gündem sayfalarımızda iki güncel konu, turizmin yapısal sorunları ile şirketlerin giderek farkına vardıkları toplumsal sorumlulukları yer alıyor. TYD Başkan Vekili Tavit Köletavitoğlu'nun turizm incelemesi ile araştırmacı yazar Zülfü Dicleli'nin yazılarını ilginç bulacağınıza eminiz. Tarih sayfalarımızda ise, Avrupa'da tek paraya gidişin güçlenmesinden hareketle paranın tarihini koleksiyoncu Tunca Varış'ın kalemiyle ele aldık.

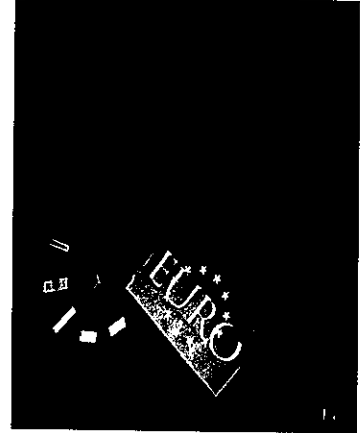
Dünya, Metropol, Kitap ve Sarı Sayfalarımızda her zamanki gibi ilginç konular yer alıyor.

Bir sonraki Görüş'de buluşmak dileğiyle.

Dr. Haluk Tükel

Görüş:

TEMMUZ - AĞUSTOS 1998

Görüş: Temmuz-Ağustos 1998

İÇİNDEKİLER

GÖRÜŞ AÇISI 1

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGE 4-5

Uzun vadede temel dengelerin güçlendirilmesi için yapısal reformlara devam edilirken, gündelik gelişmeler karşısında esneklik gösterilmesi, son gelişmelerle, zorunluluk halini aldı.

GÖRÜŞ 6-7

Muharrem Kayhan, ideolojik kutuplaşmaların, yerini küresel ekonomik mücadeleye bıraktığı yeni düzende, 'artık dışı açılmanın zamanıdır' diyor. Kayhan, bu amaçla, ABD'de Kasım ayında açılacak TÜSİAD Temsilciliği'nin vizyonunu ve işlevlerini anlatıyor

DÜNYA 8-11

Küreselleşmenin dünya ülkelerine sağladığı getiriler yanında yarattığı sorunlar da birer ikiye ortaya çıkıyor. Sorunlara acil çözümler üretmek gerekiyor ancak insanlık bu yeni olguyu yeterince kavrayamadığı için sorunlar karşısında hemen ve doğru yanıtları bulmakta zorluk çekiyor. Dünya, bu çözümsüzlüklerle dolu.

KAPAK 12-25

1 Ocak 1999'dan itibaren 11 Avrupa ülkesi, yeni para birimi olan Euro'yu kullanacağı geçiş dönemine giriyor. Euro, artık kaydı para olarak her yerde geçerli olacak. Peki, Euro'ya birlikte neler değişecek, dünya buna hazır mı, Türkiye açısından anlamı vb. soruları T.C.Merkez Bankası eski Başkanı Yuvaz Canevi yanıtlıyor. İktisatçı ve finansman danışmanı Mehmed Sami Çavuşoğlu ise, bugüne kadarki süreci özetlediği makalesinde, konuya Türkiye açısından bakıyor ve özel sektöre önemli önerilerde bulunuyor.

DOSYA 26-44

Yeni öğretim yılına girerken, bir yıldır uygulanan 8 yıllık zorunlu eğitimin bugün geldiği nokta, mali tablo, eksiklikleri, zorlukları ve olumluluklarını Boğaziçi Üniversitesi'nden

Yönetim:

TÜSİAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSİAD Adına Sahibi: Muharrem Kayhan

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş

• Yayın Kurulu: Muharrem Kayhan, Sinan Tara, Nilgün Demirtaş, Ümit İzmen, Ayşegül Meriç, Necla Zarakol

Görüş: TÜSİAD'ın iki ayda bir çıkar

Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece sözkonusu yazarların fikirlerini ifade eder.

İllüstrasyon: Tan Oral

Prof. Dr. Ali Baykal değerlendiriyor. Mesleki ve teknik eğitimdeki yeniden yapılanmayı da Anadolu Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Ali Şimşek çeşitli boyutlarıyla ele alıyor.

46-65 GÜNDEM

Turizmcı Tavit Köletavitoğlu, 1998 konjonktüründe yaşananlardan yola çıkarak, devlet ve sektör açısından turizmin dünü ve geleceğini ele alıyor ve dünya turizm trendlerine değiniyor. Gazeteci Fehmi Köfteoğlu ise, dünya ve Türkiye seyahat endüstrisindeki gelişmeleri aktarıyor.

Şirketlerin toplumsal kaliteleri ya da sorumlulukları, bir şirketi diğerlerinden ayıran bir özellik. Araştırmacı Zülfü Dicleli, 21. yüzyılda şirketlerin bu anlayışa neden ve ne kadar ihtiyaç duyacaklarını ve nasıl yararlanacaklarını anlatıyor.

66-70 TARİH

"Yokluğu bir dert, çokluğu yara" olan paradan hep böyle mi yakınılıyordu bilinmez ama, geçmişe bakıldığında yaşamı belli bir oranda yönlendirdiği hep ortada. Araştırmacı ve kolleksiyoncu Tunca Varış, ülkelerin tek para arayışına girdiği bu günlerde, ilk takas aracı olan koyun ve tuzdan bugünün parasına uzanan süreci anlatıyor.

74-75 KİTAP

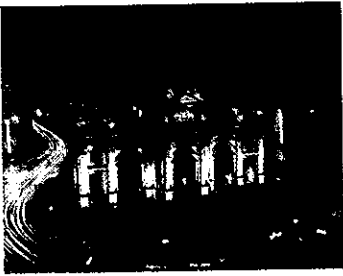
Helsinki Yurttaşlar Derneği tarafından yayınlanan "Merhaba Sivil Toplum" adlı derlemede, sivil toplum kuruluşlarının teorik ve pratik sorunları çeşitli açılardan ele alınıyor.

76-77 METROPOL

Madrid, "zil, şal ve gül" üçlemesinin dışında yeni heyecanları da barındırıyor. Üstelik, işadamları için haftasonları bile çok cazip alternatifler sunuyor. Turizmcı Mahmut Boynudelik'in kaleminden...

79-80 SARI SAYFA

1998 Dünya Kupası'nın heyecanı henüz geçmemişkin, gazeteci Ergun Hiçyılmaz "eskilerin" belleğindeki finalleri hatırlatıyor.

Yayın:

- Yazı Kurulu: Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir
- Prodüksiyon: 2.adres İletişim Ltd. Şti., Kore Şehitleri Cad. Yaprak Ap. 37/1 D:7 80300 Zincirlikuyu-İSTANBUL Tel: (0212) 274 27 87- 272 17 42 Faks: (0212) 272 92 66
- Basım: Yapın Matbaacılık Ltd. Şti., Mecidiyede cad. 54-1 Mecidiyeköy-İSTANBUL Tel: (0212) 275 24 34 - 288 97 43
- Reklam ve Halkla İlişkiler ve Abone Başvuruları: Zarakol Danışmanlık (0212) 246 48 40-246 88 75 no'lu telefonlara ve (0212) 247 55 08 no'lu faksı yapılabilir.

İkili hedef:

Uzun vadede yapısal iyileşme kısa vadede piyasalarda güven

IMF ile yakın izleme anlaşmasının imzalandığı Temmuz başından bugüne geçen dönemde ekonomik gelişmeler incelendiğinde iki temel özellik görülebilmektedir: Para politikasında belirgin bir yön değişikliği ve Rusya krizinin etkisi altında borsa endeksi ve faiz oranlarındaki ciddi bozulmalar.

Temmuz başından bu yana izlenen para politikasına bakıldığında, yılın ikinci dönemi için açıklanan programda da işaretleri olduğu gibi, bir değişiklik vardır. Ancak yön olarak beklenen bu değişiklik, büyüklük itibarıyla beklentilerin dışındadır. Merkez Bankası piyasaya döviz satarak piyasadan TL çekmekte, oluşan likidite sıkıntısı ise APİ yoluyla piyasaya TL verilerek giderilmektedir. Para politikasındaki bu değişiklik, sözkonusu dönem içinde kur üzerindeki baskının kısmen strelize edilmesine olanak tanımıştır. Böylece iki aylık süre içinde kur artışı %4.9 seviyesinde kalmıştır.

Piyasadaki likiditenin sıkışmasıyla, faiz oranları üzerinde de yukarı doğru bir baskı oluşturmuştur. Vergi yasasının mali piyasaları vergilendirmeye yönelik önlemleri de, oluşturduğu psikolojik etkiyle faiz oranlarının yükselmesine yol açmıştır. Bu gelişmelerin üzerine Rusya krizinin gelmesi, Merkez Bankası rezervlerindeki azalmayı hızlandırmış, faiz oranlarının hızla artarken borsanın da hızla çökmesine neden olmuştur.

Para politikasındaki değişiklik bir tarafa bırakıldığında, ekonominin diğer temel göstergelerinde bir değişiklik yoktur. İki ay gibi kısa bir süre içinde faiz ve borsada ortaya çıkan negatif gelişmelerin temel dengelerdeki ve politikadaki değişimlerle açıklanması olanaklı değildir.

Piyasadaki iyimser beklentilerdeki bozulmanın özellikle Rusya krizinin başlamasından itibaren gö-

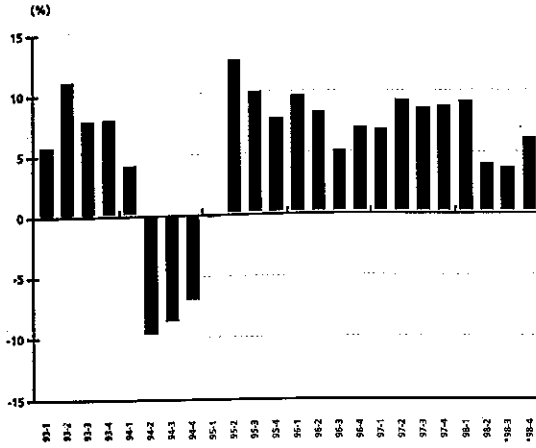
rüldüğü, dikkate alınmalıdır. Rusya'daki krizin Türkiye'yi dış ticaret, bavul ticareti ve görünmeyen gelirler açısından olumsuz etkileyeceği açıktır. Ancak, ilk altı aydaki ödemeler dengesi, Türkiye'nin dış dengesinde bir sorun olmadığını göstermektedir. İlk altı aylık dönemde cari işlemler açığı 1.5 milyar dolar ile geçen seneki 2.3 milyar dolarlık seviyesinin altında kalmıştır. Bu nedenle, Rusya krizinin Türkiye'de ödemeler dengesi açısından bir sorunun görülmediği döneme rastlaması olumsuz etkiyi hafifletici bir faktördür.

Rusya krizinin yabancı yatırımcılar açısından etkisi ise, diğer yükselen pazarlarda oluşan etkiden farklı değildir.

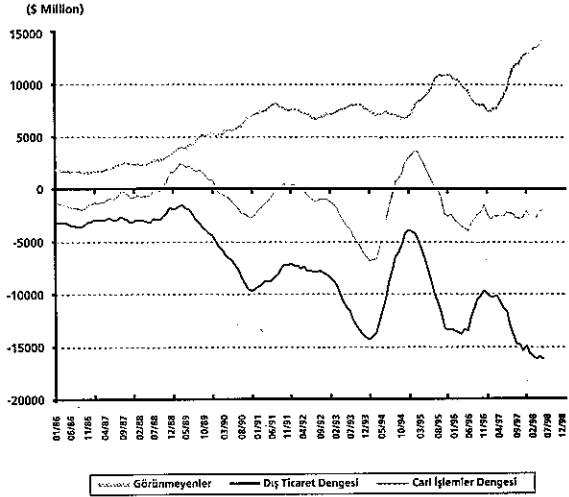
Ancak, uluslararası kriz koşullarında piyasalardaki dalgalanmaları azaltıcı tedbirler alınırken ekonominin yapısal sorunlarının düzeltilmesi çabalarından da geri adım atılmaması gerekmektedir. Çünkü uzun vadede krize girilip girilmeyeceği konusunda belirleyici olan bir ülkenin temel dengelerinin güçlü olmasıdır. Serbest piyasa ekonomisinin temel kurumlarını işletmekte zorlanan ve özellikle bütçe açığı ve borç yükündeki artışı önleyemeyen Rusya'da görülen kriz de bunu doğrulamaktadır.

Bu çerçevede, uzun vadede temel dengelerin güçlendirilmesi için yapısal reformlara devam edilirken, gündelik gelişmeler karşısında piyasa mekanizması içinde gerekli politika esnekliği de sağlanmalıdır. Bu esnekliğin sağlanması ve yerli yatırımcıların güveninin yeniden tesis edilmesi durumunda, Rusya krizinin etkisiyle tüm yükselen piyasalardan uzak durma eğiliminde olan ve sağlam piyasa arayan yabancı yatırımcılar için de, Türkiye'nin uluslararası piyasalardaki konumu güçlenecektir.

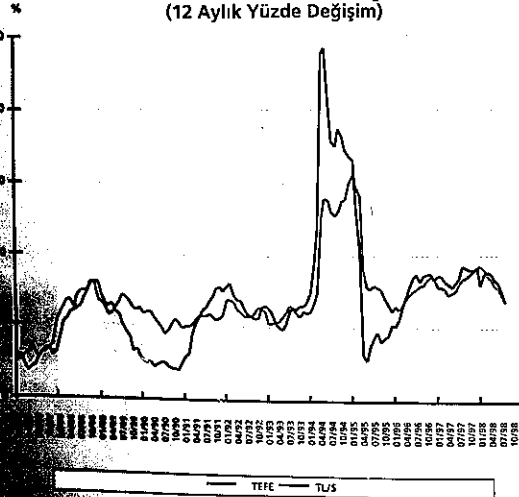
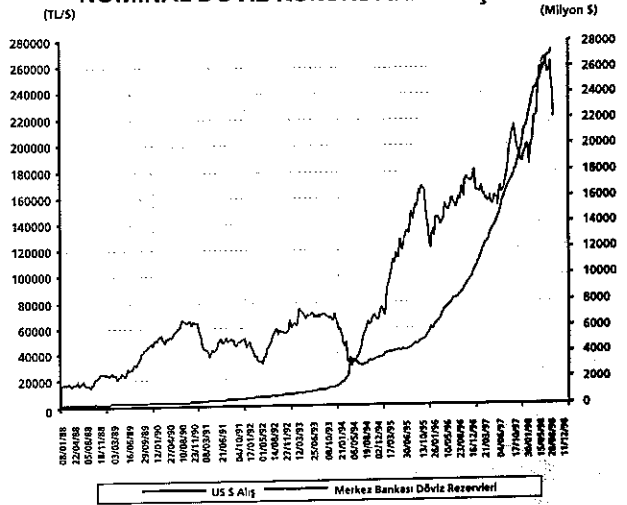
GSMH BÜYÜME HIZI

* Tahmin

CARL İŞLEMLER DENGESİ *
(Aylar İtibarıyla 12 Aylık Kümülatif)

* Ocak 1996'dan itibaren aylık değerlerde yeni seri dikkate alınmıştır.

TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ VE
DOLAR KURUNDAKİ GELİŞMELER
(12 Aylık Yüzde Değişim)MERKEZ BANKASI DÖVİZ REZERVLERİ VE
NOMİNAL DÖVİZ KURUNDAKİ DEĞİŞİMLER

Çoksesli diplomasi

Muharrem Kayhan

Yaşadığımız yüzyıl, politik sorunların bile ekonominin yörüngesine kaydığı yeni bir dünya düzenini karşımıza çıkarttı. İdeolojik kutuplaşmaların, yerini küresel ekonomik mücadeleye bıraktığı bu yeni düzende, uluslararası ilişkilerin boyutları da her geçen gün biraz daha çeşitlenip, zenginleşiyor. Dış politikada; güvenlik ve savunma unsuru üzerine kurulan geleneksel yaklaşımlar artık yerini, ekonomik önceliklere ağırlık veren ekonomi diplomasisine bırakıyor. Tüm bu gelişmeler, uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin de ulusal ekonomik çıkarlarını ön plana çıkartan, küresel dış politikalar geliştirmesini kaçınılmaz kılıyor.

Şimdiye kadar coğrafi konumunu büyük bir şans olarak kabul eden ve dış politikasını, sahip olduğu jeo-stratejik fırsatlar üzerine inşaa eden ülkemizin, 21. yüzyılda sadece bulunduğu coğrafyayla yetinemeyeceği açıkça ortadadır. Bugün artık, uluslararası ilişkilere çok daha geniş bir pencereden bakmak; olaylara sadece tepki göstermek değil, gelişmelere yön verebilmek bir dünya devleti olmanın önkoşulu haline gelmiştir. Ekonomi ve politikanın eskiye oranla çok daha içiçe geçtiği uluslararası arenada, siyasi gücümüzü, ekonomik menfaatlere; ekonomik gücümüzü de stratejik hedeflere tahvil etmeliyiz. Bu zorlu hedefe ulaşabilmek için daha katılımcı bir diplomasi anlayışı benimsemek zorundayız. Bu aşamada, uluslararası ilişkilerin, küresel bir aktörü olan biz işadamlarına çok önemli görevler düşmektedir. Ama bu görev ve sorumlulukların kapsamı; heyet gezisi yaklaşımının, çok daha ötesinde, ulusal bir misyon özelliği taşımaktadır. Bugün, artık, Türkiye'nin; dış dünyada hakettiği konuma erişebilmesi için, sivil toplum örgütlerinden özel sektör kuruluşlarına kadar

sahip olduğu bütün kaynakları, küresel anlamda seferber etmesi gerekmektedir.

Değişen koşullarla birlikte, dünya genelinde dış politikada çok seslilik hakim duruma gelmiştir, sivil toplum örgütleri de uluslararası diplomaside giderek daha aktif bir rol üstlenmeye başlamıştır. Sivil toplum kuruluşlarının, dış politika üzerinde böylesine etkin bir konuma gelmesinin başlıca nedeni, uluslararası ilişkileri; ülkelerin resmi görüşlerinin dışında, farklı bir bakış açısıyla değerlendirmeye yetenekleri, şeffaf, çok sesli ve yapıcı yaklaşımlar benimsemeleridir.

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği olarak, biz, dünyada gelişen bu yeni eğilimin, Türkiye'deki öncüsü olma misyonunu üstlendik. TÜSİAD'ın; ülkemizin, demokrasi içinde ekonomik ve sosyal gelişimini hızlandırma hedefi, kaçınılmaz olarak, uluslararası ilişkileri de faaliyet alanı içine almasını zorunlu kılmaktadır. Bizler; ekonomi diplomasisi faaliyetlerinin, Türkiye'nin geleceği açısından taşıdığı hayati önemini bilinci ile, işadamlarının ülkesinin dünyaya dönük yüzü olması gerektiğine inanmaktayız. Dönemsel olarak içe kapanmalar yaşayan dış politikamızda, biz işadamlarına düşen görev, Türkiye'yi sürekli olarak küreselleşme yarışında ön saflarda yer almaya zorlamaktır.

Bu düşünce doğrultusunda TÜSİAD olarak dış politika konularına eğilmemiz, 1994'deki kriz yıllarına rastlamaktadır. O zamanki hükümetin yanlış uygulamaları, Gümrük Birliği'nin kısa bir süre sonra devreye girecek olması ve komşularımızla yaşanan problemler, bizleri bu yönde bir örgütlenmeye yöneltmiştir. O dönemde Türk dış politikasının en önemli hedeflerinden biri olan Avrupa Birliği ile

bütünleşme çabalarına katkıda bulunmak amacıyla, TÜSİAD AB temsilciliği, Mayıs 1996'da faaliyete geçmiştir. Böylece Avrupa iş aleminin en önemli kuruluşu olan Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliği (UNICE) bünyesinde katılımımız ve temaslarımız yoğunlaşmış; Avrupa Konseyi, Komisyonu ve Parlamentosu nezdinde temsil gücümüz daha da artmıştır. Politikacılarımızın dış ilişkiler konusunda ne yazık ki, işadamlarımız kadar uzun vadeli düşünmediğini, yaşadığımız tecrübelerden bizzat biliyoruz. Lüksemburg Zirvesi sonunda yaşanan hayal kırıklığının, Avrupa Birliği ile siyasi ilişkilerimizi tıkanma aşamasına getirmesi de bunun en somut örneğini teşkil ediyor. Oysa TÜSİAD, Avrupa iş aleminin kurduğu ilişkileri böylesi bir dönemde, daha da yoğunlaştırarak, ekonomik diplomasi faaliyetlerine hız vermeyi sürdürüyor. Böylece Avrupa ile siyasi anlamda tıkanan ilişkilerimiz, ekonomik alanda gelişmek için kendine yeni bir zemin bulabiliyor.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde, yaşadığı sorunların belki de en önemlisi, tezlerini dış dünyaya anlatma konusunda yaşadığı güçlüklerdir. Özellikle komşularıyla yaşadığı sorunlarda, ülkemiz haklı bir konumda olmasına rağmen, argümanlarını güçlü bir şekilde dünya kamuoyuna aktaramadığı için zor durumlara düşmektedir. Bunun en temel nedeni de ülkemizin, uluslararası iletişim alanında yetersiz kalması ve etkin bir lobi faaliyeti yürütememesidir. Bu konuda da işadamlarına önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle TÜSİAD, ekonomi diplomasisi faaliyetlerine bir yenisini daha eklemeye hazırlanmaktadır. TÜSİAD, ABD Temsilciliği, Kasım 1998 tarihinde, Washington'da faaliyete geçecektir.

Son dönemlerde, Türk-ABD ilişkilerinde yoğun bir hareketlenme ve canlılık göze çarpmaktadır. Giderek boyut değiştirerek, askeri ve güvenlik alanından ekonomik işbirliği alanına kayan iki ülke arasındaki ilişkiler, geliştirilmiş ortaklık kavramını da gündeme getirmektedir. Taraflar, bu kavram uyarınca ilişkilerini çeşitlendirip, derinleştirme yolunda ciddi bir gayret içine girmiştir. Ancak gerçek bir geliştirilmiş ortaklık için ilk şart, ilişkilerin sağlam ve istikrarlı bir zemine yerleşmesidir. Bu ortaklığın bir diğer koşulu da ilişkilerin karşılıklı yarar dengesi etrafında şekillenmesidir. Her iki ülkenin de uzun vadeli çıkarlarının ortak bir noktada kesişmesi ve geliştirilmiş

ortaklık müessesesinin eksiksiz işleyebilmesi için uzun vadeli ve kalıcı diyalogların bir an önce tesis edilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin ABD'yi anlamakta ve mekanizmalarına nüfuz etmekte gecikmesi, ülkemizin uzun vadeli çıkarlarına büyük zarar verecek, önemli fırsatlar kaçırmasına yol açacaktır.

21. yüzyılda da tek başına süper güç olma iddiasını koruyan ve küresel ekonomiyi şekillendirmeye devam eden ABD'de de kuracağı temsilcilikle TÜSİAD; bir ilke daha imzasını atacak, ABD'de temsilcilik açan ilk Türk sivil toplum örgütü olacaktır. İki ülke arasında benimsenen geliştirilmiş ortaklık kavramı çerçevesinde, TÜSİAD; ABD'deki etkinlik alanını mümkün olduğunca geniş ve kapsamlı tutma prensibini benimseyecektir. Türkiye'nin ulusal ekonomik ve siyasi çıkarlarını en güçlü biçimde korumak ve geliştirmek için öncelikle Türkiye-ABD ilişkilerinde, Washington'da oluşan tüm görüş, siyaset ve karar mekanizmalarına katkıda bulunma çabasını sürdürecektir. Bu amaçla; ABD'de siyasi kurumlar, sivil toplum örgütleri, akademik çevreler ve medya kuruluşları ile sürekli iletişim halinde bulunacak, Washington'daki deneyimlerinden ülkemizdeki ilgili merciiilerin yararlanmasını sağlayacaktır. TÜSİAD'ın ABD'deki bir diğer faaliyet alanı da doğrudan Türk-ABD ilişkilerine odaklanmayan uluslararası platformlarda Türkiye'nin varlığını gözetmek olacaktır. Ayrıca TÜSİAD, Türkiye ve ABD arasındaki ekonomik ilişkilerin artması ve çeşitlenmesi için gerekli koşulların oluşmasına ve bu yöndeki girişimlere katkıda bulunacaktır.

Bütün bu çabalar, Türkiye'nin geleceği açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bizler inanıyoruz ki, zaman dışa açılma zamanıdır. Toplumsal uzlaşma üretme başarısını gösteremeyerek, içimize kapanmanın bedelini ödeyecek durumda değiliz. Dışa kapalı bir siyasetin beraberinde dışa kapalı bir ekonomiyi de getireceğini asla unutmamalıyız. Bugünün dünyasında, Türkiye'nin içine kapanmasına yol açacak her gelişme, kaçınılmaz olarak ekonomimizi olumsuz yönde etkileyecektir. Dışa kapalı bir ekonomi de uluslararası anlamda Türkiye'nin rekabet gücünü yitirmesine neden olacaktır. Zaman, dışa açılma zamanıdır. TÜSİAD, önümüzdeki yıllarda da ekonomik diplomasi faaliyetlerinde yeni ufuklar, yeni fırsatlar ve yeni dengeler arayışını sürdürecektir.

Dünya = Küresel köy

Ayşe Bilge Dicleli

Geride bıraktığımız aylarda, küreselleşmenin hem ekonomik hem de öteki alanlarda acil çözümlere ihtiyaç olduğunun, ancak insanlığın bu açıdan henüz yetersiz kaldığının işaretleri dikkati çekti. Giderek etkisiz kalan yaptırımlar politikası dışında işlevli bir uluslararası mekanizma oluşturulamazsa, olası nükleer reaksiyonu durdurmak imkansız görülüyor. Kenya'nın başkenti Nairobi'yle Tanzanya'nın başkenti Dares es Selam'da, ABD büyükelçiliklerinde patlayan ve can ve mal kayıplarına yol açan bombalar, insanlığın terörizmle mücadele konusundaki aczini ve işbirliğinin aciliyetini bir kez daha ortaya koydu. Yoksulluk sınırının altında yaşayan 1,3 milyar dünyanın 1 milyon 200 bininin bulunduğu Sudan, açıktan ölümlerle yeniden gündeme yerleşti. Afrika'dan Avrupa'ya göçü önlemek için İtalya'da oluşturulan göçmen kamplarından sonra İspanya'nın Kuzey Afrika'daki Ceuta bölgesinde de AB tarafından 35 milyon dolarlık bir "göçmen seddi" kurulduğu açıklandı. Papua Yeni Gine'de dev dalgaların binlerce insanı yutması, Türkiye de dahil, pek çok ülkenin aşırı sıcaklar ve orman yangınlarıyla kavrulması ve Asya'da (Çin, Bengladeş, Güney Kore) ardarda sel felaketlerinin yaşanması ekoloji üzerinde en az ekonomi kadar düşünmeye başlamanın aciliyetini savunanlara haklılık kazandırıyor.

ABD Hazine Bakanlığı eski uzmanlarından Roger Altman'ın "90'lı yılların nükleer bombası" adını verdiği global sermaye piyasalarındaki gerilimler sürerken, sınırötesi şirket birleşmeleri hız kesmiyor. 1988'de 2137 olan sınırötesi şirket birleşmesi, 1997'de 6000'e ulaştı.

Avrupa'daki bütünleşme tek para birimine doğru yol alırken, Alman Daimler Benz'in ABD'li Chrysler'le bütünleştiği açıklandı. Bu arada uluslararası rekabetin adil bir zeminde güvence altına alınmasıyla, ulusal hükümetlerin yaptırım gücüyle ilgili tartışmalar da alevlendi.

Barış için ortaklık

Temmuz başında Ankara'da 16 NATO, 27 eski doğu bloku ve Asya ülkesinden subayları eğitecek olan "Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi" çalışmalarına başladı. İsveç ve Almanya'dan sonra türünde üçüncü örnek olan bu merkezde farklı ülkelerin subayları "yeni güvenlik mimarisinden barışı destekleme operasyonlarına kadar" çeşitli alanlarda yüksek eğitim görecekler.

Kosova'daki Sırp saldırıları sürerken, yaklaşık 200 bin kişi, mülteci durumuna düştü. Kosovalılar, bağımsızlıkçıları ve Büyük Arnavutlukçular olmak üzere ikiye ayrıldı. Arap destekli mücahitlerin, yerel şeflerin ve çetelerin yer aldığı Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (UÇK) "sertlik yanlısı olmayan seçilmiş" devlet başkanı Rugova'nın kabinesinde güvenlik ve savunma bakanlığını alması, gündeme geldi. NATO'nun askeri müdahalesi için BM Güvenlik Konseyi kararının gerekli olup olmadığı ve tarafların Yugoslavya toprak bütünlüğü içinde geniş özerklik temelinde nasıl anlaşması gerektiği hala tartışılırken, Yugoslavya devlet başkanı Miloseviç Batılılarca bu yangının hem kundakçısı hem de itfaiyecisi olarak görülüyor. Bu arada Karadağ Cumhuriyeti'nin de Miloseviç yönetimiyle bütün bağlarını kesmesi, çatışmaların Makedonya'ya sıçrama olasılığı

Endonezya'da Sukarto'nun istifasını üniversite öğrencileri ve güvenlik güçleri birlikte kutladı.

ğının artması, farklı devletlerin farklı yaklaşımlar benimsemesi, Avrupa'nın ortasındaki bu insanlık trajedisinin tehlikeli boyutlara tırmanma olasılığını arttırıyor.

Ortadoğu çıkmazı, İsrail'in erken seçime gitmesine odaklanmış gibi görünüyor. Başbakan Netanyahu'nun "Büyük Kudüs" adı altında bir süper belediye oluşturmaya BM Güvenlik Konseyi tarafından uyarılmasına ve Filistin'in BM'deki sandalye sayısının ve haklarının arttırılmasına yol açtı. İsrail parlamentosunun Golan'ın Suriye'ye iadesini halkoylamasına bağlaması, Suriye-Mısır-Fransa ekseninin hareketlenmesini beraberinde getirdi. Suriye devlet başkanı Esat, 22 yıl sonra bir Batılı ülkeyi, Fransa'yı ziyaret etti. Filistin'de etkinliğini giderek arttıran Hamas lideri Şeyh Yasin, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve İran gezileriyle destek sağladı. İsrail'in Ha'aretz gazetesi ise, Hafız Esat, Kral Hüseyin ve Yasser Arafat'ın sağlık sorunları bulunduğunu, barış için gerekenler yapılmazsa, ileride bölgede kaos yaşanabileceğini yazdı.

İrlanda'da üç katolik çocuğun katledilmesi, cenazeye protestanların da katılmasına ve Orange Tarikatı mensuplarının geleneksel yıllık yürüşü, geniş güvenlik önlemleri alınmasına yol açtı. Yerel parlamentonun toplanması da Ulusal Birlik Partisi lideri David Trimble'in başbakan seçilmesiyle sonuçlandı. Irish News gazetesine göre, o "önce başbakan, sonra protestan", ama süreç hala kırılganlığını koruyor. Geçen yıl Kuzey İrlanda'nın ekonomik açıdan Britanya'nın en hızlı gelişen ekonomisine sahip olması, İrlanda Cumhuriyeti'nin ise % 12,5'lük büyümeyle Avrupa rekoru kırmaya yürekleri bir miktar ferahlatıyor.

Michael Lake'in raporu

Altın ve gümüş karşılığı ve siyasi bir ortak zemini olmayan ilk para Euro'yla ilgilenecek Merkez Bankası çalışmaya başladı. Sürecin dışarıya karşı gücü simgelediğinin kanıtı olarak, son altı ayda - ABD'ye göre hala çok düşük olsa da - AB'deki yatırımların ve yeni kurulan şirket sayısının artması gösteriliyor. Bu arada, Londra ve Frankfurt borsaları gelecek Ocak ayından itibaren işbirliği yapma kararı aldı.

AB dönem başkanlığının İngiltere'den Avusturya'ya geçtiği Cardiff zirvesinde Türkiye'nin üye adaylığı mahcup bir şekilde tescil edilir gibi oldu. Yayınlanan bildiride "Türkiye'nin ehil olmadığı" ifadesine yer verilmedi ve AB Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye için Avrupa Stratejisi" kabul edildi. Avusturya Dışişleri Bakanı Schussel, Ortaklık Konseyi toplantısına çağrı yapmaya hazır olduklarını belirtti. Türkiye ise mali yardımlara Yunanistan engelini kaldırmaması, mali işbirliği protokolünün yenilenmesi, Ortaklık Konseyine işlerlik kazandırılması, serbest dolaşım ve ortak projelere katılım taleplerini öne sürdü. Bu arada sekiz yıl Ankara'da AB temsilciliğini yapmış olan Michael Lake'in raporu, son derece ilginç verileri ve yaklaşımlarıyla dikkat çekti. 2000 radyo ve 300 TV kanalı olan bir Türkiye'nin Cezayir'e benzemeyeceği, 1994'deki krizle darbe yemesine rağmen Türkiye ekonomisinin OECD içinde en hızlı kalkan ekonomi olduğu, görev yaptığı süre içinde devletin ekonomideki kontrolünün yüzde 55'den yüzde 25'e gerilediği gibi saptamalara yer verilen 28 sayfalık raporda, "Rum kesimi S-300 füzelerini Türkiye'ye karşı kullanırsa, bir NATO üyesi olarak Yunanistan Türkiye'yi korumak durumunda kalabilir" de deniyordu.

S - 300'ler: yeni bir global sorun mu?

Klerides yönetimi Kıbrıs'a Rus yapımı S-300 füzelerini yerleştirme kararıyla Soğuk Savaş sonrasının yeni dinamiklerinden birisini daha harekete geçirmiş gibi görünüyor. G-7'ler Rusya'ya gönderdikleri bir mektupla S-300'lerin Kıbrıs'a yerleştirilmesinden duydukları endişeyi dile getirdi. İsrail, bunalımı yumuşatmak üzere devreye girmeye çalıştı. İngiltere Başbakanı Tony Blair, Klerides'ten füzelerden vazgeçmesini istedi. New York Times gazetesi Rusya'nın S-300 satışıyla "NATO'yu bölmek istediğini" yazdı. S-300'lerin Kıbrıs'a (üstelik deniz yolundan) gelişi Klerides'in Temmuz ayındaki Rusya gezisinde "turizm mevsimi sonrası"na, yani Kasıma ertelendi. Bu arada BM, 1178 ve 1179 sayılı kararlarıyla Kıbrıs'daki çözümsüzlük nedeniyle Türkiye'yi suçladı, ama dünya basınında "yeni bir başlangıç" isteyen ve iki ayrı egemen yapının uluslararası kamuoyunca kabul edilmesi gerektiğini belirten yazı ve yorumlar çıktı. Türkiye basınında ise, Türk dış politikasında kararlılık vurgusu kadar ince ayrıntılarda da ustalaşmanın önemi üzerinde duruldu.

Mayın tarlasından geçen İpek Yolu

Alman Frankfurter Allgemeine gazetesi, Hazar petrolünün Avrupa ve Asya'ya ulaştırılması için, canlandırılmak istenen ve Japonya'dan İrlanda'ya kadar uzanan "İpek Yolu"nu mayın tarlasına benzetti. Üretimi azalttığı halde arz-talep kanunuyla dünya petrol fiyatlarını düşüremeyen OPEC; ücret alamayan maden işçilerinin öfkesine ek olarak maaş bekleyen subayların eşleriyle birlikte katıldığı eylemlerle sarsılan, eski başbakan Çernomırdın - General Lebed - finans kralı Berezovskı -Tatar devlet başkanı Saymiyev'den oluşan "büyük dörtlü"nün Yeltsin'e karşı açık muhalefete geçtiği Rusya mayın tarlasındaki yerlerini alan ülkelerden sadece ikisi. Petrol yolu üzerinde bulunan ve İslam muhalefet gruplarının birbiriyle yarıştığı, devlet başkanı Maşadov'un yeni bir suikastı kıl payı atlattığı Çeçenistan; Hatemi yandaşı Tahran belediye başkanının mahkum edildiği İran; kendisine "başdüşman" olarak kadınları seçen Taliban Afganistan'ı... Bu arada Rusya, Türkmenistan ve İran'ın ortak bir bildiriyle kınamalarına rağmen, Kazakistan'la Hazar'ın "deniz" statüsünü onaylayan bir anlaşma imzaladı. Azerbaycan devlet başkanı H. Aliyev ise Kraliyet Ailesiyle de buluştuğu Britanya gezisi sırasında sadece 3 milyar sterlinlik anlaşmalar imzalamakla kalmadı, aynı

zamanda Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde yaptığı konuşmada tercihinin Baku-Ceyhan olduğunu tekrar vurguladı. Türkiye ise, Kafkasya'ya barış gücü önerisiyle ve Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün, temmuz sonundaki toplantısında Boğazlardaki "mal ve can güvenliği"ni gündeme aldırmasıyla dikkat çekti.

Çekirge mevsimi

Pekin lokantalarında "çekirge mevsimi" başlarken Çin devlet başkanı Zemin, ordunun "ticareti bırakması" yönünde bir karar aldırdı ve Komünist Partisi'nin eski Pekin şefi Çen Sitong, 2 milyar dolarlık yolsuzluk davasında 16 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Çin ordusunun sahip olduğu 20 bin şirketin faaliyetinin yüzde 83'ünün otel ve restoran işletmeciliği, emlakçılık da içinde olmak üzere, sivil alanları içerdiği açıklandı.

ABD Devlet Başkanı Clinton, Pekin'i ziyaret etti. 2 milyar dolarlık ticaret anlaşmasının bağlandığı ve Çin'e 27 Boeing uçağı satılmasının kesinleştiği bu gezide Clinton'un Pekin Üniversitesi öğrencileriyle yaptığı toplantı televizyondan canlı olarak yayınlandı. Eski başkanlardan Nixon'un Vietnam savaşı sonrası Çin'e gitmesi "jeopolitik" olarak yorumlanmıştı; Clinton'un gezisi ise "jeoekonomik" olarak nitelendirildi. Amerikan Kongresi, Çin'e bir yıl boyunca ticarette en ayrıcalıklı ülke statüsü tanıdı. Bazı gözlemciler bu gelişmeleri Asya'daki krizin dünyayı sarmasını önlemek için banka sistemi reformundan ve iç piyasayı canlandırmaktan kaçınan Japonya'ya bir mesaj olarak da yorumladı.

Asya'daki kriz ise, politik değişikliklere yol açmaya devam ediyor. Japonya'da yapılan seçimlerde partisine senatoda çoğunluk sağlayan, ancak sandalye sayısını 61'den 44'e düşmesini önleyemeyen Hşimoto 10 yılda istifa eden dokuzuncu başbakan olma sıfatını kazandı. Gözler, parası dolar karşısında sürekli oynayan ve genellikle düşerek yürekleri ağza getiren Japonya'nın gene LDP partisinden olan yeni başbakanı Obuçi'nin icraatına çevrilmiş bulunuyor. Bu arada ABD, Japonya'yla yenin düşüşünü önlemeyi amaçlayan 2 milyar dolarlık bir anlaşma imzaladı. Endonezya'da başkan Suharto ayaklanmayı andıran gösteriler sonucu istifa etmek zorunda kaldı. Hakkında soruşturmalar başlatılan Suharto'nun yerine gelen Habibi reform yapma vaadinde bulundu. Güney Kore'de IMF'yle yapılan anlaşma hükümlerinin hafifletilmesi, işsizlerin desteklenmesi ve işten çıkarmaların durdurulması talebiyle yapılan grev ve gösteriler aralıksız sürüyor.

• 159 ülkenin yetkililerinin katılımıyla Roma'da toplanan BM konferansında bir Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması kararlaştırıldı. Türkiye'nin çekimser oy kullandığı, ABD'nin yetkilerini kısımaya çabaladığı mahkeme, dünyanın ilk uluslararası ceza mahkemesi olarak soykırım, savaş suçları, kölelik, tehcir, sürgün, hukuka aykırı tutsaklık, işkence ve tecavüz davalarına bakacak.

• Bu yıl Birmingham'da yapılan G-8 (ABD, İngiltere, Japonya, Almanya, Fransa, İtalya, Kanada ve Rusya) zirvesinde ticaretin liberalleştirilmesi için yeni tur görüşmeler başlatılması kararı alındı.

• İnternet paketini Windows işletim sistemiyle birlikte satın alma zorunluluğu uygulamasına son vermesi istemiyle aleyhinde açılan davayı kazanan Microsoft'un başına, Bill Gates'in yardımcısı Steve Ballmer getirildi. Dünyanın en zengin kişisi olarak bilinen Bill Gates'in ise teknoloji ve uzun erimli stratejiler üzerinde yoğunlaşacağı bildirildi.

• Tüm dünyaya uydu aracılığıyla canlı haber yayınlamasıyla ünlü CNN televizyonunun ABD'nin Vietnam savaşı sırasında Sarin gazı kullandığı haberinin asılsız çıkması üzerine Körfez Savaşının ünlü muhabiri Peter Arnett'e uyarı cezası verildi.

• Almanya'da seçim kampanyası bütün hızıyla devam ederken, ülkenin altı büyük ekonomi enstitüsü bu yıl yüzde 2,6'lık bir büyüme beklendiğini, ancak işsizliğin 4,4 milyon olarak belirlendiğini açıkladı.

• İspanya'da ETA örgütü yanlısı bir gazete ve bir radyo istasyonu kapatıldı. Terörle mücadele için kurulmuş olan GAL adlı kurumun

ETA üyeliği kanıtlanmamış kişileri imha ettiği iddiaları üzerine eski içişleri bakanı Jose Luis Barri-onuevo ile müsteşarı 10'ar yıl hapis cezalarına çarptırılırken, eski sosyalist başbakan Felipe Gonzales içişleri bakanını savundu.

• İktidarının son yıllarında ülkesindeki Türkleri zorla Bulgarlaştırmaya kalkışan eski devlet başkanı Todor Jivkov öldü. 10 Kasım 1989'da reformcular tarafından görevden alınan ve yargılanan Jivkov torununun evinde göz hapsinde yaşıyordu.

• Brezilya'daki otomobil satışları yüksek vergiler ve benzin fiyatları nedeniyle geçen yıla oranla yüzde 17,1 düşerken, araba ihracatında bu yılın ilk üç ayında yüzde 45 artış görüldü.

• Nijerya Devlet Başkanı S. Abacha, kalp krizinden öldü; 1993 seçimlerini kazandıktan sonra darbeyle görevden alınan ve yeni devlet başkanı Ebubekir tarafından serbest bırakılacağı açıklanan Moshood Abiola'nın da kalp kriziyle ölmesi üzerine çıkan olaylarda 19 kişi öldü.

• Etiyopya'yla Eritre arasındaki sınır anlaşmazlığı her iki tarafın birbirini bombalamasıyla ilan edilmemiş bir savaşa dönüştü.

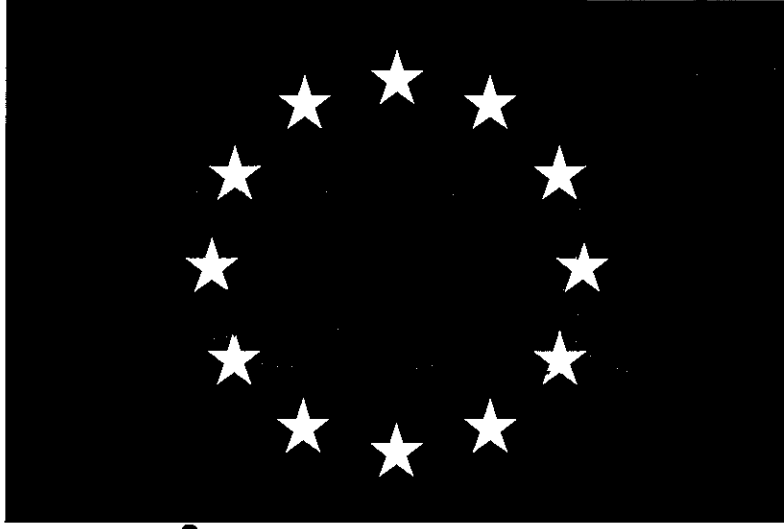
• Cezayir'de ünlü Berberi şarkıcı Lounes Matoub'un öldürülmesinden sonra hükümetin Arapça-

yı resmi dil ilan etmesi üzerine bağımsızlığın kazanılmasından bu yana reformların öncülüğünü yapmış olan Berberiler gösteriler yaptı.

• Güney Afrika Devlet Başkanı Mandela 80. doğum gününde eski Mozambik devlet başkanı Samora Machel'in dul eşi Graca Machel'le evlendi.

1998 Dünya Kupası'nı, futboluyla olduğu kadar çok kültürlü yapısıyla dikkati çeken Fransa kazandı.

VİZYON

Avrupa'nın birbirinden farklı, bizim tabirimizle "beş benzemez" misali "onbir benzemezi" biraraya gelerek, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ekonomik hayatın en karmaşık, kompleks ve katı yapısına sahip "egemenlik sembolü" ya da "paramız namusumuzdur" kültürünü zorlayan bir alanda, daha adının telaffuzunda bile birleşemedikleri "Avrupa parası" konusunda reform yaptılar. Daha doğrusu, yeni bir para "inşa" etmeye karar verdiler. Bu inşaatın mimarisi Fransız, malzemesi Alman ve şantiye şefi de Hollandalı. Geriye kalanlar düz işçi muamelesi görecekler.

Dikkat edilirse, bu inşaatın seyri de biraz alışılmışın dışında. Yani 1.1.1999'dan itibaren Euro "kaydi para" olarak başlıyor, 1.1.2002'de madeni Euro ve Banknot Euro piyasaya çıkıyor. Oysa iktisat tarihine baktığımızda, hep bunun tersi olmuştur. Demek ki, tabii bir doğum değildir bu. Ancak Euro'nun sağlıklı doğması için çok çaba harcandı, çok kararlı davranıldı ve pek çok şeyden fedakarlık edildi. Örneğin, Maastricht Anlaşması bu yönde atılmış en ciddi adımdır.

Anlaşmaya imza atan devletler, ciddi taahhütlere girdiler ve Maastricht kriterlerini adeta parasal birliğin "Kutsal Kitabı"nın emirleri olarak algıladılar. Üstelik bu kavramı, yani yeni para Euro'yu, piyasalara pek güzel pazarladılar ve piyasaların bu parayı satın almasını şimdilik garantilemiş oldular. Şu ana kadar, AB'den herhangi bir sermaye kaçıışı olmaması, yüksek bir risk primi talebinin ortaya çıkmaması ve genelde sakin bir bekleyişin olması, bunun en iyi göstergeleridir.

Bilindiği gibi, ekonominin yönetilmesinde kullanılan 4 anahtar fiyat vardır:

1. Faizler (paranın fiyatı)
2. Rekabetçi devalüasyon (dövizin fiyatı)
3. Mal ve hizmetin fiyatı
4. Ücretler (emeğin fiyatı)

Bu dört enstrümandan ilk 3'ü, Maastricht Anlaşması kapsamında belirli hudutlar içinde kilitlendi ve üye ülkelerin hareket alanları gönüllü olarak kısıtlandı. Sadece 4'üncü enstrüman, üyele-
rin inisiyatifine kalmıştı. Dolayısıyla Euro, bu üç temel fedakarlık üzerine kuruldu. Yaşamayı da bu

fedakarlığın sürdürülmesine bağlıdır.

Tarihsel olarak baktığımız zaman, rezerv olarak tutulan paranın sahibi kazanıyor. İkinci Dünya Savaşı'na kadar İngiltere ve Sterlin'in, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da ABD ve USD hakimiyeti ve özellikle 80'li yıllardan sonra Avrupa'da Almanya ve DM'in yıldızının parlaması bir tesadüf değildir. Dolayısıyla, Euro'nun başarısı ve sahibine, yani AB'ne, bir katma değer getirmesi onun "rezerv para" olması bir sonuçtur. Biz, sonuca giderken, neler olabileceğini olumlu ve olumsuz yönleri ile objektif bir şekilde irdelemeye çalışacağız.

Olumsuz beklentiler ya da endişeler

1. Euro'nun, Avrupa Merkez Bankası'nın "fiyat istikrarını" nasıl sağlayacağı ciddi bir merak konusudur. Örneğin, İtalya ve İrlanda'daki kısa vadeli faiz hadlerinin Fransa, Almanya ve Belçika'dakinin bir katı olduğu parasal bölgede, para politikasının düşük faize mi yoksa yüksek faize göre mi ayarlanacağı, istihdam ve enflasyonist sonuçları açısından her iki grup için çelişki yaratacaktır. Orta yolu bulmak ise, iki tarafı da memnun etmeyecektir. Dolayısıyla, makro göstergelerdeki harmonizasyon sağlanıncaya kadar AMB'nin işi zor görünüyor.

2. A P B ' y e (EMU) dahil olan 11 ülkenin maliye bakanlarının öylesine yetkileri var ki, bu yetkile-

rin esasen müdahaleci meyilleri bilinen Fransız ve Almanya maliye bakanlarını frenleyecekleri yerde, desteklemekte kulanırlarsa, çok ciddi sorunlar çıkabilir. Gerçekten ECOFIN forumunu kullanarak bu bakanlar Masstricht Anlaşması'nı bir tarafa bırakıp, kambiyo kontrolleri getirerek, sermaye hareketlerini sadece birlik içinde değil, dışa dönük olarak da sınırlayabilirler.

3. İki "EE faktörü" denilen "Euro-Efficiency" sayesinde Avrupa'nın yeni bir büyüme ve istihdam yaratma dönemi yaşayacağı beklentisi var ise de, bu sonucu alabilmek için bir kaç yıl beklemek gerektiğini uzmanlar da kabul ediyor. Ancak politikacıların ve sokaktaki Avrupalı'nın sabırlı olduğu söylenemez. Para basma gibi en önemli silahını AMB'na bırakan ve faiz ve döviz kurları için de, Maastricht kriterlerine teslim olan politikacıların popülist alışkanlıklarını unutuncaya kadar neler yapmaya meyilli olduklarını kimse kestiremiyor.

4. Euro'nun ilk dönemlerde işsizliği artırıcı bir etki yapması kaçınılmaz olacaktır. Fiyatlardaki say-

damlık şirketleri daha rekabetçi bir ortama sokacaktır. ABD'de bu tür rekabet baskısı tarihsel olarak büyük ölçüde reel ücretlerin düşürülmesi baskısına dönüşmüştür. Ancak AB'de sendikaların ve sosyal politikaların rigidesi bilindiğinden, sözkonusu baskı, ücretten çok işsizliğe yansıma eğilimi gösterecektir.

EUROLAND

	AB	ABD	JAPONYA
Nüfus	290 milyon	250 milyon	120 milyon
GSYİH	USD 8.5 trilyon	USD 7.2 trilyon	USD 5.1 trilyon
Dünya Ticaretindeki Payı	% 21	% 19.5	% 10
G.Safi Tasarruflar	USD 1.7 trilyon	USD 1.2 trilyon	USD 1.5 trilyon
Sermaye Piyasalarındaki			
Özel ve Kamusal Borç Kağıtları			
(Tahvil, Bono vs.)	USD 7.5 trilyon	USD 12 trilyon	USD 5.0 trilyon
Ekonomide Dış Açıklık (% GSYİH)	% 10	% 8	% 9
Döviz Piyasalarındaki İşlem Payı	% 30	% 41	% 20
500 Büyük Grup (firma)	170	153	140
Halka Açık Şirketler Sayısı	8000	8000	3000
Bu Şirketlerin "Market Cap"	USD 4.0 trilyon	USD 6.8 trilyon	USD 3.5 trilyon

NOT: 1. Global düzendeki Rezervlerin %61'i USD, %14'ü DM olarak tutulmaktadır (1995).
2. Ödemeler Dengesi Cari Hesapları AB olarak fazla verirken ABD Cari Hesap dengesi USD 100 milyar açık vermektedir.

5. Euro döneminde ihracatı arttırmak için döviz kurları ile oynamak, yani uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazanmak için devalüasyon yapmak tarihe karışacağı için büyüme ve istihdam sorunları böyle dönemlerde üyeler arası sürtüşmelere yol açacak ve parasal birliğin gelişmesi ve siyasal bütünleşme zorlaşacaktır.

6. Euro, yeni rekabetçi ortamda zorlanan firmaların kapatılmasına, pek çok firmanın “downsizing” dahil, yeniden yapılanmaya gitmesine ve özellikle sadece tekelleşme değil, verimlilik ve etkinlik arayışı içindeki firmaların evlilik ve devir alma faaliyetlerine başvurmalarına yol açacaktır. Pek çok firma “Relocation” arayışına girecektir.

7. Özellikle bankacılık sektöründe ciddi bir deprem bekleniyor. Kendi ulusal pazarı içinde rahat kar marjları ile çalışan bankalar daha saydam, rekabetçi bir mega pazar olan PAN-AVRUPA finans piyasasında aynı rahatlığı bulamayacağı için banka birleşmeleri, şube kapatmaları yaygın bir şekilde yaşanacaktır. Sadece İtalya’da banka sayısının ilk etapta 967’ye; 2000 yılında 100’e ineceği tahmin ediliyor. Bunun negatif istihdam etkisi herkesi ürkütüyor.

8. Euro’nun, sermaye piyasaları ve özellikle de çok karmaşık ve milliyetçi bir yaklaşımla korunmaya çalışılan ulusal piyasalar üzerinde ciddi bir silkeleme etkisi olacaktır. Gerçekten pek çok Avrupa ülkesinde (bu arada bizde de) sigorta şirketleri, emekli sandıkları, yatırım fonları, milli mevzuat gereği milli kağıtlara (tahvil, bono v.s.) yatırım yapmaya mecbur tutulmuşlardır.

1 Ocak 1999’dan itibaren, pek çok yatırım araçları, “yabancı” olmaktan çıkıp “milli kağıt” muamelesi görecektir. Tahvil, bono ve hisse senetleri için bir “Pan-Avrupa” piyasası oluşacak ve sermayenin devir hızı artacaktır. Bu gelişmeyi Euroland sermaye piyasalarının Amerikanlaşması olarak da yorumlayabiliriz. Ancak madalyonun öbür yüzünde bu işin maliyeti de yazılıdır. Şöyle ki, Avrupalı

politikacılar ve şirket sahip ve yöneticilerinin, bir Anglo-Sakson kavramı olan “shareholder’s value” (hissedara yaratılan değer; bugün hissedarım için ne yaptım) kavramına alışmaları ve gereğini samimiyetle yerine getirmeleri gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, Avrupa’daki sanayi kuruluşlarındaki banka ağırlıklı ve sendika güdümlü yönetimlerden vazgeçilip hissedarın menfaatine öncelik veren bir yönetim tarzına geçilmesi gerekmektedir.

Olumlu beklentiler ve umutlar

1. Euro inşa edilirken “sentetik” bir yaklaşım izlenerek “kaydi para”dan “banknot”a doğru gidişin planlandığını söylemiştik. Bu, gerçekten akıllıca bir plan. 2 Mayıs 1998 tarihinde varılan anlaşma gereği ulusal paralar arasındaki pariteler sabitlendi ve 1 Ocak 2002 tarihinde Euro’nun tedavüle çıkması ve milli paraların piyasadan çekilmesi kararlaştırıldı.

Euro’nun geçiş dönemini başarıyla tamamlayacağı varsayılırsa, bu planın iki anlamlı unsurunu şöyle özetleyebiliriz:

a. Bu şartlar altında piyasaların bir üye ülkeyi “Euro Sistemi”nin dışına itmesi fevkalade zorlaşmıştır.

b. Üye ülkenin kendi isteğiyle “Euro Sistem”i terketme imkanları da aynı derecede zorlaştırılmıştır.

2. Euroland bünyesindeki bir ülke, imkanları ötesinde yaşamaya başlar ve aşırı bütçe açıkları verirse, Maastricht Anlaşması ile “İstikrar İttifakı -Stability Pack-” yapmış ülkelerin baskısı ve uyarısı ile karşılaşacaktır. Anlaşmaya göre ittifak içinde “kurtarma operasyonu -bail out” olmayacak, hiç bir şekilde yanlış yapana mali destek verilmeyecektir.

3. Üye ülkeler, “rekabetçi devalüasyon” yetkilerinden gönüllü olarak vazgeçmişlerdir. Aslında, son yıllarda 11 üyeden hiçbiri, bu tür bir devalüasyon yapmamıştır. (Sadece Yunanistan 1998’de

Euro'ya daha sonra girebilmek için % 14 devalüasyon yapmıştır.)

4. AB'deki entegrasyon ve pazar derinleşmesinden sonra, AB içi ticaretin GSMH'daki büyümeden ve AB dışı ticaretten daha hızlı büyüdüğü gözönünde tutulursa, Euro'nun kullanılışı ile gelecek derinleşmenin AB içi ticareti patlatacağı beklentisi abartılı değildir.

5. EURO'nun Pan-Avrupa pazarında kullanılışı ile;

a. Döviz'den dövize dönüş maliyeti düşecek, (tahmini rakam: USD 65 milyar)

b. Hedging maliyeti ve,

c. Rekabetçi devalüasyon riski ortadan kalkacaktır. Diğer bir deyişle, APB (EMU) entegre daha büyük bir piyasa yaratmak yanında, bir blok olarak teker teker 11 üyeden daha güçlü bir şekilde global şoklara ve gelişmelere karşı korumalı olacaktır. Aynı şekilde, içe dönük olarak da para ve bütçe politikalarını yönlendirmekte blok olarak teker teker üyelerin yapamadığını yapacak bir güçte olacaktır.

7. Reel ekonomiye baktığımız zaman, Euro ile devrim niteliğinde gelişmeler bekleniyor. Bu açıdan ABD ve AB mukayeseleri giderek artmaya başlamıştır. Gerçekten, ABD ekonomisinin gücünün temelde iç piyasanın derinliğinden kaynaklandığı düşünülürse, Euro'nun AB pazarında yaratacağı derinlik ve genişlik, tüm oyuncuların, özellikle şirketlerin üretim, yatırım, pazarlama stratejilerini ve metodlarını yeniden düzenlemek ihtiyacını hissedecekleri açıktır. Bu da ekonomide bir yeni-

lenme dalgası yaratacaktır.

Avrupa da artık ABD gibi ekonomisini bir yandan Pan-Avrupa pazarı gibi büyütürken, diğer taraftan onu derinleştirmeyi başaracak, yani, koşarken jiklet de çiğneyebilecektir.

8. Euro'nun getireceği şeffaflık en çok tüketiciye yarayacaktır. Ancak bu saydamlığın yaratacağı fiyatlama, işgücü ve istihdam sorunlarını küçümsememek gerekir.

Yukarıdaki rakamların ortalamadan ve birbirinden çok farklı olmasının şüphesiz pek çok nedeni vardır: gelir dağılımı, vergi mevzuatı, maliyet, verimlilik, sendikalar v.s.

9. Euro ve EMU (APB), Avrupa'nın geleceği için kritik bazı reformların bir blok olarak yapılabilmesi imkanını getirecektir. Bazı üyelerin ya zayıflıklarından ya da popülist yaklaşımlarından dolayı bu tür reformları gerçekleştirmeleri zaten mümkün değildi.

AB'de sermaye hareketlerinin işçi dolaşımından ve hareketinden çok daha hızlı olduğu varsayılırsa (kuvvetli ve sağlam temelli sendikacılık nedeniyle) sermayenin AB içinde ucuz işçinin bulunduğu yere akması daha doğal bir beklenti olacaktır.

10. Sermayenin yüksek maliyetli bölgelerden, düşük maliyetli bölgelere serbestçe gidebilmesi, pek çok sendika üyesi ve yöneticilerini rasyonel düşünmeye ve davranmaya sevkedecek ve bu alanlarda daha esnek uygulamalara yöneltecektir. Bu da rekabeti kamçılacaktır. Kalkınma ve büyümenin motoru rekabet olduğuna göre bundan herkes yararlanacaktır.

Türkiye:

Yeniden yapılmak için bir fırsat, bir umut

Yukarıdan beri anlatmaya çalıştıklarımız kulaklarımıza bir müzik gibi geliyor. Gerçekten Euro, sadece bir para ünitesinin değişmesi ya da AB mali sisteminin tek bir çatı altında toplanması operasyonu olarak algılanmamalıdır. Euro operasyonu, global rekabetin acımasız baskısı altında Avrupa'nın çitayı yükseltip doğru yere koyma operasyonudur. Şirket verimliliğinden işçi sendikalarının davranış ve tutumlarına, para ve sermaye piyasalarından yönetim ve iletişim stratejilerine kadar her alanda çitanın yukarı çekilme operasyonudur.

Peki ya Türkiye çitayı nereye koyuyor?

Bir parçası olmak için çırpındığımız Avrupa Topluluğu'nda ekonomik ve mali entegrasyon zincirinin adeta son halkası olan EURO devrimi uygulaması için düğmeye basılmış iken, Türkiye şuna gereksinim duyuyor;

- Eğitim reformu
- Vergi reformu
- Sosyal sigorta reformu
- Hukuk ve Anayasa reformu gibi reformları zorlamak yerine, bu reformların gereğine hepimizi samimi olarak inandıracak bir "düşünce-vizyon" reformu, gündemimizin birinci maddesine oturmak zorundadır.

Toplumsal duyarlılık, daha doğrusu duyarsızlığımızın boyutlarına bir göz atalım;

1990'lı yıllarda,

- Bir zamanlar Türkiye'nin kendileri için model alınması gereken ülke olarak tanıtıldığı Latin Amerika ülkeleri birer birer borç batağından çıkıp, tek haneli enflasyon ve büyüme trendini yakaladılar.

- Yine aynı dönemde, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri kumanda ekonomilerini terkedip enflasyonsuz liberal ekonomi şampiyonu oldular.

- Son olarak, AB ülkeleri Maastricht Anlaşması ile makro ekonomik istikrar için popülizm yanlısı

ellerine gönüllü olarak kelepçe vurdular. (enflasyon, bütçe açığı, kamu borçları, uzun vadeli faizler, döviz kurları) Sonuç olarak, Ocak 1999'da Euro land doğdu.

Bu başarı hikayelerinin bizi etkilemediğini ve heyecan verip "biz de varız, biz de yaparız" havasına sokmadığını söyleyelim. Peki aynı dönemlerdeki korku ve sıkıntı dolu kriz tablolarına göz ve kulaklarımızı kapatmamıza ne demeli?

- 1994'ün ev ve el yapması para krizinin maliyetini unutmamak,

- Aynı dönemin Meksika-Tekila krizi ve yarattığı panik ve sonuçları hala belleğimizde,

- Son olarak, Uzakdoğu krizinin çalkantıları ve yarattığı tahribatı ve kuzey komşumuz Rusya'ya kadar uzanan etkilerini ve Çin'e ve Latin Amerika'ya sıçrama endişelerini her gün izliyor ve okuyoruz.

Türkiye'yi ne yukarıdaki başarı hikayeleri heyecanlandırmış ve ne de gözlerimizin önünde cereyan eden kriz manzaraları "acaba bize de sıçar mı" endişesi yaratmıştır.

Acaba bizi harekete geçirmek için ne gerekli?

1. Türkiye ekonomik ve sosyal istikrarın önündeki engelleri biliyor mu? Biliyor.

2. Bu engelleri aşmak için neler yapılması gerektiğini biliyor mu? Biliyor.

3. Türkiye'nin bu tedbirleri almaya yetecek gücü yani potansiyeli var mı? Var, kimse aksini savunamaz.

Lisede hocalarımız cebir dersinde bizlere 3 bilinmeyenli denklemlerin nasıl çözümleneceğini öğretmişlerdi. Ancak, hiç bir hocamızın aklına, Türk milletinin 3 bilinenli bir denklemi çözmekte bu denli zorlanacağı gelmemiş olacak.

Tam bu noktada EURO ve PAN-AVRUPA olgusu, Türkiye için yeni bir şanstır. Bu olay karşısında heyecanlanmak kadar ürkmek de kaçınılmazdır. Topyekün "yeniden organize" olmak, değişen ve gelişen dünya ve özellikle AB konjonktürüne yeniden uyum sağlamak için çok güzel bir fırsattır.

Türk toplumunun, siyaset, ekonomi, toplumsal ve sosyal hayat alanlarında kısa vadeciliğe hapsedilmesi ve bir amaca ya da hedefe kilitlenmemesinin en ciddi sorunumuz olduğu kanısındayım. En fazla 9 aylık zaman dilimine sığdırılmış "protokol"lerin cenderesinden sıyrılıp kendimize süratle iyi tanımlanmış orta vadeli hedefler bulup bir an önce toplumumuzun her kesiminin bu hedeflere kilitlenmesini sağlamak zorundayız. Toplum olarak çok rahatlayacağız ve kilitlendiğimiz hedefe ulaşmak için çalışma şevkimiz artacak, verimimiz ve katma değerimizde bir patlama olacaktır.

U.M.U.T. projesi bu çerçevede yapılmış bir öneridir.

"Ulusal Mutabakat Taahhüdü Kanunu"

1. Sadece fiyat istikrarını sağlamakla görevli bağımsız bir Merkez Bankası
2. Enflasyon hedeflemesi ve takvimi
3. Bütçe Açığı/GSMH oranı hedef ve takvimi
4. Özelleştirme hedef ve takvimi ve yasal engellerin kaldırılması
5. Sosyal sigorta reformu hedef ve takvimi
6. 1 Ocak 2002 (en geç) 1 Euro=...TL (5-6 sıfır atılarak bulunacak yeni değer)

Bu kanun, Parlamento'ya yani milletin temsilcilerine mal edilmelidir. Çünkü millet için "umut" teşkil etmektedir.

Medyası, akademiası, sendikası, meslek kurumları, gönüllü kurumlar ve sokaktaki insanı ile TBMM'nin etrafında çember olup, bu ulusal taahhüdü Ankara'dan almak zorundayız.

U.M.T. projesi olarak ortaya attığımız bu proje ve öngördüğü mali disiplin ve 3 yıllık vizyon, hiçbir şekilde geçmişte yapılanların ya da yapılamayanların bir bedeli olarak düşünülmemelidir. Bilakis buna gelecek için bir umut, bir fırsat, bir seçenek olarak bakılmalıdır.

Eğer Türkiye, U.M.T. projesine benzer bir proje ile AB normlarına yaklaşma çabalarını yoğun-

laştırmaz ise, AB yörüngesinden kopma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Bu yörüngeden koparsa ne olur?

1. Dış ticaretimizin %50'sinin, dış borç stoğumuzun %40'ının, son 10 yılda çıkardığımız Eurobond'ların %70'inin (DM olarak), doğrudan yabancı sermayenin %70'inin, döviz tevdiat hesaplarının %40'ının, resmi rezervlerimizin %70'inin kaynağı ve orada yaşayan 3 milyonu aşkın Türk vatandaşının yarattığı aktivitelerle birlikte %70'e varan bir ekonomik ve mali bağımlılığımız olan bir "Blok"u dışlayıp yeni dengeler aramak zorunda kalırız.

2. Global bloklaşmanın dışına düşer, (ABD, Avrupa, Pasifik) izole olmanın sorunları ile başbaşa kalırız.

3. Ekonomik doğrular için burnumuzun dibinde oluşmuş (tesadüfen değil, bilinçli çalışmalar sonucu oluşmuş) "referansları" ya da "nirenge noktalarını" diğer bir deyişle, "Maastricht normları paralelinde ve düzeyinde orta vadede kilitlenecek hedefleri" bir yana bırakıp, kestirme yollar (short-cut) aramaya ümitsizce devam ederiz.

4. Batı değerleri için verilen 75 yıllık mücadelenin "Batı'dan uzaklaşma" ya da Batı içinde marjinalleşmeye dönüşmesine yol açarız. Millet olarak herhalde bunu bir seçenek olarak görmeyiz, göremeyiz, görmememiz gerekir.

U.M.T. projesi, yine partiler üstü bir anlayışla ele alınması zorunlu olan 2010 yılına kadar olan dönemi kapsayan uzun vadeli bir "Yeniden Yapılanma Stratejisi"nin temelini oluşturacak ve Türkiye ,ancak o zaman "Global Bloklaşma"daki yerini sağlama almış olacaktır.

Yavuz CANEVİ

Türk Ekonomi Bankası Yönetim Kurulu Başkanı

Euro Takvimi

1. 3 MAYIS 1998

EMU (ABD) üyesi 11 ülkenin merkezi EMU pariteleri ECU'ye karşı tesbit edildi.

Almanya	DM	1.97738
Fransa	FRF	6.63186
Hollanda	NLG	2.22799
Lüksemburg	LUF	40.7844
Avusturya	ATS	13.91190
Belçika	BEF	40.7844
Finlandiya	FIM	6.01125
İspanya	ESP	168.220
İtalya	ITL	1957.61
Portekiz	PTE	202.692
İrlanda	IEP	0.796244

2. 1 OCAK 1999

a. 3 yıllık geçiş dönemi başlayacak ve ECU yürürlükten kaldırılarak 1 ECU=1 EURO olarak yeni para birimine geçiş sağlanacaktır. Bu tarihten itibaren, Euro kaydi para olarak (çek, kredi kartları, banka hesap ve transferler gibi) her yerde kullanılabilir. Mecburi olmamasına rağmen pek çok şirket hazırlıklarını bu yönde yapıyor.

b. 1 Ocak 1999'da milli para ile Euro arasındaki altı haneli pariteler dönüşü olmayacak şekilde sabitlenecektir. Ancak 31 Aralık 1998'e kadar ECU'nun Ek Tablo'da gösterilen 3 Mayıs 1998 tarihli pariteleri spot piyasada her ülkenin parasına göre dalgalanmaya devam edebilecektir.

Örnek: 3 Mayıs 1998 Fin Markka: 6.01125

Spot 4 Mayıs 1998 Fin Markka: 5.99894

c. 1 Ocak 1999, AB'de bir mali "Big Bang" olacaktır. Gerçekten bu tarihten itibaren örnek olarak:

Fransız Merkez Bankası'nın tüm işlemleri Euro üzerinden hareket görecektir

Merkez Bankası ve diğer finans kurumları arasındaki ilişkiler Euro ile olacaktır

Fransız Hazinesi'nin Merkez Bankası'ndaki "Tek Hesabı" Euro ile çalışacaktır.

Bankacılıkla ilgili tüm istatistikler Euro üzerinden çıkacaktır.

Döviz piyasalarında Fransız frangı, kote edilmeyecektir. Yabancı paralar (11 para dışındaki) Euro'ya karşı kote edilecektir.

Fransız Hazinesi tahvil ve bonolarını Euro olarak çıkartacaktır.

LIBOR'a alternatif "Euribor" çıkacaktır.

Hisse senetleri, borsalarında, Euro olarak fiyatlanacaktır.

d. 1 Ocak 1999'da Avrupa Merkez Bankası fiilen faaliyete geçecektir. "Banka Konseyi", 6 seçilmiş Guvenör (İcra Kurulu) ve 11 üye Merkez Bankası Guvenörü'nden oluşacak ve hiçbir milli politik otoriteye bağlı olmadan AT bünyesinde "fiyat istikrarı"ndan sorumlu olacaktır.

e. Bu durumda teorik olarak 31.12.1998'e kadar 11 ülkenin merkez bankaları farklı faiz politikaları izleyebilirler. Ancak 1 Ocak 1999'dan sonra "forward" faiz hadlerinin, arbitraj imkanı yaratmaması için, aynı düzeyde olacağını varsaymamız gerekir. (Hangi düzeyde olacağını yine de şimdiden kimse kestiremiyor)

3. 1 OCAK 2002 (en geç)

Euro-Banknotlar (EURONOT) ve EURO madeni paralar, piyasaya sürülecektir. Dünyada ilk defa bu boyutta bir banknot ve madeni para basımı gerçekleştirilecektir. (70 milyar adet madeni para basılacak) 6 ay süre ile Euronot'lar ve Euro-Coin'ler milli banknot ve madeni paralarla birlikte tedavülde olacaktır.

4. 1 TEMMUZ 2002 (en geç)

Milli paralar tedavülden kaldırılacaktır ve tüm varlıklar Euro ile ifade edilecektir.

Euro-Takvim'in uygulanmasında iki temel ilke çok önemlidir.

a. Süreklilik (Continuity) ilkesi üye ülkeler açısından Euro'ya geçiş tarihinde hukuken var olan sözleşmeler ya da yasal enstrümanlar açısından Euro'ya dönüştürme mecburiyeti yoktur. Seçim hakkı ülkeye aittir.

b. 1.1.1999 ile 1.1.2002 tarihleri arasındaki 3 yıllık geçiş süresi boyunca ulusal paralar yürürlükte kalacak, bu süre içerisinde Euro ya da ulusal paraların kullanımı konusunda herhangi bir zorlama olmayacaktır. (No compulsion, no prohibition) ve Euro'nun yürürlüğe girmesi bir tarafın kontratı tek taraflı olarak bozması hakkını vermeyecektir.

EURO PLANLAMA

Euro'ya geçiş, sadece AB ülkelerinin bir sorunu değildir. Bu ülkelerle ticaret, yatırım ve hizmet ilişkisi olan herkesin konuyu iyi kavraması ve ön hazırlıklarını yapması gerekmektedir. Euro'ya geçiş projesi çok fonksiyonlu bir projedir. Piyasaları, ürünleri, dağıtım kanallarını, insan kaynaklarını, muhasebe, finansman ve enformasyon sistemlerini tümüyle etkileyecek bir projedir.

Bir şirket yöneticisi olarak; yapılacak işler

- Bir çalışma grubu oluşturmak
- Euro uygulama takvimini iyice incelemek
- Aşağıdaki sekiz stratejik ve teknik konuyu ele

olarak tartışmak

- Birim başkanlarından bu konuda özel bilgiler almak

- Euro'nun şirketiniz için yaratacağı sorunların ve sağlayacağı avantajların boyutunu saptamak olmalıdır.

Stratejik konular

1. Euro bizimle ilgili iç ve dış piyasaları nasıl etkileyebilir?

- İhracat ve ithalat için yeni fırsatlar yaratır mı?

- Rekabeti nasıl etkiler?

- EMU için ve EMU dışı fiyatlarımızı ve pazarlamamızı etkiler mi?

2. Euro, ürün çeşidi, kalitesi, ambalajı ve dağıtımı konularını nasıl etkileyecektir?

3. Euro hammadde ve yarı mamul tedarik politikamızı nasıl etkileyebilir?

4. Şirket finansman politikası Euro ile nasıl etkilenebilir?

Teknik konular

5. Euro hazırlık ve eğitim politikamıza nereden ve ne zaman başlayalım?

6. Kayıt ve muhasebe sisteminde (vergi dahil) ne tür bir uyarılama yapmalıyız? Raporlama usulünde nasıl bir format yaratmalıyız?

7. Enformasyon sistemimiz nasıl etkilenecektir. Müşteri ne zaman Euro-fatura kesebilir?

8. Uygulamada nasıl bir yapılanma ve strateji öngörüyoruz?

Özellikle dışarıdan aldığımız hizmetlerin Euro dönüşüm programına katkıları ve/veya maliyeti ne olacaktır.

Örneğin:

Banka hizmetleri

Hukuk ve mali danışmanlık firmaları

IS (Information Systems)

Bağımsız Denetim Firmaları

Özel Eğitim Firmaları (Euro konusunda uzmanlaşmış)

Euro

şans tanımlıyor

Mehmed Sami Çavuşoğlu

Tam dört ay sonra, hızla değişen dünya ekonomisinde yeni ve köklü bir değişikliğe adım atılacak. Avrupa Birliği, gerçek bir birlik yolunda en önemli adımlardan biri olarak gösterilen tek para birimi Euro'yu kullanmaya başlayacak.

Euro, sadece Avrupa Birliği'nde değil, tüm dünyada köklü değişikliklere yol açacak. Bu etkileri çeşitli başlıklar altında toplamak gerekirse; politik-ekonomik, pratik, sosyal etkiler olarak sıralayabiliriz. Bu yazıda politik-ekonomik ve pratik etkilerden bahsedeceğiz. Burada üzerinde durmak istediğimiz nokta, Euro'nun tüm dünyaya olduğu gibi Türkiye'ye de geri dönülemez etkiler yapacağıdır. Bu noktada bir seçim şansımızın olmadığını belirtmekte de çok büyük fayda var. Euro, AB tarafından her kesime empoze edilen bir değişikliktir. Bu nedenle, AB dışında kalan devletlere ve kurumlara bir seçim hakkı ve şansı verilmemiştir. Dolayısıyla bu değişiklik için hazırlık yapmak ya da yapmamak gibi tercih yapma lüksüne sahip değiliz. Önümüzde 3,5 yıllık bir geçiş dönemi var. Bu dönemi sancısız olarak atlattık için hazırlık yapılması gereklidir.

Euro, Avrupa Birliği'nin, Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU) programının en önemli kilometre taşlarından birini oluşturuyor. Bu program, tüm üye ülkelerin ekonomilerinin belli kriterlere uymak zorunda olduğu, işgücü, hizmet ve emtianın serbestçe dolaşabildiği ve ortak bir

Avrupa parasının kullanıldığı bir Avrupa devleti yaratmayı öngörmektedir. Programın ilk safhası olan işgücü, hizmet ve emtianın serbest dolaşımı uzun zaman önce sağlanmıştı. İkinci aşama ise, üye ülkelerin belirli ekonomik kriterlere bağlı olarak tek Avrupa parasını kullanmaya başlaması olarak belirlenmişti.

İşte Maastricht Antlaşması ile başlayan bu süreç, tek parayı kullanacak ülkelere bir uyum süresi sonunda Ekonomik ve Parasal Birliğe üye olma imkanını getirmiştir. 14 ülke bu uyum kriterlerinin getirdiği yükümlülükleri yerine getirerek tek paraya geçme hakkını kazanmışlardır. Bu ülkelerden Büyük Britanya, Danimarka ve İsveç, kendi istekleri ile tek para bölgesine şimdilik dahil olmamışlar, uyum kriterlerini yerine getiremeyen Yunanistan ise alınmamıştır. Bu 11 ülke, 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren Euro'yu kanunen geçerli para olarak kullanmaya başlayacaktır. Euro'nun etkileri en geniş şekli ile AB ülkeleri içerisinde hissedilecektir.

Euro ile birlikte AB, tek pazar olma yolunda

Dünya çapındaki etkileri ise yavaş yavaş kendini gösterecektir. Bu değişikliğin AB tarafından tüm dünyaya empoze edilmiş olması dolayısıyla, AB, hem kendisi hem de AB dışındaki ülkelerin bu duruma adapte olabilmeleri için 3,5 yıllık bir geçiş süreci öngörmüştür. AB'nin ger-

çek anlamda bir ekonomik ve siyasi blok olarak ABD ve Japonya'nın başı çektiği Asya blokunun karşısına üçüncü bir güç olarak çıkışı, Euro'nun ne derece kabul göreceğine bağlıdır. Euro'nun uluslararası bir para; rezerv, ticaret ve değerlendirme parası olarak yerinin ne olacağını bugünden kestirmek son derece zordur. AB, birlik içine ticareti dahil edemediği takdirde dahi, dünya ticaretinin %20,9'unu; ABD %19,6'sını ve Japonya %10,5'ini temsil etmektedir. AB ülkelerinin ekonomilerinin dışa açıklığı, AB içindeki ticarete dahil edilmediği takdirde, GSYİH'nin %10,2'si. Bu oran, ABD için, %8,2 ve Japonya içinse %9'dur. AB, bir bütün olarak dış ticarete her iki rakibinden daha fazla bağımlıdır. Bu noktada AB içerisindeki ticareti bu değerlendirmenin dışında bırakmamızın sebebi, Euro ile birlikte AB'nin gerçek anlamda tek bir pazar haline gelecek olmasıdır. Bir benzetme yapmak gerekirse, ABD'nin çeşitli eyaletleri arasındaki ticari statü ne ise, AB içerisindeki ülkeler arasındaki ticari ilişki de benzer bir şekil alacaktır. AB üyelerinin yaklaşık on yıldır tatbik ettikleri uyum programları ile aralarındaki ekonomik ilişkiler büyük ölçüde senkronize edilmiştir. Euro, bu gelişmeyi hızlandıracak ve yeni bir boyut kazandıracaktır. Euro ile beraber 10 ayrı para birimi ortadan kalkarak tek bir para birimine ineceği için kur hareketlerinin ekonomi üzerindeki etkileri de önemli ölçüde azalacaktır. 10 para biriminin tek bir birime indirilmesi, özellikle, döviz işlemlerinde basitlik ve işlem maliyetlerinde önemli bir düşüş sağlayarak ticareti canlandıracak, finansman alanında ise döviz pozisyonlarının güvenceye alınması ve dengelenmesi için gerekli olan "hedging" maliyetlerini azaltarak yatırımları teşvik edici bir unsur olacaktır. Euro ile beraber dünyada ticaret, rezerv ve değerlendirme birimi olarak kullanılan başlıca paraların sayısı üçe çıkacaktır. Bu üç para birimi aynı zamanda üç büyük ekonomik bloku da temsil ettiği için bloklaşma ve rekabet gibi konular da 21.yüzyılın ilk çeyreğinde daha farklı bir düzeyde tartışılacaktır.

Euro'nun ilanı ile birlikte, AB sınırları içerisinde dünyanın en büyük devlet tahvili piyasası ortaya

çıkacaktır. Sadece AB üyesi devletlerin değil, yabancı ülkelerin de Eurobond adı altında tahvil ihraç ettikleri bu piyasa, ilk andan itibaren Euro ile işlem yapmaya başlayacaktır. AB üyesi devletler devlet borçlarını Euro'ya çevirmeyi taahhüt etmişlerdir. Bu şekilde daha baştan bu piyasaya bir derinlik ve işlev kazandırılacaktır. Keza, Euro'ya katılacak olan ülkelerin borsalarında işlem gören hisse senedi fiyatları da Euro'ya çevrilecektir. Bu çalışmaların amacı, Avrupa sermaye piyasalarında Euro'yu baştan yerleştirmek ve Avrupa sermaye piyasalarını entegre etmektir. Finansal enstrümanlar arasındaki bu harmonizasyon, en etkin finansman yöntemi ve en düşük finansman maliyetini elde etme konusunda yatırımcılara önemli avantajlar sağlayacaktır. Yine tek elden yönetilen para politikası ve birleşmiş bir para piyasası, finans kurumları arasında rekabeti arttıracaktır. Euro'ya üye olmak için gerekli şartların üye ülkeler tarafından yerine getirilmesi sırasında uygulanan "uyum kriterleri" faiz hadlerinin tek bir noktaya doğru hareket etmesini sağlayarak istikrarlı bir uzun vadeli faiz ortamı yaratılmıştır. Tabii ki, kısa vadeli faizlerde farklılıklar vardır ve bir müddet daha görülmeye devam edecektir.

EURO sınırları aşıyor

Bir paranın uluslararası alanda kullanımı o parayı basan ülkenin sınırları dışında kabulüne bağlıdır. Bu durumda, EMU'nun ve AB'nin stabiliteyi esas alan tek merkezli para politikasının Euro'nun uluslararası alanda kabulünü kolaylaştıracağı tahmin edilmektedir. Ağırlıklı olarak, AB ile ticaret yapan ülkelerin, Euro ile işlem yapmaya mecbur olmaları aşikardır. Türkiye de dış ticaretinin yarısından fazlasını halen AB ülkeleri ile yaptığından bu gelişmeden etkilenmesi kaçınılmazdır. Yukarıda bahsedilen avantajlardan azami surette istifade edebilmek için Türk iş aleminin Euro konusunda mümkün olduğu kadar erken hazırlık yapması gerekmektedir. Yine halen paralarını Alman Markına endekslemiş olan Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri de Euro kullanmaya ister istemez başlayacak-

lardır. Akdeniz ülkeleri de Euro bölgesine daha baştan dahil olacaklardır. Tüm dünyada rezerv olarak tutulan ABD Dolarının uluslararası rezervler içerisindeki ağırlığının 1973-1995 döneminde %76'dan %61,5'e indiğini ve aynı dönemde Alman Markının ağırlığının %7'den %14,2'ye çıktığını unutmamak gerekir. Daha güçlü ve tutarlı bir Euro'nun ağırlığını arttırması beklenmelidir. Bununla birlikte, dünya genelinde enerji fiyatlarının ABD Doları cinsinden belirlenmesi ve enerjinin her türlü ürün ve hizmette ana girdi olarak kullanılması, gelişmekte olan ülkelerin borçlanmalarının ağırlıklı olarak Dolar ile yapılması kısa vadede beklenmemelidir. Dolayısıyla rezerv parası olarak Euro'nun doların yerini alması da... Bununla birlikte, AB ülkelerinin AMB tarafından belirlenen miktarın çok üzerinde -bir tahmine göre 200 milyar mertebesinde- Dolar rezervi taşımaları hem Dolar hem de Euro üzerinde olumsuz etki yapabilecek bir durumdur.

Avrupa Merkez Bankası devrede

Euro ile beraber, AB üyesi ülke hükümetleri, makroekonomik dengeleri sağlamak için gerekli olan en önemli araçlardan biri olan para ve faiz politikasının belirlenmesi ve idaresi yetkisini, Avrupa Merkez Bankası'na devretmektedirler.

Para ve faiz politikalarının üye ülke hükümetlerinden alınarak AMB'ye devredilmesi para politikasının tarafsız ve politik etkilerden uzak yürütülmesine imkan sağlayacaktır. Burada ilk bakışta ABD'deki Federal Reserve benzeri bir sistem olduğu zannedilebilir. ABD'de bütçe politikası, Office of Management & Budget (OMB); maliye politikası Maliye Bakanlığı; para politikası ise Federal Reserve tarafından eşgüdümlü olarak ve federal düzeyde götürülür. AB'de ise para politikası merkezi olarak AMB tarafından götürülecek olmasına rağmen, bütçe ve maliye

politikaları üye ülkelerin hükümetlerince götürülecek olduğundan burada bir eşgüdüm sorunu yaşanması beklenmelidir. Bunun etkilerinin ne olabileceği ise şimdiden tahmin edilemez. Stratejik düzeyde, özellikle AB içinde kur ve faiz duvarının ortadan kalkmasıyla beraber, fiyatlarda şeffaflık ve şirketler arasında rekabet ve verimlilik artışı beklenmelidir. Avrupalı şirketlerin bu istikrar ortamında daha sağlıklı büyüme gösterecekleri ve dünya çapında rekabet güçlerini arttıracakları bir gerçektir. Tabii ki kısa vadede işsizlik ve ücretler arasındaki farklılıklar dolayısıyla bazı sorunlar yaşanacaktır. Zaten şu an tartışılan konuların içerisinde en hassas olanı da budur.

İşsizliğin oldukça yüksek seviyede olduğu Avrupa ülkelerinde politikacıların bu konuda ne şekilde hareket edecekleri de bugünden tahmin edilemeyecek faktörler arasında yer almaktadır.

Olası sorunlar

Para politikasını belirleme yetki ve sorumlulukları ellerinden alınan AB üyesi ülkelerin hükümetlerinin makroekonomik dengesizlikleri düzeltmek için ellerinde bütçe ve maliye politikalarından başka araç kalmayacaktır. Vergilerle oynayarak istikrar getirme son derece zor ve bireylerin daha az

Euro, AB tarafından her kesime empoze edilen bir değişikliktir. Bu nedenle, AB dışında kalan devletlere ve kurumlara bir seçim hakkı verilmemiştir. Bu değişiklik için bir tercih yapma lüksümüz yok.

vergi ödeme arzusunda oldukları günümüzde, politik olarak son derece sevimsiz bir yaklaşımdır. Önümüzdeki yirmibeş yıl içerisinde yaşanan nüfusları sebebiyle artacak olan sosyal güvenlik harcamalarının getireceği ek yük de düşünüldüğünde, AB üyesi ülkelere, bütçe disiplinini sağlamakta da zorlanacakları bir gerçektir. Gerçekleşebilecek şokları reel ekonominin kendi çarkları içerisinde düzeltmesi de kolay değildir. Reel ekonomi, bunu, iş gücü mobilitesi ya da ücretlerdeki değişikliklerle yapabilir. AB sınırları içerisinde hukuken işgücü dolaşımı

serbest olsa dahi, fiilen böyle bir serbesti yoktur. Bu konuda AB, kesinlikle ABD ile kıyaslanamaz. Yine ücretlerdeki bir ayarlanmanın getirebileceği sosyal ve politik fatura son derece ağır olacaktır.

Bu değişiklikler, yeryüzünde AB ile ticaret yapan tüm ülkeleri istisnasız olarak etkileyecektir. Euro her açıdan, dünya genelinde, stratejik bir değişiklik getirmektedir. Devletler, ticari kurumlar, özel organizasyonlar, uluslararası kurumlar, yatırımcılar kendileri için çok önemli olan bu değişiklik üzerinde uzun bir süreden beri düşünmekte ve araştırma yapmaktalar. Euro'ya bağlı olarak tüm bu kurumlar stratejilerinde bazı değişiklikler yapmak gereğini hissetmişlerdir. Euro her kesime, en üstten en alta kadar değişik kademelerde etki etmektedir. Stratejinin değişmesi ile paralel olarak, kurumların organizasyonel yapısında, iş akışlarında ve prosedürlerinde, en önemlisi de bilgi-işlem yapılarında önemli değişiklikler gerçekleştirilmelidir. Bu aşamada Türkiye'de de bazı soruların şimdiden cevaplanmaya başlanması gerekmektedir. Örneğin Hazine acaba Eurobond piyasasında ihraç ettiği DM cinsi tahvilleri Euro cinsinden yeniden tarif edecek midir? Frankfurt borsa-

sında hisse senetleri işlem gören Türk şirketleri bu senetleri yeniden tarif etmek ve bundan sonra

mali analistlerin ve yatırımcıların değerlendirmesi için Euro bilançoları açıklamak durumunda kalacaklar. Geçmiş bilançolarını da Euro cinsinden tarif ederek yeniden yayınlamak durumunda kalacaklardır. AB sınırları içinde yer alan Türk şirketleri de 1 Ocak 1999 tarihinden önce Euro'nun ilanı ile birlikte şirket döviz olarak hangi para birimini kullanacaklarına karar vermek durumundadırlar. Türk bankacılık sektörü Avrupalı bankalardan aldığı sendikasyon kredilerini bundan böyle Euro cinsinden almak durumunda kalabilecektir. Avrupa

Yatırım Bankası (EIB) ve Avrupa Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (EBRD) bundan böyle finanse edecekleri projelere Euro kredisi vereceklerini ilan etmişlerdir.

Türkiye'nin konumu

Ticari şirketler arasında imzalanmış bulunan ve milli paralar cinsinden ifade edilen ticari anlaşmalar geçerliliklerini korumakla birlikte yeni anlaşmaların Euro ile yapılmasına başlanmasıyla taraflar bu anlaşmaları da gözden geçirmek durumunda kalabileceklerdir. AB'nin getirdiği kuralardan biri, bu konuda AB menşeli şirketlere bir kaçış yolu göstermektedir. İki ticari işletme arasındaki anlaşma, üçüncü bir ülkenin hukuku çerçevesinde yapılmış ise ve bu anlaşma Avrupalı şirketin aleyhinde bir durum yaratıyorsa, anlaşmanın Euro cinsinden tarif edilmesi istenebilmektedir. Türkiye sınırları içerisinde faaliyet gösteren şirketlerden Euro ile ilk önce tanışacak olan sektör, finans sektörüdür. Sektör bazı hazırlıklar yapmaya başladığını ve hatta hazır olduğunu ifade etse de bu satırların yazarnın bu konuda bazı şüpheleri vardır. Keza, ihracat ağırlıklı faaliyet gösteren şirketler de Euro ile erkenden tanışacak,

müşterileri kendilerinden Euro cinsinden faturalama talep edebilecekler. AB üyesi ülkelerde bulunup Türkiye'de yatırımları ya da or-

AB sınırları içinde yer alan Türk şirketleri 1 Ocak 1999 tarihinden önce Euro'nun ilanı ile birlikte şirket döviz olarak hangi para birimini kullanacaklarına karar vermek durumundadırlar.

taklıkları bulunan yabancı kökenli şirketler de Euro ile erken tanışacak olan grup içerisinde. Her üç grubun da mümkün olduğu kadar çabuk hazırlıklarını tamamlamaları gerekmektedir. Özellikle bankacılık sektörü, kendisini hazırlamanın yanı sıra müşterilerini bu konuda bilgilendirmek gibi önemli bir göreve de sahiptir.

Şirketlerin özellikle üzerinde durmaları gereken konu, tüm stratejilerini gözden geçirmek olmalıdır. Örnek vermek gerekirse, bankacılık sektörü bugünden 1 Ocak 1999'dan itibaren verecekleri döviz kredilerini Euro cinsinden verip

vermemeyi kararlaştırmak durumundadır. Ayrıca döviz pozisyonu yönetiminin öneminin azalması ile bu birimlerin ve personelinin ne şekilde istihdam edilecekleri de düşünülmelidir. Yine turizm sektörü, Ocak 1999'dan itibaren fiyatlandırmasını milli paralar ile mi yoksa Euro ile mi yapacağına karar vermek ve bunu ilan etmek durumundadır. Euro ve benzeri köklü değişiklikler şirketlere hem yukarıdan aşağıya doğru, stratejiden detaya; hem de aşağıdan yukarıya doğru, detaydan stratejiye etki yaparlar. Bu sebepten ötürü böyle bir çalışmayı yapmak son derece gerekli ve faydalıdır. Stratejik faktörlerin ve değişikliklerin belirlenmesinden sonra Euro'nun, şirketin altyapısı üzerinde ne gibi bir etki yapacağı gözden geçirilmelidir. Farklı noktalardan çıkan bu iki yaklaşım bir noktada birleştirilmek mecburiyetindedir. Bu konuda özellikle bilgi-işlem yapısı ve sistemleri üzerinde önemle durmak gereklidir.

Günümüzde dünya çapında rekabet eden tüm şirketler çok iyi işleyen bir finansal yönetim, raporlama (MIS), karar, destek ve sistem altyapısına sahip olmak zorundadırlar. Dolayısıyla, Euro'nun getireceği değişikliklere bu sistemlerin adapte edilmesi gerekmektedir. Mali bilgilerin tutulduğu tüm yazılımlar Euro'nun ilanı ile birlikte bazı değişiklikler geçirmek durumunda kalacaktır. Birçok kişinin düşündüğü gibi, Euro sorununu, sisteme yeni bir döviz cinsi tanıtmakla çözmek pek mümkün değildir. Özellikle geçiş döneminde milli paraların da tedavülde dolaşacak olması ve nakdi işlemlerin milli paralar ile yapılacak olması sisteme bazı ek yükler getirmektedir. Birden fazla dövizle işlem yapmak, defter tutmak ve nakdi ya da gayri nakdi fon yönetimi yapabilmek için gerçek anlamda çok dövizli (multicurrency) işlem yapabilen bir yazılım gereklidir. Halen dünyada kullanılan birçok yazılım

bu özelliğe tam anlamıyla sahip değildir. Bir adım daha ileriye gidersek, üretim ve mali yönetimi bir arada yürüten İşletme Kaynak Planlaması (ERP) sistemleri çok daha kapsamlı değişiklikler gerektirmektedir. Keza, bazı donanımlar da hermetik özellikleri sebebiyle bu tür bir değişikliğe hazır olmayabilirler. Bu donanımlara en iyi örnek, otomatik para çekme makineleridir. Halen yurdumuzda da yaygın olarak kullanılan bu makinelerin bazıları hermetik özelliğe sahip olduğundan Euro gibi bir değişikliği kaldıracakları şüphelidir.

Teknik olarak Euro'nun geçiş dönemi süresince milli paraların da tedavülde kalacak olmasının birtakım zorlukları vardır :

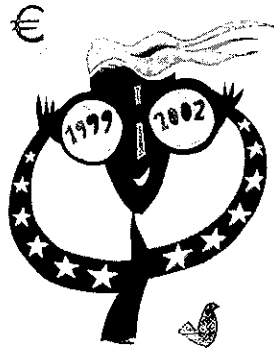
1. Bir milli paradan diğerine çevrim yaparken Euro üzerinden yapılması zorunluluğu (Triangulation)
2. Milli paraların Euro'ya değişmeyecek şekilde altı rakamlı sabit kurlarla endekslenmesi
3. Kusuratlara yuvarlanması
4. Tarihi verilerin dönüşümü
5. Tahvil ve hisse senet değerlerinin Euro cinsinden yeniden tarifi

6. Nakit yönetimi ve para transferleri

Euro, özellikle günümüzde hızlanan bazı değişimler üzerinde olumlu etki yapacaktır. Bunlardan en revaçta olanı elektronik ticarettir. Bu, Türkiye için bulunmaz bir fırsat olabilir

artık direkt çevrim yapılmayacak, önce Euro'ya çevrim yapılacak daha sonra da Euro'dan diğer milli paraya çevrim yapılacaktır. Bu kural üçüncü ülkelerin paralarından milli paralara çevrim yaparken de geçerli olacaktır.

Kusuratlara yuvarlanmasında meydana gelebilecek hatalar, özellikle hesap mutabakatlarında problemlere yol açabileceğinden üzerinde durmak gerekmektedir. Burada mali yönetim sisteminin mutabakatlarda belirli bir toleransa sahip olması ve bu toleransın sisteme tanıtılması gerekmektedir. Alternatif yol olarak tüm

farklılıkların bir hesapta tutulması ve daha sonra mutabakat sırasında bu hesaptaki rakamların tutmayan hesaplara dağıtılması ise son derece karmaşık ve zahmetli bir işlemdir ve insan hatasına da açıktır. Özellikle yurt dışından kredi alacak, Avrupa borsalarında hisse senetleri işlem gören kurumlar için Euro cinsinden bilanço, kar-zarar tablosu ve nakit akımı tablolarının çıkarılması ve bu işlemin geçmişe dönük olarak yapılması gereği, kurumları, tarihi verilerin dönüşümü problemi ile karşı karşıya bırakacaktır. Burada özellikle Türkiye gibi yüksek enflasyon yaşanan ülkelerde oluşan rakamların bazı anomaliler göstereceklerini dikkate almak gerekmektedir. Euro'nun önemli bir etkisi nakit yönetimi ve para transferlerinde görülecektir. Halen kullanılmakta olan SWIFT, CHAPS gibi para transfer sistemlerine ek olarak Avrupa Merkez Bankası bünyesinde, TCMB bünyesindeki EFT benzeri bir sistem kurularak AB içerisinde para transferlerinin süratli bir biçimde yapılması amaçlanmıştır.

TARGET (Trans European Real Time Gross Settlement Express Transfer) sistemi bu amaçla geliştirilmiştir. Nakit yönetimi Euro devrinde çok daha önemli olacaktır.

Türkiye, Euro'nun etkileri ile, Euro banknot ve madeni paraların 1 Ocak 2002'de tedavüle girmesiyle başka bir boyutta ve çok daha yakından tanışacaktır. Yıllardır tasarruflarını döviz olarak tutmaya alışmış olan halkımız Avrupa paralarını, özellikle de Alman Markı olarak tuttuğu tasarruflarını Euro ile değiştirmek durumunda kalacaktır. Binlerce döviz tevdiat hesabının (DTH) içeriği değişeceği gibi piyasada nakit olarak dolaşan bu 11 ülkenin parası da tedavülden kalkacaktır. Burada önemli bazı lojistik zorluklar görülecektir. Bu sadece Türkiye'ye özgü bir sorun değildir. AB ülkelerinin kendi sınırları dışında nakit olarak bulunan milli paralarının Euro ile nasıl değiştirileceği ve bunun lojistik altyapısının nasıl olacağı daha Avrupa'da da karara bağlanmamıştır. Türk bankacılık sistemi burada da bir sorunla karşı karşıya kalacaktır.

Öneriler: Euro proje ekibi oluşturulmalı

Euro ve getirecekleri ile ilgili olarak devlet ve özel sektör şu ana kadar ne kendi içlerinde ne de ortak bir çalışma grubu oluşturmamış ve bu gelişmenin Türkiye'ye etkileri üzerinde herhangi bir çalışma ya da ortak hareket planı yapılmamıştır. TC Merkez Bankası, kendi bünyesinde bir

çalışma grubu oluşturmuş ve Merkez Bankası ve bankacılık sektörü açısından konuyu genel hatlarıyla incelemiş ve bu incelemenin sonuçlarını da kısa bir kitapçık olarak yayınlamıştır. Ne yazık ki bu çalışma yetersizdir ve geliştirilmesi gerekmektedir. TÜSİAD ve Türkiye Bankalar Birliği gibi kuruluşların biraraya gelerek münferit olarak Euro ile ilgili çalışmalar yapmak üzere bir proje ekibi oluşturması ve hazırlıklara yardımcı olması önemlidir. Yine şirketler de kendi bünyelerinde bir Euro proje ekibi oluşturmalı ve yapılacak çalışmaların mahiyeti ne olursa olsun proje yaklaşımı ile başlanmalı ve yürütülmelidir. Burada da proje yönetimi konusu önemli bir sorundur. Belirli sektörler haricinde ülkemizde proje yönetimi kültür ve tecrübesi istenilen düzeyde olmayıp yeni yeni gelişmektedir. Bu konuda tecrübeli organizasyonlara, özellikle de bilgi-işlem sektöründe ve bilgi sistemleri projelerinde deneyimli organizasyonlara ihtiyaç vardır. Bu organizasyonların sayısı da tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sınırlıdır. Euro'nun 2000 yılı problemi ile paralel zamana denk gelmesi özellikle bilgi işlem sektöründe hem dünyada hem de Avrupa'da yeterli bilgi-işlem uzmanı/danışmanı sıkıntısını beraberinde getirmektedir. Hazırlık ve değişim çalışmalarında geçtikçe yeterli sayı ve düzeyde uzman bulmak zorlaşmakta ve maliyetler artmaktadır. AB'nin genişleme süreci içerisinde önümüzdeki on ile onbeş yıl içerisinde ilk aşamada katılmamış olan Büyük Britanya, Danimarka, İsveç ve Yunanistan ile ileride Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinin de safhalar halinde Ekonomik ve Parasal Birliğe katılımı gözönüne alındığında, Euro'ya geçişin etkisinin uzun süreceği açıkça görülmektedir.

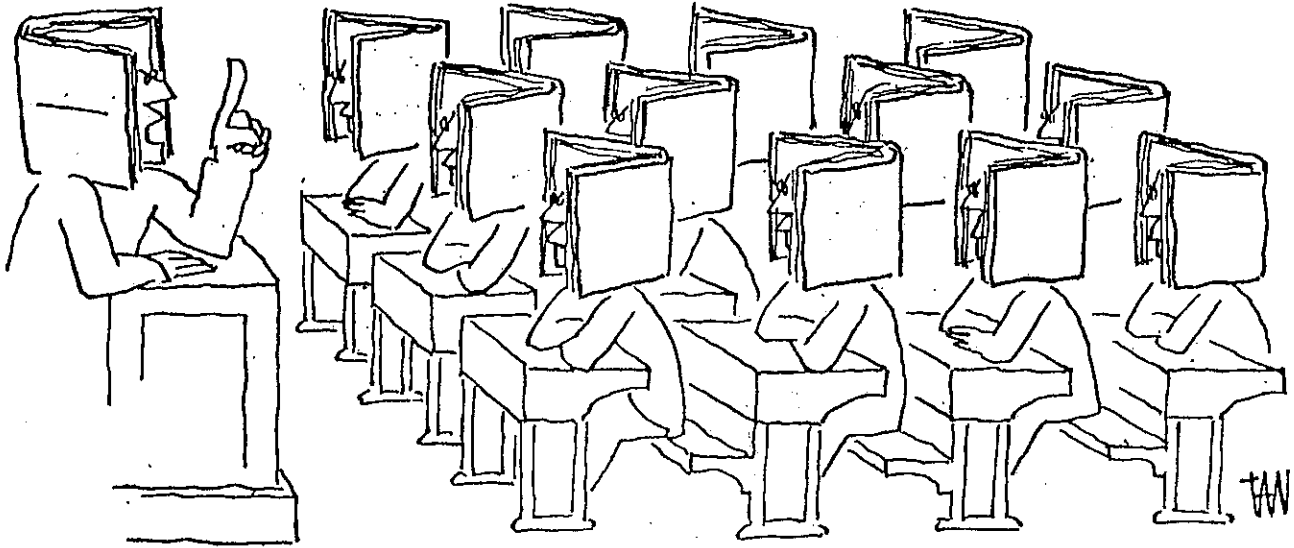
Euro, özellikle günümüzde hızlanan bazı değişimler üzerinde olumlu etki yapacaktır. Bunlardan en revaçta olanı elektronik ticarettir. ABD'de gittikçe yaygınlaşan elektronik ticaret ve internet üzerinden ticaret, Avrupa Birliği'nin Euro'ya geçişi ile birlikte Avrupa'da da hızını arttırabilecektir. Bu gelişme Türkiye için bulunmaz bir fırsat olabilir. Ayrıca artan ticari rekabet, Euro ile beraber destek hizmetlerinin standardizasyonu, dağıtım ve pazarlama ağının organizasyonu gibi konulara da önemle eğilmesini gerekli kılmaktadır.

Mehmed Sami Çavuşoğlu

İktisatçı, Proje Yönetim ve Finansmanı Danışmanı

yıl kesintisiz ve kesirsiz eğitim

Ali Baykal

1998-99 öğretim yılında okula başlayacak çocuklarımız 2005 yılında zorunlu temel eğitimlerini tamamlamış olacaklar. 2000'li yılların dünyasında onları neler bekliyor?

* Otomatik bankalar, hastaneler, kütüphaneler, otomatik çeviri yapan bilgisayarlar;

*Yunuslarla, arılarla, kedilerle, kuşlarla "sözel" iletişim, deniz dibi tarımı, madenciliği ve yerleşimi;

* Mıknatıs raylı ulaşım, pilli otomobiller, denetlenmiş yerçekimi sayesinde uzay otoparkları;

* Işınlama yöntemiyle taşıma ve taşınma, gezegenlerde insan yerleşimi, yeryüzünde yapay iklim;

* Füzyon pilleri ile her cepte bir elektrik santrali, telsiz enerji iletimi; üç boyutlu televizyon ve görüntülü cep telefonu;

* Üstün iletken ve yalıtkanlar, çelikten sert lastik, lastikten esnek çelik; pamuk kadar hafif; çelik kadar dayanıklı cam;

* İnsan beynine elektromagnetik müdahale ve insandan insana beyin aktarımı; yapay göz ve kulak;

* Organik bilgisayarlar; sibernetik organizmalar, sentetik besin hapları ve vitaminler;

Bunlar belki şimdilik hayal, ama bugün kanıksadığımız pek çok şey de önce hayaldi. Nautilus hayaldi... Sputnik hayaldi... Laserle tedavi, organ nakli hayaldi... Genetik kopyalama hayaldi... Bilimsel bilgi, teknolojik uygulamalarla kitlelerin erişimine girdi. Buharlı makine ile 18. yüzyılda ilk kez yaşanan teknolojik devrim neredeyse güncelleşti. Elektrik, otomobil, bilgisayar, elektronik haberleşme, elektronik bankacılık, doğalgaz, nükleer enerji, laserle tedavi v.b. teknolojiler sıradan insanın günlük yaşamına yerleşti. Ne var ki, ileri ve zengin ülkelerde bile okur-yazarlığının gelişimi teknolojinin yaygınlaşma hızına ayak uyduramadı. İletişim ve ulaştırma teknolojisinin dünyayı küçültmesi ile ulusal ve yöresel değerler evrensel değerlerin ya da başka yöresel değerlerin etkisine girdi. Bu etkileşim zaman zaman olumlu bir paylaşım biçiminde gelişse de çoğu zaman çatışmalara yol açmaktadır. İdeolojilerin sarsılması, inançların sorgulanması değişime hazır olmayanları saldırganlaştırabilmektedir. Bu nedenle bireylerin duyuşsal yetilerinin gelişimi, bilişsel ve becerisel amaçların önüne geçmektedir. İnsanlar öfkelerine egemen olmayı, kinlerinden arınmayı, hırslarını dizginlemeyi, coşkularını denetlemeyi öğrenebilirler. Bizim insanlarımız da estetik duyarlık ve süzölmüş beğeniler kazanabilirler. Rekabet güdülerini inceleyebilir, doğal dürtülerini yücelebilir. Farklı insanlarla birlikte yaşama zevkini edinebilirler. Ayasofya'yı cami yapma inadının bastırılmasının yarattığı eziklikten gelen hıncı, başka inançlara saygı duyabilme gücünün hazzına çevirebilirler. Bir futbol maçından, rakip takımın oynadığı oyundan da zevk alarak çıkmayı öğrenebilirler. Trafik canavarlığının kahramanlık değil salaklık olduğunu kavrayabilirler. Kısacası, düşük nitelikli bir yaşam için yüksek risk göze almak yerine düşük bir bedelle nitelikli bir yaşam sürdürebilirler.

Bilginin aman vermez yükselişi önlenebilir mi?

Tarım toplumunda en önemli üretim etkeni topraktır. Açlığı, tokluğu, savaşı ve barışı, toprak belirlerdi. Derken, insanoğlu makinayı yarattı. Buharın çarklara can, elektriğin tellere kan olmasından sonra makina kas gücüne egemen oldu. Tarım makineleşince daha az çiftçi daha çok kişiyi doyurdu. Nüfusunun %3'ü tarım sektöründe çalışan ABD'nin sorunu, bu sektördeki üretim fazlalığını politik araç olarak kullanabilmektir. Üçyüz yıl önce Batı Avrupa'da nüfusun %90'ı tarımla uğraşıyordu, ama açlık önemli bir sorundu. Şimdi nüfusunun %10'u tarım sektöründe çalışan Batı Avrupa'nın son otuz yıllık beslenme sorunu şişmanlık, tüketilemeyen yağ dağları ve şarap gölleridir. Makineler otomatikleşince endüstri sektörü, yerini, hizmet sektörüne bıraktı. Gelişmiş ülkeler şu anda endüstri sektöründeki daralmanın sıkıntısını yaşıyor. Eski teknolojileri geliştirmekte olan ülkelere satarak yeni teknoloji üretmek için kaynak yaratıyorlar. Gelişim çizgisi geleceğe uzatılınca, ekonomide belirleyici unsurun bilgi olacağı noktasına varıyor. Sonuç olarak, üretim, dağıtım bölüşümü ve tüketimi açısından bilginin ekonomik boyutları büyüyor. Bilgi, tıpkı toprak, sermaye ve işgücü gibi

artı değer yaratan bir

üretim etkeni oluyor. Hatta, kendine özgü niteliği ile diğer üretim etkenlerinin yerine geçebilmekte, onları tamamlamakta verimlerini yükseltmektedir. Bilgi, toprağın değerine değer katabilir ve toprağın yerine geçebilir. Tarım teknolojisi tarlaların, inşaat teknolojisi arsaların değerini ve verimini artırmıştır. Gökdelenler, kurutulan bataklıklar, deniz çiftlikleri ve Hollanda, bilginin yarattığı topraklardır. Örneğin inşaat teknolojisi belirli bir yeryüzü parçasında daha çok insanın barınabilmesini sağlamıştır. Çöllerin sulanması, dağların delinmesi, deniz dibinden petrol çıkarılması bilginin

Sağlık Bakanlığı kolerayı

gizlese bile, vereme af çıkarmamıştır.

Ama Milli Eğitim Bakanlığı

sınıfta kalmayı adeta yasaklamıştır.

Sağlık Bakanlığı'nın kızamığı affetme

yetkisi yok; Milli Eğitim Bakanlığı'nın

başarısızlığı, cehaleti affetme yetkisi var.

Sorumluluk sınavları, not yükseltme sınavları

ve şartsız kurullar ile öğrenci

okuldan "uğurlanıyor".

toprağa egemen olmasının bilinen örnekleridir. Bugün televizyonlar evlerde 1-1.5 metrekarelik yer kaplıyor. Sıvı kristal teknolojisi düzlem ekranı duvara astığında her konut bu alan kadar genişleyecektir. Endüstri ötesi toplumlarda robotlar, fiziki işgücünün yerine geçmekte, iletişim, ulaşım ve büro hizmetleri otomatikleşmektedir. Bilgi, sermayenin de katma değerini katlayabilir ve sermayenin de yerine geçebilir. "Kredi" denilen üretken sermaye çek, senet, tahvil, bono, factoring, leasing v.b. kılıklara girmiş bilgiden başka birşey değildir. Yani, ülkeler altın rezervleri kadar değil "bilgi" rezervleri kadar para basabilirler. "Veri" yüklü bir disketin fiyatı boş bir disketin milyonlarca katına çıkabilir. "Makine" kılığındaki sermaye de teknik bilginin meta- le ve plastiğe bürünmüş görünümüdür. Ve de makine kılığı takınmış sermaye, çıplak kağıt paradan daha verimlidir. Endüstri ötesi toplumlarda robotlar fiziki işgücünün yerine geçmekte, iletişim, ulaşım ve büro hizmetleri otomatikleşmektedir. Çiftlikleri ve fabrikaları ne soylular, ne sahipleri ne de parmak hesabı ile seçilenler yönetiyor. İşletmelerde, demokrasi aristokrasiyi; meritokrasi de demokrasiyi çökertmiştir. Sıra devletlere de gelecektir. Microsoft'u dünyanın en zengin adamı yaratmadı. Microsoft'ta üretilen bilgi, dünyanın en zengin adamını yarattı. Bölüşülen sermaye küçülür, paylaşılan toprak azalır. Özetle, bilgi mal ve hizmet üretiminde baş-etkendir. Bilgi ekonomisinin sermayesi, nakit değil; kredi ve patettir; yani bilgidir. Bilginin diğer üretim etkenlerinden üstünlüğü paylaşıldıkça büyümesi, bölüşüldükçe çoğalmasıdır. Bölüşülen sermaye küçülür, paylaşılan toprak azalır ama bilginin kendisi de bilgi ile üretilebilmektedir. Şu anda dünya pazarlarındaki en stratejik meta bilgidir. Çevremizdeki bilgi arttıkça, yerimizde durup dururken cehaletimiz de artıyor. Bugünün lise öğrenci-

leri Newton'dan daha çok fizik, Gauss'dan daha çok matematik bilmek zorundalar. Bilgi çağının içinde kalmak isteyen toplumlar her okuldan bir Einstein, bir Darwin, bir Leonardo yetiştirmek zorundalar. Bilginin artan ekonomik önemi eğitime olan talebin hem niceliğini arttırmış, hem de niteliğini çeşitlendirmiştir. İnsanlığın bilgi birikimi her yıl ikiye katlanırken; insan beyninin doğal yetileri beş bin yıldan beri önemli bir gelişim göstermemiştir. İnsan beyninin biyolojik evrim ivmesi, bilgi devriminin çok gerisindedir ve bilgi üretiminde en önemli etken olan bu gri peltinin gelişimi hala ancak eğitimle sağlanabilmektedir. O yüzden, gitgide daha çok kişi, daha uzun süren ve daha nitelikli eğitim talep etmektedir. Eğitimin önemi bunca açıkken ve zaten herkes tara-

findan söylenirken Türkiye'de 8'in ikiye nasıl bölünebileceği konusunda tuhaf bir tartışma çıktı. Oysa, 1996-2000 yıllarını kapsayan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın, Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler Bölümünde "Sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçilmesi hedeflenmekte" idi. Ayrıca, 15. Milli Eğitim Şurası'nda da "Beş yıllık temel eğitim hedefini gerçekleştiren ülkemizde, üç yıllık ortaokul eğitiminin de 'Zorunlu Eğitim'

kapsamına alınması ve sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçilmesi, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile 1973 yılında kabul edilmişti." Neyse ki, uzun tartışmaların sonunda beş yıllık zorunlu eğitimi, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime dönüştüren 4306 sayılı Kanun çıkarıldı ve "Eğitimde Çağrı Yakalama 2000 Projesi" yürürlüğe girdi.

2000'li yıllarda nasıl bir vatandaş isteniyor?

Eğitimde Çağrı Yakalama 2000 Projesi'nin amacı şöyle tanımlanıyor: "en değerli kaynağımız olan insangücü-

nü Atatürk ilke ve inkılaplarına gönülden bağlı, ulusal değerleri benimsemiş, ülkesine karşı görev ve sorumluluklarını bilen, insan haklarına saygılı, demokrasiyi özümsemiş yurttaşlar olarak yetiştirmek, ayrıca onları, kendilerinin ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olarak yetişmelerini sağlayarak geleceğe hazırlamak." Bu tanım yapıldıktan sonra eğitim sisteminin mevcut amaç ve ilkelerinin yanı sıra öğrencilerin yetişmeleri şu ilkeler çerçevesinde belirleniyor: doğru düşünen ve düşünerek hareket eden, riskleri göze alarak etkili karar veren, sorumluluğunun bilincinde olan, kendini sürekli yenileyen ve geliştiren, birlikte çalışma becerisine sahip, kendi kendisiyle ve başkalarıyla yarışabilen, rekabet ortamını iyi anlayan ve iyi değerlendiren, yaşama saygılı, çevreyi ve doğayı koruyan, olaylara çok yönlü bakabilen, kendisinin güçlü ve zayıf yönlerini tanıyan, yetkiyi sorumluluk da alarak kullanan, ülkenin gelişmesinin, kendisinin ve ailesinin gelişmesi olduğunun bilincinde olan, kamu düzenine saygılı, kendini ve insanları seven, uzlaşmacı bireyler.

Vatandaş 2000'li yıllarda bireyselliğini nasıl sürdürebilir?

Çelişkili gibi gözükse de temel eğitim, bireylerin kendilerine özgü kimliklerini oluşturmalarına se-
çenekler sunan yaşantıların tümüdür. İlgi ve yetenekler çocukluk ve ergenlik dönemlerinde değişken, kararsız ve belirsizdir. İleri ergenlik çağında belirginleşmeye başlar ve yetkinlikte yerleşir. Tek bir birey için oldukça dalgalı bir değişim gösteren gelişim süreci bireylerarası düzeyde de değişkendir. Kaldı ki, mesleklerin ve iş dışı zaman etkinliklerinin hergün değiştiği, teknolojinin hem fiziki çevreyi hem de toplumsal dokuyu her gün altüst ettiği bir çağda insanların başka insan ve nesnelerle etkileşimlerindeki çeşitlenme de gözler önündedir. Eğitimcilerin üstüne düşen görev, hiçbir

bireyin kalabalık içinde kaybolmasına izin vermemektir. Bireysel farklılıkların olumsuzluklarını gidermek, getireceği olumlu çeşitlenmeleri pekiştirmek gerekir.

İlk bakışta, kitleselleşme sadece ortak genel eğitim gereksinimlerini yaratır gözükse de bunun yanı sıra farklılığı ve çeşitliliği de zorunlu hale getirir. Kitleselleşmeyi gerekçe göstererek tek tür ya da bir örnek eğitim programları yaratmak eğitimde düzeysizleşmeye yol açar. Çünkü, salt uyum için yapılan bir eğitim bireyi kendine yabancılaştırır. Yabancılaşma, bireyin kültür ya da üretim kurumlarından biri tarafından kullanılmasıdır. Birey eğitim için değil; eğitim birey içindir. Eğitim bireyi değil; birey eğitimi kullanılmalıdır. Birey içinde yaşayacağı toplumsal doku içinde hem uyum sağlamak hem de özgün bir rol kazanmak zorundadır.

Uyum sağlamanın en temel koşullarından birisi genel geçerliliği olan becerileri kazanmaktır. Evrensel geçerliliği olan becerilerin başta geleni iletişimde yetkinliktir. Türkiye'de yaşadıkça Türkçe'den vazgeçilemeyeceği için öncelikle Türkçe iletişim becerilerinin geliştirilmesi zorunludur. Öğrencilerimiz bildiklerini, duyduklarını, düşündüklerini yazıyla, sözle, rakamla, çizgiyle, sesle, renkle anlatabilmelidirler. Bunu yaparken neden ile sonucu,

**Parasız eğitim,
yoksulların değil, varlıklıların işine
yaramaktadır.**

**Eğitim giderleri oluktan boşaldığı için
damlayan gelirler göl olmamaktadır...**

**Eğitim sisteminin girdileri
yetersiz olursa mezunları da defolu çıkacaktır.
İyi donatılmamış bir eğitim sisteminin
donanımlı insan gücü yetiştirmesi
ancak mucize olur.**

ölçüt ile yargıyı, sayılı ile denenceyi, koşul ile beklenti, amaç ile işlevi, gerekçe ile yöntemi, inanç ile bilinçlerini ve benzeri boyutları hem ayırdetmeyi hem bütünleştirmeyi becerebilmelidirler. Öfkenin tuzağına düşmeyen bir eleştirelliği, bayağılığın batağına saplanmamış bir mizah duygusunu geliştirebilmelidirler. Gülmünç olmadan gülmeyi ve güldürebilmeyi becerebilmelidirler. Güven duygusunun kasıtlılık, özeleştirinin güçsüzlük olmadığını içlerine sindirebilmelidirler. Sorunlarını dile düşmeden aktarabilecek duygusal olgunluğu, yüreklerini sevgiyle kanatlandıracak coşkuları ya-

şayabilmelidirler. Sopadan, şişten, döner bıçağından, tabancadan, yalandan, riyadan, aşiretten, tarikattan, partiden, baba parasından değil; bilgiden, sevgiden, ülküden, tutkudan ve düşünceden güç alan bir cesareti kazanabilmelidirler. Bu cesareti göstermenin dövuştten, savaştan değil anlamak ve anlatmaktan kısacası iletişimden geçtiğini özümsemelidirler. Temel eğitimin bireye kazandırması gereken aletlerden biri de nicel yöntemleri kullanma becerisidir. Sınıflama ve sıralamadan başlayarak sistem kurmaya kadar uzanan matematiksel düşünme yetileri sadece mühendislere değil herkese gereklidir. Öğrenciler, olayların ve nesnelerin yapısal özelliklerini ve davranış süreçlerini tanımlayabilmeli, ölçebilmeli, açıklayabilmeli ve yordayabilmelidirler.

Zorunlu eğitimde çeşitlilik öğretimi birliğine aykırı mı?

Birlik ve bütünlük ile tek-kalıptan çıkmak aynı değildir. Birlik ve bütünlüğün doğadan daha mükemmel örneği yoktur ama çeşitlilik de doğanın temel özelliğidir. Bütün sistemlerde bütünlük ve çeşitlilik aynı anda varolan ve birbirini pekiştiren niteliklerdir. Öğretim birliği kavramının, Cumhuriyet ilkelerine bağlılık dışında hiçbir kısıtlama getirmemektedir. Çeşit-

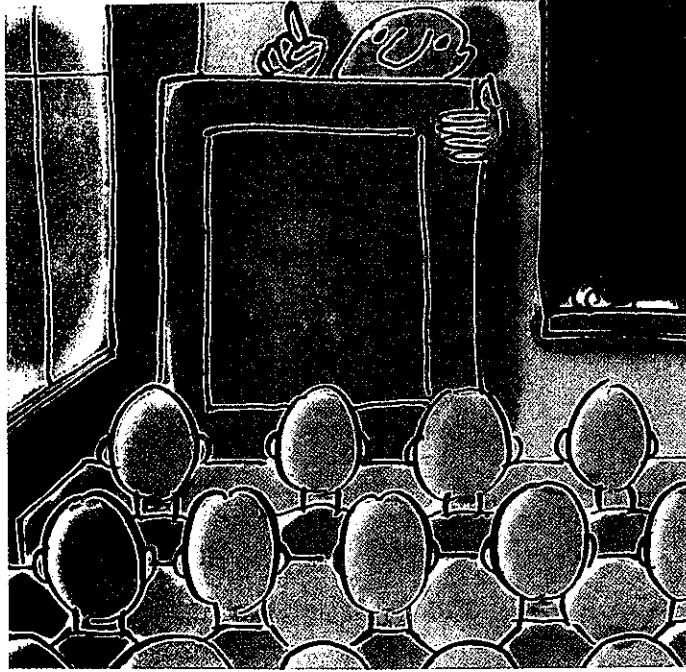
lenme yani özgürleşme de Cumhuriyet ilkeleri ile son derece tutarlıdır. Bu tür bahaneler sorun çözmekten yılan, yenilikten ürkenlerin savunma mekanizmalarıdır. Çeşitlilik, nitelikli eğitim için vazgeçilemeyecek bir koşuldur.

Milli Eğitim Bakanlığı gelirlerin "dayanılmaz" hafifliğini nasıl kaldırıyor?

Yiğidi öldürmeli ama hakkını da vermelidir. Doğrusu, öğüt vermek kolay ama "Milli Eğitime Bakmak" herhalde çok zordur. İlköğretimde gelecek yıl 10 milyon

öğrenci olacak. Bu sayı bazı komşu ülkelerin toplam nüfuslarından, bazı Avrupa ülkelerinin nüfus toplamlarından fazladır. 60 bine yakın ilköğretim okulu; sıra, masa, müdür, öğretmen, bilgisayar bekleyecek. 300 bine yakın öğretmen maaş isteyecek. Öğretmen ve öğrencilerin üçte ikisi kentlerde, üçte biri köylerde. Ama, okulların üçte ikisi köylerde, üçte biri kentlerde. Bu okulları korumak, kollamak, gidebilmek ve görebilmek gerekmektedir. Bu okulları donatmak, ısıtmak, boyatmak gerekmektedir. Bütün bunlar için 1997 yılında 25 katrilyon liralık GSMH içinden Milli Eğitim Bakanlığı'na ayrılan pay ancak 510 trilyon liraydı. Yani ancak %2. Bu sayılara karşı yiğitlik olası değildir. Bu yüzden de Milli Eğitim Bakanlığı milletine avucunu açmıştır: Sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim giderlerinde kullanıl-

mak üzere, 1.9.1997-31.12.2000 tarihleri arasında, sigorta prim bildirgelerinden 500 bin lira, motorlu taşıt alışverişlerinden 10 milyon lira; silah taşıma ve bulundurma müsaade vesikaları için 20 milyon lira, kara avcılığı ruhsat tezkereleri için 10 milyon lira; havayolu ile iç hat yolcu taşımacılığında düzenlenen her bir bilet için 500 bin lira, cep telefonu aboneliği tesis edilenlerden 2 milyon lira; tapu işlemlerinden 5 bin lira; tütün mamulleri ile her türlü alkollü

içkilerin (tabii köpüren şarap ile vermut ve kına kına şarabı dahil sair şarap ve bira hariç) katma değer vergisi hesabına esas alınan perakende satış fiyatı; sair şaraplar ve bira ile her türlü alkolsüz içeceklerin (su; soda, sade gazoz, meyveli gazoz ve meyve suları hariç) imalatçılarla ithalatçılarda oluşan katma değer vergisi matrahı üzerinden en az 5 bin lira ve katları olarak para kesmektedir.

Ayrıca, sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim giderlerini karşılamak amacıyla yapılan her türlü bağış ve yardımlar; Milli Eğitim Bakanlığı adına Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası ve Halk Bankası'nda açılacak özel

hesaba yatırılacak ve özel tasarruf mevduatı gibi nemalandırılacaktır. Bu gelirlerden yapılacak harcamalarda; 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun 30-37. maddelerinde yer alan vize ve tescil hükümleri ile 180 sayılı Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 32'nci maddesi uygulanmaz. Kına şarabı dahil spor toto kolonundan sigorta bildirgesine kadar herşeyden; doğrudan doğruya eğitilenlerden de birazcık "katkı payı" alınmaktadır. Ancak, bu katkı payı yeterli olmadığı için okul müdürleri gerçek "katkı paylarını" kelle koltukta tahsil etmektedirler. İşin bu noktasında da Milli Eğitim Bakanlığı'nın yiğitçe davrandığını söylemek zordur. Televizyonlarda "kayıt için para alan müdürlerin işten alınacağı" söylenirken kayıt dışı kayıt vergisi bütün hızıyla sürmektedir. İşin acısı şu ki; parasız eğitim yoksulların değil varlıkların işine yaramaktadır. Eğitim giderleri oluktan boşaldığı için damlayan gelirler göl olamamaktadır. Toplumsal sistem, eğitim alt-sistemine ihtiyaçlar listesi, değerler çerçevesi ve kaynak verir. Karşılık olarak da nitelikli insangücü bekler. Doğaldır ki, eğitim sisteminin girdileri yetersiz olursa mezunları da defolu çıkacaktır. İyi donatılmamış bir eğitim sisteminin donanımlı insangücü yetiştirmesi olabilirse ancak mucize olur.

Kaynaklar kuruyunca

ortaya çıkan başlıca sorunlar nelerdir?

Eğitim sistemimizin sorunlarının yalnızca başlıkları bile bu yazıya ayrılan yeri doldurabilir. Bütün toplumsal süreçlerin, ama öncelikle ve özellikle eğitimin amacı insanların mutluluğudur. Eğitimimizde de en önemli sorun öğretmen, öğrenci ve okul yöneticilerinin mutsuzluğu-

dur. Okullarımız sevinçle, özlemle gidilen çalışılan, yaşanan yerler değildir. Herşeyden önce okullarımızın mimari yapıları sevimsiz, altyapıları yetersizdir. Pek az okulumuzun yeşil bir bahçesi, aydınlık sınıfları, resimlerle bezenmiş koridorları vardır. Spor, oyun, tiyatro, salonları, resim, heykel, atölyeleri, işlikler, müzik odaları, laboratuvar, kütüphane, revir v.b. ortamlar ya yoktur, ya yetersizdir, ya da işletimi aksaktır. Duygulu, duyarlı, çevresini seven bir kuşak temiz yemekhanelerde, bakımlı ortamlarda yetişebilir. Kendilerine kırık-dökük sınıflardan başka birşey sağlamayan öğrencilerde yaygınlaşan vandalizmi yadrigamamak gerekiyor. Çevre, insanı biçimlendiren unsurlardan başlıcasıdır. Bunların dışında, ders araç-gereçleri ya yoktur, ya yetersizdir, ya da kullanılmadan teftiş için "konserve" edilmiştir. Öğrencilerin, bizzat öğretmenlerin

kendileri tarafından, "derslerine çalışmazsan öğretmen olursun" diye korkutulduğu dönemler yaşanmıştır. Öğretmenlik mesleği, ekonomik nedenlerle yitirdiği toplumsal saygınlığı yeniden kazanma savaşındadır.

Öte yandan özel okullar ile devlet okullarının arasında büyük farklar var. Herşeyden önce, özel okul velilerinin sosyo-ekonomik güçleri var. Bunun uzantısı olarak, özel okullar kaynak yetersizliği özürünü ileri süremezler. Özel okullarla

devlet okulları arasındaki diğer bütün farklar, dönüp dolaşıp bu etkenle açıklanabilir. Örneğin, özel okullarda fiziksel altyapı, eğitim teknolojisi ve nitelikli öğretmen istihdamı gibi konularda finansal gücün yansımaları hemen ilk bakışta görülmektedir.

Devletin ilköğretim okullarında bir öğrenciye sekiz yıl okuma fırsatı vermek bile sorun olunca, 9-10 yıl okutmanın pahasına katlanmak olası değildir. Bunun sonucunda, sınıfta kalmak sınıf geçmekten daha zor hale gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı beş üzerinden bir alanı kurul kararıyla geçiriyor. Ekonomik koşulları-

**8 yıllık kesintisiz eğitim,
okullarda konuların ilaveli tekrarına
dayanan, sarmal gelişim sisteminde
"öğrencinin aşamalı gelişimini"
hedefleyen bir öğretim modeline
geçiş fırsat vermektedir.
Bireyselleştirilmiş eğitimi gerçekleştirmek,
yani, öğrenci sayısı kadar nitelikli eğitim
programı geliştirmek
ideal hedeftir.**

mız bir öğrenciye iki defa eğitim fırsatı vermeye elverişli olmadığı için Milli Eğitim Bakanlığı öğrenci okulda duraklama yapmadan gelsin ve geçsin istiyor. Sağlık Bakanlığı kolerayı gizlese bile zatürreyi yasaklamamış, vereme af çıkarmamıştır. Ama Milli Eğitim Bakanlığı sınıfta kalmayı adeta yasaklamıştır. Sağlık Bakanlığı'nın kızamığı affetme yetkisi yok; Milli Eğitim Bakanlığı'nın başarısızlığı, bilgisizliği, cehaleti affetme yetkisi var. Sorumluluk sınavları, not yükseltme sınavları ve şartsız kurul kararları ile öğrenci "okuldan" uğurlanıyor. Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK, okul başarısını seçme sınavları ile denetlemeye çalışmaktadır.

Eğitimciler, politikacılar ve reklamcılar, öğrenme sürecini denetim altına alarak başkalarının davranışlarını istedikleri yönde değiştirmeyi iş edinen insanlardır. Seçmenin davranışındaki değişimin sonucu, seçmenden çok politikacıyı üzer ya da sevindirir. Politikacı, seçmenin davranışını istediği yönde değiştiremezse iktidar olamaz. Seçim, seçmenden çok politikacının sınavıdır. Reklamlara karşın bireyin satın alma davranışı değişmiyorsa birey sorumlu değildir. Reklamcı alıcının satın alma davranışını etkileyemezse kendisi ve müşterisi zararlı çıkar. Ama, eğitimciler öğrencilerin davranışını değiştiremezlerse kendileri değil, öğrencileri sınıfta kalır. Yani, eğitilen de değişeceğini bilir ve değişmeden sorumludur. Sorumlu olmadığı o davranış değiştirme işinin reklam ya da propagandadan farkı kalmaz.

8 yıl kesintisiz eğitimin okuldaki uygulamalara getireceği programın temeli nedir?
Kısa dönemde "Ağır Vasıta Ehliyeti" "Fizik Doktora-sından" daha yararlı olabilir. Fakat, bilgi toplumunda "meritokrasi" aristokrasiden daha güçlü, bürokrasiden daha saygın ve teknokrasiden daha yaratıcı ve de-

mokrasiden daha erdemli olacaktır. Ülkeye "meritokrat" yetiştirmekle görevli okullarımızın genel hedefi, başarı çizgilerini yükselterek sürdürmektir. Bu, her zaman ve her durumda geçerli olan bir soyutlamadır. Ancak, içinde bulunduğumuz dönemin somut hedefi 8 yıllık zorunlu eğitime geçişin getirdiği fırsatları değerlendirmek ve sorunları çözmektir. Eğitim süresinin uzaması gerekli bir koşuldur ama yeterli değildir. 8 yıl kesintisiz hurafe eğitimi ya da ezbere dayalı öğretim yapılabilir. Eğitim programlarının niteliğinin de yükseltilmesi zorunludur. Eski, 5 yıllık "ilkokul" programları, pek çok öğrencinin ortaokulu okumaya-çağı olgusuna dayanır. Dolayısıyla, bu ortaokulu okumayacak yığınlara konu alanlarını yüzeysel olarak tanıtmayı amaçlar. Bu kapsamlı tanıtımın yetersizliği

açıkça ortada olduğu için, eğitimini sürdü-recek olanlara, konular ortaokulda da tekrar edilerek derinlik veril-meye çalışılır. "Sarmal gelişim" adı verilebilecek bu modelde ilko-kulda okutulan konular pek az genişletilmiş olarak ortaokul, lise ve hatta yükseköğretimde tekrar edilmektedir. Daha da ötesi, aynı okul basamağında de-ğişik sınıflarda hemen hemen aynen tekrarlan-an konular vardır. Ma-tematik, fen bilgisi, ta-rih, coğrafya, Türkçe

dilbilgisi, din kültürü derslerinin herbiri kendi içinde "mükerrer müfredat" ile okutulmaktadır.

Sarmal programların sakıncaları ya da olumsuzlukları nelerdir?

İleri gelişim aşamalarında kapsanması gereken konu-lar erken yaşlara çekilerek kısa sürelerle sıkıştırılmak-tadır. Bu olumsuzluğun en önemli örneği fen ve matematik konularından verilebilir. Bu konulardaki becerilerin çoğu ileri gelişim aşamalarında kazanıla-bilmektedir. Oysa, eskiden liselerde bile öğretileme-

yen fen ve matematik konuları zorunlu beş yılın içine sıkıştırılmıştır. Aynı anlayış ortaokuldan liseye geçişte de sözkonusudur. Yüksek öğretimde bile Türkçe ve İnkılap Tarihi derslerinin zorunlu olmasının gerisinde bu konuların defalarca tekrara rağmen iyi öğretilemediği yatar. Yığınlara ortak, eşit ve resmi bir eğitim vermek kaygısı Türk eğitim sistemine yerleşmiştir. Erken yaşta başlanması ve sürdürülmesi gereken eğitim süreçleri ileri yaşlara ertelenmektedir. Bu olumsuzluğun en yaygın örneği yabancı dil eğitimine ilişkindir. Evrensel bir olgu olarak bilinmektedir ki; sözel iletişim becerileri erken yaşta oluşur ve yoğun alıştırma ile yerleşir. İleri yaşlarda yabancı dil kazanmak; zor değil olanaksızdır. Ülkemizde ise; yabancı dil eğitimi, adeta insan doğası ile inatlaşırca, ileri yaşlara ertelenmekteydi. Devlet okullarında; "yabancı dil" dersleri altıncı sınıftan başlayarak; her yıl, haftada üç-dört saatlik oturumlarla sürerdi. Yıllardan beri, milyonlarca öğrenciye uygulanan bu geciktirilmiş ve seyreltik yaklaşımla yabancı dil öğrenebilmiş tek öğrenci bile çıkmamıştır. Bu yüzden "yoğun kullanımlı" dil eğitimi programlarına gereksinim doğmuştur. Özellikle, yabancı özel okullarda; Anadolu liselelerinde ve pekçok özel okulda da "yoğun kullanıma dayalı yabancı dil eğitimi" yaklaşımı uygulanmış ve uygulanmaktadır." Bu yaklaşım, ikinci dil öğrenimindeki gecikmeyi bir yıllık yoğun "hazırlık sınıfı" ile telafi eder. Hazırlık sınıfı ile, ikinci dili kapsayan zorunlu temel eğitim, 9 yıla çıkmış olur. Kısacası, sadece yabancı dili yanlış zamanda ve yetersiz sürede öğretmek için israf edilen kaynakların korunması bile, sekiz yıllık temel eğitimin maliyetini karşılayabilir. Yabancı dil için söylenenler anadil eğitimi için de dile getirilebilir. Zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkması ile tarih,

coğrafya, fen bilgisi v.b. konu ağırlıklı derslerin ağırlığı ileri sınıflara aktarılabilir ve bunların yerini alacak Türkçe dersleri ile anadil öğretiminin etkinliği ve verimliliği yükseltilebilecektir. Müzik ve beden eğitimi de erken yaşta temellerinin atılması gereken becerileri kapsar. Eskiden, zorunlu eğitim beş yıl olduğu ve bu süre içine pek çok başka ders uktıştırmak zorunlu görüldüğü için, müzik ve beden eğitimine de yeter süre ayrılamamaktaydı.

İlköğretimden sonra

mesleğe yönlendirme başarılabilir mi?

Sorunlara çözüm ararken çözümlerin sorun haline getirilmesinin bir örneğine "yönlendirme" süreçlerinde rastlanmaktadır. Bunun arkasında; çözüm seçeneklerini bağdaştırmak yerine; karşı karşıya getirmek eğilimi vardır. Eğitim sistemi birbirinden farklı öğelerin bütünleşmesi, karmaşık ilişkilerin bağdaşmasıdır. Sistemde hiçbir parça ne bütünü, ne de bir başkasının yerini tutabilir. Eğitim sistemimizde adalet-rekabet, kuram-uygulama, yaygın öğretim-örgün öğretim, mesleki öğretim-akademik öğretim vb. seçenekler hep karşı karşıya getirilmiş, birine yandaş, ötekine adeta düşman olunmuş seçeneklerdir.

Gençler hiçbir önderlik görmeden mesleki öğretim ya da genel öğretim seçeneklerinden birini seçmek zorundadırlar. Genel öğretim uygulamadan uzak, mesleki öğretim ise kurama yabancıdır. Bu karşıtlığın sonucu genç, ya bilgidan ya da beceriden yoksun kalacaktır. Hızla gelişen otomasyon çağında ya ucuz bir makine ile değiştirilecek ya da kafası ellerinin arasında düşünecektir. Çevreden kopuk bir eğitim anlayışı, yerini, çevre ile okulu kaynaştıran bir anlayışa bırakmalıdır. Öğrenme üst düzeyde güdülenme, etkin katılım, gecikmesiz düzelti, dönüt bildi-

Eğer, hâlâ

"iyi" okullar varsa, yazılı müfredatın

dışına çıkarak kendilerine özgü

uygulamalar yapabildikleri için başarılılar.

Milli Eğitim Bakanlığı

yasaklayıcı kılığından soyunup,

okulları özgün programlar geliştirmeye

özendirici ve örgütleyici

kurum kimliğini giyinirse, "örnek"

okulların sayısı artacaktır.

rimler ve pekiştireçlerle gerçekleşen bir olaydır. Bir öğretmen sıralara dizi dizi çivilenmiş öğrencilere bu ilkeleri nasıl uygulayabilir? Bir becerinin, bir yeteneğin öğrenilmesi için en elverişli zaman, o davranışın gerekli olduğu andan bir öncesidir. Okullarda zaman dilimlere ayrılır ve öğrenciler hiç sormadıkları bir sorunun cevabını bir anda karşılarında buluverirler. Oysa, öğrenme olayları yaşamın doğal süreci içine ustaca yerleştirilebilirse, öğrenciye araştırma, keşfetme, icat etme yetilerini kazandırır. Öte yandan çevrenin okullaştırılması ne kadar iyi tasarlanırsa tasarlanırsa, gerçek yaşamın çarkları, yanlış ile bitecek denemeleri bağışlamayacak bir hız ve bedelle dönmektedir. Bütün yetersizliklerine karşın okullar bu yüzden çağın dışına atılamamışlardır. İşbaşında eğitimin etkililiği işöncesi eğitimin yetersizliğine koşulludur. Ustalıkla ve bilinçli kullanıldığında yaşamı kolaylaştıran, ürünün nitelik ve niceliğini arttıran teknoloji, gerekli eğitimi görmemişler için tehlikeli, zor ve pahalı olabilir. İlk dönemde başarısız olan öğrenci yılgınlık ve korkuya kapılabilir. İş öncesi eğitimin alıştırma, denetimi deneme, yardımcı ve gözetimli uygulama aşamaları okullarda başarılabılır. Böylece işbaşında eğitimin tam uygulama, paylaşımlı sorumluluk ve tam sorumluluk aşamalarındaki aksama, gecikme ve sakıncaları da en aza indirilmiş olacaktır. Gerçek donanımları kullanmayı, yönetmeyi, uygulamayı kolay, ucuz ve güvenlikle öğretebilmek için okullar, kurgu donanımlarla donatılmalıdır. Öğrenciler kurgu donanımlarla istedikleri zaman ve istedikleri kadar alıştırma, deneme yapabilirler. Bilgisayar gerçek bir donanımdır, ama fen dersinde "atom", biyoloji dersinde "solunum sistemi", coğrafya dersinde "dünya", resim dersinde bir "tual" gibi davranabilir. Sabırla, duyarlılıkla ve hızla...

8 yıllık temel eğitimde

nasıl bir program yaklaşımı uygulanmalıdır?

8 yıllık kesintisiz eğitim, okullarda konuların ilaveli tekrarına dayanan, sarmal gelişim sisteminden "öğrencinin aşamalı gelişimini" hedefleyen bir öğretim modeline geçiş fırsat vermektedir.

Bireyselleştirilmiş eğitimi gerçekleştirmek yani öğrenci sayısı kadar nitelikli eğitim programı geliştirmek ideal hedef olarak benimsenmelidir. Bu program anlayışında derslerin yerini, eğitim modülleri alacaktır.

Ders birimlerinin (modüllerin) yerleri, süreleri, yöntemleri, araç-gereçleri öğrencinin gelişim doğrultusu ve hızına uygun olacaktır. Ders kitabını tekrarlayan öğretim anlayışı yerini, çok kaynaktan araştırarak öğrenme yaklaşımına bırakmalıdır. Eğiticiler de, bilgi çeşmesi ya da bilgi küpü değil yaratıcı tasarımcı ve eğitim araştırmacısı kimliğinde olmalıdırlar.

"Toplam kalite" Türk eğitiminde ne zaman gündeme gelebilir?

Toplam kalite kavramı, "tam verim, tam doyum" olarak özetlenirse, toplumsal sistemlerde bu hedefin gerçekleşme olasılığını tartışmak gerekebilir. Eğitimde yaklaşık 25 yıldır sözedilen "tam öğrenme" yaklaşımının kuramcıları bile "çan eğrisinin" varyans parametresinden kurtulabilmiş değiller. Üretim sektöründe hata olasılığı ortalama hatadan "3 sigma" geriye alınmıştır. Ama, eğitim alanında "tam öğrenme" hala "yüzde seksen öğrencinin hedeflerin yüzde seksenine erişebilmesi" düşü ile sınırlıdır. Ancak, bu bir yılgınlık gerekçesi olamaz. Ayrıca, eğitimde doyum, başarıya göre daha öncelikli bir hedeftir. Gerçekleştirilmesi de daha kolaydır. Özellikle, özel okullar öğrencilerine doyum sağlayabilecekleri bir fiziki ortam, sıcak ilişkilerden örülü bir toplumsal doku, etkin öğretim donanımları, zenginleştirilmiş eğitim yaşantıları sunabilirler.

Bu hayaller gerçek mi?

Bugünkü koşullarda Türkiye'de uygulanabilir mi?

Bu soru, her tür gelişim tasarısında en can alıcı sorudur. Çünkü, fırsat eşitliği kisvesine bürünerek fırsat çeşitliliğini görmezden gelen yönetim ve denetim alışkanlıklarının baskısı altındayız. Yenilik tasarlayamayanların "mevzuat" zırhına sığındıklarını biliyoruz. Ama, önerilen yaklaşım elbette gerçekçidir. Türkiye'de eğer hala "iyi" okullar varsa herşeye rağmen yazılı müfredatın dışına çıkarak kendilerine özgü uygulamalar yapabildikleri için başarı ve ün kazanıyorlar. Milli Eğitim Bakanlığı yasaklayıcı kılığından soyunup, okulları özgün programlar geliştirmeye özendirici ve örgütleyici kurum kimliğini giyinirse "örnek" okullarımızın sayısı hızla artacaktır.

Prof.Dr. Ali Baykal
Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi

Ay ışığında ceviz silkelenmez

Dünyada ve Türkiye’de

SunSystems

COSWIN

VERDİĞİMİZ HİZMETLER:

•İngiliz Systems Union firmasının SunSystems Mali Yazılımı'nın Türkiye temsilcisi ve sistem geliştirme ortağı olarak **Finans ve İş Yönetimi**

•Fransız Siveco firmasının temsilcisi olarak **Bakım Yönetimi**

•**Proje Yönetimi Hizmetleri ve Danışmanlığı**

Çoğu zaman sıradan olduğunu düşündüğümüz bir genelleme, kafamızdaki kilitleri açar, stratejik açıdan en doğru sonuca ulaşmamızı kolaylaştırır. Çünkü genellemelerin hemen hemen tamamı, yıllardır doğruluğu sayısız kez denenmiş sonuçların genel bir ifadesidir.

Bilgi teknolojisi alanında, Türkiye’de değişik sektörlerden birçok kuruluşa hizmet veren **KOMTAŞ**; her genel çözümün, bir özel çözümü olduğu gerçeğini de dikkate alıyor. Üstlendiği her işi özel bir proje olarak tanımlarken, projenin sistem entegrasyonu aşamasında, sunduğu çözümü kuruluşa özel çözüm olarak yeniden tanımlıyor.

Ay ışığında ceviz silkelenmez... Bu genellemenin gerçek anlamını bizim kadar iyi biliyorsanız, en gerçekçi ve sağlamcı çözümlerle tanışmak için bizi arayınız...

Komtaş

Merkez Ankara Şubesi

Yıldızposta Caddesi, Dedeman İşhanı,
No 48/23 Kat: 10 Gayrettepe 80700 İSTANBUL
Tel: 0212- 288 47 30 Faks: 0212- 274 22 32
e-mail: info@komtas.com
www.komtas.com

Çankaya Caddesi, No 10/4 Çankaya - ANKARA
Tel: 0312- 440 22 25 Faks: 0312- 440 84 78

8

yıllık eğitime adım adım*

• Milli Eğitim Bakanlığı'nın, 1997/53 no'lu genelgesi ile ülke genelinde program bütünlüğü ve sürekliliği esasına dayalı 8 yıllık zorunlu ilköğretime, 1997-1998 öğrenim yılından itibaren geçildi.

• Sözkonusu genelge ile Bakanlığın merkezinde, il ve ilçelerde izleme ve icra kurulları oluşturuldu.

• Uygulamada birlik, beraberlik, etkinlik ve verimlilik sağlamak için ağustos ve eylül aylarında Ankara, İstanbul, İzmir, Samsun, Adana, Diyarbakır, Sivas, Erzurum, Antalya ve Bursa illerinde Bakanlık ve il yöneticilerinin katıldığı bölge toplantıları yapıldı.

• Kamuoyunu bilgilendirmek ve aydınlatmak amacıyla, sekiz yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına ilişkin soru ve cevapları kapsayan bir kitapçık hazırlanarak, illere, ilçelere ve üniversitelere gönderildi. Ayrıca, basın ve yayın yoluyla bu konuda gerekli açıklamalar yapıldı.

• 1997-1998 öğretim yılında ilkokulu bitiren öğrenciler için zorunluluk olmamasına rağmen, 6. sınıfa kayıt yaptıran öğrenci sayısında 1996-1997 öğretim yılına göre % 20 oranında artış sağlandı.

• Özellikle kırsal kesimdeki kız öğrencilerin kayıtlarında bu artış oranı % 39 oldu.

• 2000 - 2001 öğretim yılına kadar çağdaş eğitim ortamlarını gerçekleştirmek üzere "Eğitimde Çağrı Yakalama 2000 Projesi" hazırlanarak, uygulamaya konuldu. Bu proje için;

- İkili öğretime son verilmesi,

- 2000 yılına kadar aşamalı olarak sınıf mevcutlarının 30'a çekilmesi,

- Bazı yerleşim birimlerindeki öğrencilerin daha nitelikli eğitim görebilmeleri için merkezi okullara taşınması ve kendilerine öğle yemeği verilmesi,

- İklim, ulaşım ve güvenlik durumları dikkate alınarak küçük yerleşim birimlerindeki öğrencilerin yatılı ilköğretim bölge okullarına (YİBO) veya pansiyonlu ilköğretim okullarına (PİO) yerleştirilmesi ve tüm masraflarının karşılanması,

- YİBO'ların ve PİO'ların yaygınlaştırılması, böylece birleştirilmiş sınıfların aşamalı olarak kaldırılması,

- Maddi durumu yeterli olmayan öğrencilerin okul giysisi, çanta, kitap ve defter gibi ihtiyaçlarının karşılanması,

- Eğitim ve öğretim hizmetlerinin uzaktan eğitim yöntemiyle desteklenmesi;

*Bulgiler, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığı'ndan alınmıştır.

- Bilgisayar destekli eğitim ortamlarının oluşturulması ve öğrencilere bilgisayar kullanımının öğretilmesi,
- İlköğretim kademesinde en az bir yabancı dil öğretilmesi,
- Okulların çağdaş eğitim teknolojisine uygun araç ve gereçlerle donatılması,
- Akılcı, bilimsel ve çağdaş bir yaklaşımla, öğrenen ve sorgulayan birey, öğrenen toplum olabilmenin gereklerinin yerine getirilmesi,
- Çocuklarımızın zihinsel ve bedensel gelişmeleri için gerekli ortamların hazırlanması,
- Eğitim ve öğretimin desteklenerek niteliğinin artırılması ve teknoloji kültürünün oluşturulması amacıyla, bilgisayar laboratuvarlarının, okul kitaplıklarının ve işliklerinin kurulması ve bunlardan çevrenin de yararlanması gibi ilkeler benimsendi ve uygulamasına başlandı.

• İlköğretim kurumları yönetmeliği, 4306 sayılı kanuna uygun olarak yeniden düzenlenerek ve 12.09.1997 tarih ve 23108 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konuldu.

• "İlköğretim okulu haftalık ders çizelgesi" yeniden düzenlenerek 1997-1998 eğitim-öğretim yılı başından itibaren uygulamaya konuldu.

Bu ders çizelgesi ile ilköğretim okullarında;

- 4. ve 5. sınıflara yabancı dil dersi,
- 6. ve 8. sınıflara trafik ve ilkyardım dersi,
- 1., 2. ve 3. sınıflara bireysel ve toplu etkinlikler dersi,
- 4. sınıftan itibaren 8. sınıfa kadar 7 grupta toplanan (19 ayrı disiplin) seçmlik ders konuldu.

Bunlardan yabancı dil, bireysel ve toplu etkinlikler, trafik ve ilkyardım eğitimi ve sosyal bilgiler derslerine ait programlar, Talim ve Terbiye Kurulu'nca kabul edilerek uygulamaya konuldu.

Seçmeli dersler grubunda ikinci bir yabancı dil dersi programı da yer alıyor.

Buna göre öğrenciler isterlerse ikinci bir yabancı dil dersi de alabilecekler.

• Öğrencilere meslekleri, iş hayatını, ortaöğretim kurumlarını ve bu kurumlarda uygulanan programları tanıtmak, kendilerine uygun meslekleri veya programları seçmelerine yardımcı olmak amacıyla:

- Grup rehberliği programı meslek inceleme kılavuzu,

- Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları ve meslekler rehberi,

- İlköğretim sonrası eğitim seçeneklerini içeren dökümanlar hazırlanmış, bastırılıp çoğaltılarak ilgililerin kullanımına sunuldu.

• Küçük yerleşim birimlerindeki 281.883 öğrenci, 4.230 merkezdeki ilköğretim okullarına gününbirlik taşınmış ve bunun için 30 Haziran 1998 tarihi itibarıyla 8 trilyon 230 milyar lira harlandı.

• Öğrencilerin okul giysisi, öğle yemeği, çanta, kitap ve kırtasiye ihtiyaçlarını karşılamak için "sosyal yardım projesi" hazırlanarak, bu amaçla, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan yaklaşık 5 trilyon lira harcama yapıldı.

• Çoğunluğu, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde olmak üzere 12 yatılı ilköğretim bölge okulu, 41 pansiyonlu ilköğretim okulu eğitim-öğretim hizmetine sunuldu.

• Güvenlik nedeniyle kapalı kaldığı için büyük onarım ihtiyacı olan 379 okulun onarımı yapıldı ve sağlanan güvenlik ortamında eğitim-öğretime açılması gerçekleştirildi.

• 1997 yılı bütçesi ile ilköğretim yatırımları için ayrılan kaynak, çeşitli kaynaklardan sağlanan 11 trilyon lira ek ödenekle desteklendi ve bu yıl sonunda, 12.103 derslik yapılarak hizmete alındı.

• 1998-1999 eğitim-öğretim yılı başında ülke genelinde 20.546 derslik hizmete alındı ve 15.080 dersliğin de 1999 yılı başlarında hizmete hazır hale getirilebilmesi için fiziki durumlarının belirli bir seviyeye getirilmesi öngörüldü.

• 4306 sayılı kanunun geçici 1. maddesi hükümlerine göre;

- 8 yıllık zorunlu ilköğretime ilişkin özel ödenek uygulaması ve bunların harcanmasına ilişkin esas ve usuller,

- 4306 sayılı kanun kapsamında yapılacak harcamalarda uygulanacak ihale esas ve usulleri,

- Müşavirlik, mühendislik ve kontrollük hizmetleri,

- Önyeterlik şartnamesi (1),

- Önyeterlik şartnamesi (2),

Bakanlık makamı onayı ile uygulamaya konuldu.

- İhale şartnamesi, özel idari şartname özel teknik şartname ve sözleşme tasarısı, yapılacak ihalelerde kullanılmak üzere hazır hale getirildi.

Mesleki ve teknik eğitimde yeniden yapılanma

Ali Şimşek

mesleki ve teknik eğitim kurumları, uzun süredir çeşitli sıkıntılar yaşamakta ve varoluş gerekçelerini oluşturan en temel

Bir ülkenin kalkınmışlık düzeyini belirlemede kullanılan en önemli ölçütlerden biri, o ülkenin sahip olduğu insan kaynakları-

nın niteliğidir. Genel olarak bakıldığında, gelişmiş ülkeler, ulusal kalkınma çabalarının gerektirdiği insan kaynaklarını istenen nitelik ve nicelikte yetiştirmiş durumdadır. Buna karşılık, geri kalmış ülkelerin çoğu, ekonomilerinin gereksinim duyduğu insan kaynaklarını geliştirme konusunda ciddi bir bunalım yaşamaktadırlar.

Toplumsal kalkınmayı gerçekleştirebilecek nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi büyük ölçüde eğitim sisteminin görevidir. Eğitim sistemi, bu görevini yerine getirirken, öğrencileri üretken birer yurttaş olarak görür ve onları toplum yaşamına, meslekler dünyasına ya da ileri eğitime hazırlar. Bu görevlerin herbiri, eğitim sisteminin değişik aşamalarında gerçekleşir. Özellikle ortaöğretimde, sözkonusu işlevler tutarlı biçimde kaynaştırılarak bütünlüğü olan bir program uygulanmaya çalışılır.

Çoğu ülkede ortaöğretim, genel ve mesleki olmak üzere iki alt sistemden oluşur. Genel eğitim veren kurumlardaki gençler, daha çok akademik bir programı tamamlar ve yükseköğretime hazırlanırlar. Mesleki ve teknik programlara katılan gençler ise, genel kültürün yanı sıra, belli bir meslek alanında uygulama ağırlıklı eğitim alırlar. Mesleki ve teknik ortaöğretime tamamlayan gençler, ya iş yaşamına katılırlar ya da yükseköğretim kurumlarına giderler.

Ulusal kalkınma çabalarında büyük umutlar bağlanan

mel görevlerini bile yerine getirmede zorlanmaktadır. Bu sorunlara, her ülke kendi koşul ve olanaklarına göre çözümler aramakta, bazıları başarılı olurken, bazılarının durumu daha da kötüleşmektedir. İyileştirme çalışmalarında değişik modeller denenmesine karşın, birçok ülkede başarı umutları "yeniden yapılanma" çalışmalarına bağlanmıştır.

Yeniden yapılanma çalışmalarının dayandığı temel varsayım, yalnızca okullarda yapılacak iyileştirmelerin yeterli olmayacağıdır. Mesleki ve teknik eğitim sistemi, çalışma yaşamının tüm öğeleriyle sürekli bir etkileşim halinde olduğu için yapılacak yeni düzenlemelerde olayların bağlı durumunu dikkate alma gereği vardır. Bu nedenle, okullar, çalışma yaşamındaki gelişmeleri yakından izleyerek programlarını işlevsel bir temele oturtmak zorundadırlar.

Soruna bu açıdan bakıldığında, mesleki ve teknik eğitim kurumlarının köklü bir reformdan geçirilmesini gerektiren bir dizi gelişme vardır. Bunların çoğu evrensel niteliktedir, ama, ülkelerin kendi koşullarından kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır. Evrensel gelişmeler daha çok teknoloji devrimi, küreselleşme ve bilgi patlamasıyla ilgili görünmektedir. Yerel olgular ise, hızlı sanayileşme çabaları, ara kademe insangücü açığı, nitelsiz işsizlerin fazlalığı, mesleki eğitimdeki okullaşma oranının düşüklüğü ve eğitim sisteminin verimsizliği konularında yo-

ğunlaşmaktadır. Tüm bunların sonucu olarak da, eğitim kurumları, geçmişten oldukça farklı bir insan tipini yetiştirmek yükümlülüğüyle karşı karşıya bulunmaktadırlar.

Yeni insan tipinin temel nitelikleri arasında ekonomik üretkenlik, toplumsal uyum, kültürel birikim ve politik bilinç ön planda bulunmaktadır. Dahası, çağdaş yurttaşlık anlayışı, büyük ölçüde bu değişkenlere göre biçimlenmektedir. Bu yaşamsal niteliklere sahip yurttaşları yetiştirebilmek için mesleki ve teknik eğitim sistemlerinde önemli yenilikler yapmak gerekmektedir. Ancak temel sorun, bunun nasıl gerçekleştirileceğidir.

Temel sorunlar ve çözüm önerileri

Türkiye'deki mesleki ve teknik eğitime ilişkin sorunların önemli bir bölümü ortaöğretimde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla, mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması, aslında ortaöğretim sisteminin ciddi bir reformdan geçirilmesi anlamına gelmektedir. Ortaöğretim düzeyindeki mesleki ve teknik eğitimde yeniden yapılanmayı gerektiren sorunları şöyle özetlemek olanaklıdır.

Politik organların duyarsızlığı

Mesleki ve teknik eğitim, tüm kalkınma planları ve hükümet programlarında öncelikli bir sorun olarak nitelendirilmesine karşın, politik organlarca konuya gereken duyarlılık gösterilmemiş ve uygulamada ciddi bir ilerleme sağlanamamıştır. Nitekim, şu an yürürlükte bulunan 7.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda eğitimin "en öncelikli sektör" olacağı belirtilmektedir. Daha önceliklere benzer olarak, 55. hükümet programında da, "ortaöğretimdeki

Ortaöğretimdeki
mesleki ve teknik eğitim
örgütlenmesi,
belli ölçülerde
cinsiyet ayrımcılığına
dayalıdır. Bugün,
kız meslek liselerindeki
erkek öğrenci oranı %2,
endüstri meslek
liselerindeki kız öğrenci
oranı ise,
%7'dir.

mesleki ve teknik eğitime önem verileceği" vurgulanmaktadır. Oysa, 1996-1997 öğretim yılı itibarıyla, mesleki ve teknik ortaöğretimdeki okullaşma oranı % 24'tür. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı sonundaki hedefin %35 olduğu gözönüne alınırsa, mesleki ve teknik eğitime ilişkin hedeflerin çok gerisinde olduğumuz ortaya çıkmaktadır. Resmi açıklamalarda sürekli olarak eğitimin öneminden söz etmek ya da 1998 rakamlarını karşılaştırarak olağanüstü gelişmeler sağladığımızı ileri sürmek pek inandırıcı değildir. Sorunu çözebilmek için hedefleri gerçekçi olarak belirlemekte ve hükümetlerin bu hedeflere içtenlikle sahip çıkmasında yarar vardır.

Hükümetlerin duyarsız kalmasındaki asıl neden, mesleki ve teknik eğitimi sanayileşmenin gelişimiyle sınırlı görmeleridir. Nitekim, geçmişte küçük atölyelerde üretim yapılırken, ilköğretim sonrası çıraklık sistemiyle yürütülen mesleki eğitim, fabrika üretimine geçilmesiyle birlikte ortaöğretime kaydırılmıştır. Toplumun bugünkü kalkınmışlık düzeyi ise, ortaöğretim sonrasında verilecek mesleki ve teknik eğitimin daha işlevsel olacağını göstermektedir. Kaldı ki, bir ülkenin ekonomik gelişmesine katkıda bulunma yönünden, ortaokul düzeyindeki genel eğitimin, aynı düzeydeki mesleki eğitimden daha etkili olduğu ileri sürülmektedir. Bunun gerekçesi olarak da, ortaokulda genel eğitim alan gençlerin teknolojik gelişmelere daha kolay uyum sağladıkları belirtilmektedir. Öte yandan, ülkemizdeki her üç işsizden ikisi, ilköğretim düzeyinde ya da daha az eğitime sahiptir. Eğitim düzeyi yükseldikçe işsizlik ya da eksik istihdam oranları azalmaktadır. Bu nedenle, yurttaşlarımıza verilecek mesleki eğitimin düzeyi de yukarı çekilmektedir.

Genel ve mesleki eğitim çatışması

Eğitim sistemimizde genel ve mesleki eğitim arasında bir çatışma vardır. Bu, öyle bir noktaya gelmiştir ki, geçmişte Milli Eğitim Bakanlığı'nda biri genel, öteki mesleki eğitimden sorumlu iki müsteşar görevlendirilmiştir. Sonra, müsteşar sayısı teke düşürülmüş, ama genel ve mesleki eğitimciler arasındaki ayrımlaşma ortadan kaldırılamamıştır. Doğrudan bakanların ağzından dile getirilen Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki "genelci" ve "teknikçi" söylemleri bu ayrımın dışı vurulmuş biçimdir. Sorunun kaynağı, bakanlığın örgütlenmesi ve işgören politikasıdır. Şu anda teknik alanlarda görev yapan işgörenlerin lehine bir uygulama vardır. Aynı okulda çalışan ve benzer kidede sahip olan öğretmenler arasında, alanları yüzünden çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Alanların eşitliğini benimseyen ama çalışanların yeterliliğini dikkate alan yeni yaklaşımlarla ayrımcılık sorunu çözümlenebilir.

Cinsiyet ayrımcılığına dayalı okul örgütlenmesi

Ortaöğretimdeki mesleki ve teknik eğitim örgütlenmesi, belli ölçülerde cinsiyet ayrımcılığına dayalıdır. Bakanlık bünyesindeki genel müdürlükler, 636 liseden sorumlu Kız Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü ve 1091 liseyi kapsayan Erkek Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü şeklinde ayrılmıştır. Oysa, 2555 genel liseyi bünyesinde barındıran Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nde böyle bir ayrım yoktur. Dahası, 605 dolayında imam-hatip lisesinin bağlı olduğu Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nde bile cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir örgütlenme sözkonusu değildir. Uygulanan yanlış politikaların sonucu olarak, mesleki liseler, kız ya da erkek liseleri diye ayrılmış durumdadır. Bugün, kız meslek liselerindeki erkek öğrenci oranı %2, endüstri meslek liselerindeki kız öğrenci oranı ise %7'dir. Dünyadaki çağdaş eğilimlerin tersine, ülkemizdeki mesleki ve teknik liselerin cinsiyete dayalı çatılar altında örgütlenmesi, hem yersiz, hem de kaynak savurganlığını arttırıcı bir uygulamadır. Bundan vazgeçilerek, mesleki ve teknik liselerde karma eğitime ivme kazandırılmalıdır.

Mesleki eğitim maliyetlerinin yüksekliği

Mesleki ve teknik eğitim, genel eğitime oranla daha pahalıdır. Genel lisedeki öğrenci maliyeti, meslek liselerindeki maliyetle karşılaştırıldığında; erkek teknik eğitim 3.25, kız teknik eğitim 5.85, ticaret-turizm eğitimi 2.11

ve din eğitimi 2.02 kat pahalıdır. Bu yüksek maliyet, mesleki ve teknik eğitimde finansman konusunu gündeme getirmektedir. Artık devlet bütçesinin sınırlı olanaklarıyla mesleki ve teknik eğitimin finansmanını karşılamak zor olduğundan, iş çevreleri de maliyeti paylaşmalıdır. Bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılarak, işverenler için özendirici olacak biçimde, fon katkısı ya da maliyet paylaşımı uygulamalarına geçilmelidir. Böylelikle, iş dünyası da okulların yönetiminde ve program geliştirme çalışmalarında söz sahibi olacaktır.

Lise türlerinde aşırı çeşitlenme

Türkiye'nin ortaöğretim sistemi içinde çok sayıda meslek lisesi yer almakta ve bu durum kendi başına ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Şimdiye değin, gerçekçi bir eğitim planlaması yapılmadan ve kalkınma hedefleri gözönünde bulundurulmadan sürekli yeni meslek liseleri açma yoluna gidilmiştir. 1997-1998 öğretim yılı itibariyle, Türkiye'de toplam sayısı 3369'u bulan 70'den çok lise türü vardır. Bu, dünyanın hiçbir ülkesinde görülmeyen ve açıklaması oldukça zor bir durumdur. İşin ilginç yanı, çoğu zaman aynı okul binasında ve donanım ya da öğretici kadrosu ortak olan birkaç çeşit mesleki ve teknik lise açılmaktadır.

Dahası, neredeyse her meslek için ayrı bir okul açma saplantısına girilmiştir. Kısa meslek kursları ya da hazımlı eğitim programlarıyla kazandırılacak beceriler için bile meslek lisesi açılmıştır. Aşçılık, kuaförlük, terzilik ve sekreterlik gibi mesleklerin eğitimini yapmak üzere bağımsız liselerin açılması bunun tipik örnekleridir. Kaldı ki, bu okullardaki lise eğitiminin niteliği de tartışılmalıdır, çünkü üniversite giriş sınavlarındaki başarılarına bakıldığında, bu okulların en alt sıralarda yer aldığı görülmektedir. Üniversiteye girişin bir meslek lisesi için başarı ölçütü olmadığı ileri sürülebilir. Ancak sormak gerekir: Her yerde kursları açılan bu meslekler için, üç ya da dört yıl süreli liselere gerek var mı? Öyle görülüyor ki, Türkiye her türlü mesleğin eğitimini örgün okul sistemi içinde çözümleme saplantısına girmiş ve bu amaçla çok çeşitli meslek liseleri açmıştır. Bu sorunun çözümü, dar ölçekli meslek eğitiminin, örgün okul programları yerine çıraklık uygulamalarıyla ya da yaygın eğitim kurumları aracılığıyla gerçekleştirilmesidir.

Çok amaçlı liseler konusunda yanlış politika izlenmesi

Mesleki ve teknik ortaöğretimde halen uygulanan "her meslek için bir lise" modeli işlevsel değildir. Bunun yerine çok amaçlı lise modeli yaygınlaştırılmalıdır. Bu liselerde, ülkenin gereksinim ve önceliklerine göre dört ya da beş bölüm olmalı; sözkonusu bölümler meslek değil, sektör temelinde kurulmalıdır. Örneğin, teknik bölümde elektrik, motor, tornatesviye, inşaat, ağaç işleri gibi mesleklerin dar ölçekli eğitimi yerine, bunların ortak kültürü kazandırılmalıdır. Aynı şey, fen bilimleri, sosyal bilimler ve sağlık alanları için de yapılabilir. Böylece, farklı türdeki liseler bir tek çatı altında toplanacak, ama programlar çeşitlendirilmiş olacaktır.

Böyle bir örgütlenme 10. Milli Eğitim Şurası'nda benimsenmiş olmasına karşın, uygulama yaygınlaştırılamamıştır. Daha da önemlisi, bakanlık yetkilileri, çok amaçlı lise yerine çok programlı lise anlayışını yeğlemişler ve bu okulları bir meslek lisesi açmanın ekonomik olmadığı yörelerde kurmuşlardır. Dolayısıyla her genel müdürlüğün kendine özgü çok programlı liseleri olmuştur. Örneğin, din öğretimi kapsamındaki çok programlı bir lise, aslında küçük ölçekli bir imam-hatip lisesi girişimidir. Burada yapılan şey, o yörede bağımsız meslek lisesi kurulamadığı için bölüm açmaktır. Bu, çok amaçlı lisenin ruhundan uzaklaşmak demektir. Şu anda, Türkiye çok programlı lise ile çok amaçlı lise farklı kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakanlık bu yanlış uygulamayı bir an önce durdurmalı ve ortaöğretimde

Kısa
meslek kursları
ya da hizmetiçi
eğitim programlarıyla
kazandırılacak
beceriler için bile
meslek liseleri açılmıştır.
Aşçılık, kuaförlük,
terzilik ve sekreterlik gibi
meslekler için açılan
bağımsız liseler,
bunun tipik
örnekleridir.

bütünlüğü sağlayacak gerçek anlamda çok amaçlı liseleri oluşturma yoluna gitmelidir.

Mesleki ve teknik liselerin amaçlarından uzaklaşması

Meslek liseleri, çalışma yaşamına eleman yetiştirme işlevinden uzaklaşmış ve öğrencilerini üniversiteye hazırlamaya yönelmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak, üniversite sınavlarında bazı meslek liseleri büyük başarı elde etmeye başlamışlardır. Nitekim, 1997 yılı ÖSS ve ÖYS sonuçlarına göre, üniversiteye en yüksek oranda öğrenci gönderen okul, % 77 ile Anadolu Meteoroloji meslek lisesi olmuştur. Bunu % 70 ile Fen Lisesi izlemiş, hemen ardından % 68 ile Maliye Meslek Lisesi gelmiştir. Toplam 74 lise türü içinde ilk on sıradaki 6 okulun meslek lisesi olması ve genel lisenin ancak 47. sırada yer alması, genel liseler ile mesleki ve teknik liseler arasında işlev farklılaşması kalmadığının bir kanıtıdır. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için yükseköğretime geçişin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Meslek lisesi mezunlarının başka alanlarda yükseköğretim yapması

Meslek liselerinden mezun olan

gençler üniversitede kendi alanlarında eğitim almak yerine başka alanları seçmektedirler. Örneğin, endüstri meslek lisesinin motor bölümünü bitiren bir genç, mühendislik yerine veteriner fakültesine, imam-hatip lisesi mezunu bir genç ilahiyat yerine hukuk fakültesine gitmektedir. Başka bir deyişle, mesleki ve teknik liselerden mezun olan öğrencilerin ortaöğretimdeki alanları ile yükseköğ-

retimdeki alanları arasında çok az ilişki vardır. Bu da, ülke kaynaklarının savurganca kullanılmasıyla sonuçlanmaktadır. Oysa, mesleki ve teknik eğitim programlarını bitiren öğrencilerin yükseköğretimlerini ilgili bir alanda yapmaları özendirilebilir. Bunun için gerekli yasal düzenlemeler yapılarak çeşitli kolaylıklar getirmek olanaklıdır. Ancak, zorlama ve seçenek sınırlamaya dayalı yaklaşımlardan kesinlikle kaçınılmalıdır. Örneğin, çok amaçlı lisenin güzel sanatlar bölümünü bitiren bir öğrenci isterse konservatüra gidebilmeli; ama mühendislik ve mimarlık gibi fakültelere gitmek isterse kendisine ek puan verilmeli ya da puanlama katsayısı artırılmalıdır. Bir başka yaklaşım, her öğrencinin yüksek öğrenim yapmak istediği alanda belli bir miktar ortaöğretim kredisi tamamlamasını istemek olabilir. Bunlara benzer yeni alternatifler üretilerek, ortaöğretimden üniversiteye geçiş daha düzenli hale getirilmelidir.

Okul kademeleri arasındaki geçişlerin düzensizliği

Bugünkü haliyle, mesleki eğitim sisteminin kademeleri arasındaki geçişler, verimsiz ve savurgan bir işleyişe dayanmaktadır. Bu geçişlerin, öğrenci merkezli bir ünite-kredi sistemine göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Liseden sonra, meslek yüksekokulu ya da fakülteden mezun olabilmek için, seçilen alanda belli sayıda kredi toplama esası getirilmeli ve bunların birbirini tamamlamasına özen gösterilmeleidir. Örneğin, meslek yüksekokulunun inşaat fakültesine giden bir öğrenci, başka bölümlerden gelenlere oranla daha az sayıda lisans kredisi tamamlayarak mezun olabilmelidir. Böylesi bir modüler yaklaşım, kaynak savurganlığını azaltacak ve daha kısa süredü nitelikli meslek elemanı yetiştirilmesini sağlayacaktır. Nitekim, son yıllarda yapılan ve evrensel ölçüde başarılı olmuş eğitim reformu girişimleri incelendiğinde, bunların tümünde öğrenci merkezli bir modüler tasarım anlayışının uygulandığı görülmektedir.

Meslek yüksekokullarının rollerindeki belirsizlik

Şu andaki sistemde meslek yüksekokullarının konumu ve işlevi tam belli değildir. 1997 rakamlarına göre, iki yıllık meslek yüksekokullarının sayısı 450 dolayındadır ve bu okullarda 150'yi aşkın alanda eğitim verilmektedir. Ara insan gücünü yetiştirmeye dönük olduğu belirtilen bu okullar ile meslek liseleri arasındaki fark ise yeterince belirlenilememiştir. Esasen, ara insangücü kavramının

ne anlama geldiği tartışılmalıdır. Teknisyen mi yoksa tekniker mi ara elemandır? Bunların her ikisi de ara insangücü olarak görülürse, teknisyenler teknik liseden, teknikerler ise meslek yüksekokulundan yetişecek ve meslek liselerinden mezun olanlar yalnızca nitelikli işçi olabilecektir. Durum böyle olunca, çok amaçlı liselerde sektör temelinde eğitim yapılmasıyla, uzmanlığa dönük mesleki eğitim iki yıllık önlisans okullarına kaydırılabilir. Herhangi bir konuda meslek eğitimi almak isteyen çok amaçlı lise mezunları, meslek yüksekokullarına sınavsız olarak gidebilmelidirler. Zaten şimdiki haliyle, meslek yüksekokullarının kapasiteleri, meslek liselerinden mezun olan öğrencilerin tümünü alabilecek durumdadır. Dört yıllık programlara gidenler de hesaba katıldığında kontenjan sorunu yaşanmayacaktır.

Yöneltilme ve danışmanlık hizmetlerinin yetersizliği

Mesleki ve teknik eğitimdeki önemli sorunlardan biri yöneltilme ve danışmanlık hizmetlerinin yetersizliğidir. Öğrenciler çok amaçlı liselere gelmeden önce temel eğitimin ikinci yarısında sağlıklı bir yönlendirme sürecinden geçmelidirler. Ancak bu yöneltilme, öğrenciye belli bir alanı ya da mesleği empoze etmek biçiminde değil, öğrencinin gizil güçleriyle çalışma yaşamının gerekleri arasında bir eşleme yapmaya dönük olmalıdır. Dolayısıyla, özellikle temel eğitimin ikinci yarısında uygulanan teknoloji eğitimi programlarında çocuklara meslekler hakkında kapsamlı bir bilgilendirme yapılmalıdır. Bu bilgilendirme, kısa bir seminer ya da konferans biçiminde olmamalı ve ders kapsamında yıl boyu süren öğrenme etkinlikleri olarak düzenlenmelidir. Öğrenciler, temel eğitimdeki bu bilgilendirme sonucunda lisede bölüm seçmeli ve seçtikleri bölüm kendilerine uygun değilse değiştirebilmelidirler. Burada önemli bir başka nokta daha vardır. Bölüm ya da meslek alanı seçerken, öğrenci adına öğretmen ya da anne-babanın değil, öğrencinin kendisinin karar vermesi ve bu kararın da bilgilendirmeye dayalı bir karar olması gerekir. Konuya bu açıdan bakıldığında, temel eğitimdeki yöneltilme etkinliklerinin bilimsel olarak yapılması büyük önem taşımaktadır.

Esnek olmayan program anlayışı

Bugünkü ortaöğretim sisteminin başarıyı değerlendirme yaklaşımında "sınıf geçme okul bitirme" anlayışı ege-

mendir. Genel olarak sınıf geçme, tüm derslerden başarılı olmayı zorunlu kılarak öğrenciler kendi ilgi ve yeteneklerine göre ders seçme hakkına sahip değildir. Bir anlamda, tüm öğrencilere aynı program dayatılmakta ve derslerin tamamını geçmeden öğrenciler başarılı sayılmamaktadır. Mesleki eğitim veren liselerdeki genel kültür ve alan derslerinin ağırlıkları sıkça değiştirilmesine karşın, seçimlik derslerin oranı en alt düzeylerde tutulmaktadır. Bu, büyük bir haksızlıktır ve en temel insan haklarına bile aykırıdır. Çünkü öğrenciler kendilerinin değil, başkalarının seçtiği alanlarda başarılı olmak zorunda kalmaktadırlar. Mesleğin öngördükleriyle öğrencinin özellikleri arasında farklılık varsa başarısızlık kaçınılmaz olmaktadır. Temel eğitimde etkin bir yöneltme sağlanır ve ortaöğretimde modüler anlamda bir kredili sisteme geçilirse, bu sorunlar kolayca çözümlenebilir. Bunlar yapıldığında, Onbeşinci Milli Eğitim Şurası'nda kabul edilen meslek liselerine hazırlık sınıfları eklenmesi ve bu liselerdeki öğretim süresinin dört yıla çıkarılmasına gerek kalmayacaktır.

Eğitimin çalışma yaşamından kopukluğu

Mesleki ve teknik liselerde verilen eğitim, iş dünyasının gereksinimlerini karşılamaktan uzaktır. Eğitim kurumları, piyasa koşullarına uygun programlar uygulayamadıkları için işverenler, istihdam ettikleri elemanları yeniden eğitmektedirler. Oysa, mesleki ve teknik eğitimin belirgin amaçlarından biri, çalışma yaşamındaki gelişmeleri yakından izleyerek bunlara uyum sağlayabilecek elemanları yetiştirmektir. Bu da, programların sürekli güncelleştirilmesiyle olanaklıdır. Ne var ki, okulların programları yıllardır ciddi hiçbir değişime uğramamış, yalnızca masa başında verilen kararlarla programlara yeni dersler eklenmiş ya da çıkarılmıştır. Okul-sektör işbirliğiyle, ülke gereksinimlerine daha uygun ve dengeli programlar uygulanabilir. Yıllardır okul ve sanayi arasında etkin işbirliğinin nasıl sağlanabileceği konusunda çalışmalar yapıldığı halde, uygulamalar, istenen

noktaya gelememiştir. Yapılması gereken şey, okul-sektör işbirliği konusundaki başarılı uygulamalara dayalı modeller geliştirmek ve bunları yaygınlaştırmaktır.

Öte yandan, mesleki ve teknik eğitim programlarında meslek standartları-diploma istihdam olanakları arasında sağlam bir ilişki kurulamamıştır. Her mesleğin ortak standartları belirlenerek, bunları kazandırmaya dönük programlar uygulandığında istihdam sorunu daha kolay çözümlenecektir. Bu amaçla, eğitimi yapılan mesleğin evrensel standartlarına dayalı bir program uygulanmalı ve verilen diplomalar yeterlilik belgesi olarak düzenlenmelidir. Böyle bir süreçten geçerek alınan diploma, hem işçi hem de işveren açısından bir kalite güvencesi olarak görülebilir.

Çok amaçlı lisenin
güzel sanatlar bölümünü
bitiren bir öğrenci isterse
konservatuara gidebilmeli.
Ama mühendislik ve mimarlık
gibi fakültelere gitmek isterse
kendisine ek puan verilmeli
ya da puanlama katsayısı
arttırılmalıdır.

Yaygın mesleki eğitimin işlevselliğini yitirmesi

Türkiye'deki yaygın mesleki eğitim, tüm anlamıyla bir meslek kazandırmayan ve istihdam açısından önem taşımayan bir yaklaşımla yürütülmektedir. Her yıl binlerce insan, yaygın eğitim programlarına katılmakta ama aldıkları eğitimle iş bulmakta zorlanmaktadırlar. Bu alandaki eğitim hizmetleri, hem işlevsel değildir hem de çok dağınıktır. 1997-1998 öğretim yılı rakamlarına göre, ülkemizde 5831 yay-

gın eğitim kurumu vardır ve bu kurumlara 1174923 kursiyer devam etmiştir. Yaygın mesleki eğitim, örgün okul sisteminin dışında kalanlar için eşitleyici bir seçenek olarak görülmelidir. Hem çıraklık uygulaması, hem de yetişkinlere dönük meslek kursları yeni bir anlayışla ele alınmalı ve bu programları tamamlayanların kazandığı mesleki yeterlilikler ölçülerek işlevsel bir belgeleme sistemi yerleştirilmelidir. Bugün, değişik kurumlarca verilen diploma ve sertifikaların geçerliliği bile tartışılmalıdır. Bu amaçla, güvenilir yeterlilik ölçümlerine dayalı meslek kursları yaygınlaştırılmalı ve bu kursların sonunda verilen belgeler yeterlilik kanıtı olarak değerlendirilmelidir. Sağlıklı yürütülen yaygın eğitim çalışmaları, mesleki ve teknik ortaöğretimin yükünü büyük ölçüde azaltacaktır.

Sivil toplum örgütlerinin ilgisizliği

Mesleki ve teknik eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması konusunda sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmesine karşın, bu kuruluşların katkıları yetersizdir. Çalışma yaşamının değişik alanlarını temsil eden meslek odaları, işveren dernekleri, işçi sendikaları, eğitim alanındaki örgütler ve gönüllü kuruluşlar mesleki ve teknik eğitim çalışmalarına işlevsel katkılarda bulunabilirler. Bu kuruluşların çoğu, eğitim politikalarımızı yönlendirme konusunda önemli bir etkilime gücüne sahiptir. Zaten, mesleki ve teknik eğitimle ilgili en üst organlarda temsilcileri yer almaktadır. Dolayısıyla, sivil toplum örgütlerinin daha etkin bir rol oynamaları beklenmektedir. Ancak, bu kuruluşlar, eğitim sorunlarına genelde ilgisiz kalmakta ve kendi rollerini, ilgi alanlarında yeni meslek liseleri açtırmak biçiminde görmektedirler. Bunun yerine, sivil toplum örgütleri, ülkenin gereksinimleri ve sunulacak eğitim hizmetleri arasında denge kurulması için birer baskı kümesi olarak çalışmalıdırlar.

Sonuç

Çağımızın önemli bir niteliği haline gelen hızlı teknolojik gelişmeler, insan yaşamını derinden etkilemekte ve ortaya çıkan yeni gereksinimleri karşılamada varolan toplumsal yapılanmalar yetersiz kalmaktadır. Çağdaş toplumların yoğun ve sürekli biçimde yaşadığı bu hızlı yenilenme süreci, toplumsal kurumların basit iyileştirmelerle değil, köklü reformlarla yeniden yapılandırılması gereğini doğurmuştur. Kuşkusuz, eğitim sistemleri de bu süreçten etkilenmektedir.

Özellikle ekonomik kalkınma çabaları ve her insanın işlevsel bir eğitim alma hakkı dikkate alındığında, çalışma yaşamının gereksinim duyduğu nitelikli insan kaynaklarının mesleki ve teknik eğitim kurumları aracılığıyla yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak bu görev, yalnızca okulların üstesinden gelebileceği kadar yalın değildir. Mesleki ve teknik eğitim sisteminin iyi işleyebilmesi için eğitim kurumları ile çalışma yaşamındaki tüm kesimlerin sağlıklı bir işbirliğine girmeleri gerekmektedir. İşgücü hareketliliği ve meslek değiştirmenin yoğun olarak yaşandığı günümüz toplumlarında bireyleri çok dar bir alanda değil, sektörel temelde yetiştirmenin gereği ortaya çıkmaktadır. Evrensel gelişmeler ve ulusal eğitim sistemimizde yapılan son düzenlemeler de dikkate alındığında, "ayrı liseler-ayrı dünyalar" mantığına dayalı ortaöğretim düzeyindeki mesleki ve teknik eğitim kurumlarını yeniden yapılandırma kaçınılmaz olmaktadır.

Mesleki ve teknik eğitimdeki yeniden yapılanmanın temelinde ortaöğretimin bütünlüğünü sağlayacak gerçek anlamda çok amaçlı liseler yer almalıdır. Bu liselerde teknik bilimler, fen bilimleri, sosyal bilimler ve sağlık bilimleri gibi dört ya da beş bölüm bulunmalı ve öğrenciler her bölümde geniş tabanlı bir eğitim almalıdır. Dar anlamdaki mesleki eğitim, sınavsız olarak girilen iki yıllık meslek yüksekokullarında yapılmalıdır. Lisans programlarına geçiş ise, ortaöğretimdeki alanlar ile sürekliliği sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmelidir. Ayrıca, her düzeydeki mesleki eğitimde cinsiyet ayrımcılığına son verilmeli ve etkin bir danışmanlık hizmeti sunulmalıdır. Eğitsel süreçlerde modüler yaklaşım uygulanmalı, okullar ile işletmeler arasında işbirliği sağlanmalı ve programlar geliştirilirken meslek standartları-eğitim-istihdam olanakları arasındaki dengeler iyi kurulmalıdır. Son olarak, çıraklık ve yaygın mesleki eğitim çalışmalarının örgün mesleki eğitimi tamamlayacak biçimde düzenlenmesine özen gösterilmelidir.

Doç. Dr. Ali Şimşek

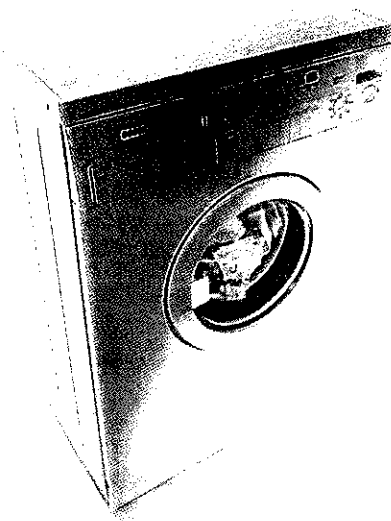
Anadolu Üniversitesi Öğretim Üyesi

Kaynakça

- 1- Adem, M. (1995) Demokratik, laik ve çağdaş eğitim politikası, Ankara: Yazar
- 2- Akçol, A. (1990). Çıraklık ve mesleki-teknik eğitim konseyinde oturum başkanını olarak yaptığı konuşma. Çıraklık ve mesleki eğitim konseyi görüşmeleri ve kararları. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı
- 3- Doğan, H. Ulusoy, A. ve Hacıoğlu, F. (1997). Okul-Sanayi İlişkileri: Okuldan iş hayatına geçiş. Ankara:Yazar.
- 4- Devlet İstatistik Enstitüsü (1998). Hanehalkı işgücü anketi sonuçları: Nisan 1997 Ankara:Yazar.
- 5- Milli Eğitim Bakanlığı (1998) Milli eğitimle ilgili bilgiler: 1997-98 öğretim yılı Ankara: Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- 6- Milli Eğitim Bakanlığı (1997a) Endüstri Meslek Lisesi mezunlarını izleme araştırması. Ankara:Metargem
- 7- Milli Eğitim Bakanlığı (1997b) Teknik Liselerin değerlendirilmesi. Ankara:Metargem
- 8- Milli Eğitim Bakanlığı (1996) Onbeşinci Milli Eğitim Şurası: Raporlar, görüşmeler, kararlar. Ankara:Metargem
- 9- Morgan, R. (1995) Eğitim reformu tepeden mi, yoksa tabandan mı yapılmalıdır. (Çev. A.Şimşek) Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 7, 199-205.
- 10- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (1997). Ortaöğretim kurumlarına göre 1997 öğrenci seçme ve yerleştirme sınavı sonuçları. Ankara:Yazar.
- 11- Sağlam, M. (1996) TBMM 1997 yılı bütçe raporu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- 12- Şimşek, A. (1998). Türk okul sisteminde uygulanan programların demokratik eğitim açısından değerlendirilmesi. Demokratik Eğitim kurultayı ön raporları. Ankara: Eğitim-Sen.
- 13- Şimşek, A. (1997). Temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması. Mercek: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Dergisi, 2(7), 12-21.
- 14- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (1997). Üniversitelerin fakülte, yüksekokul ve enstitüleri akademik-idari kadroları. Ankara:Yazar.
- 15- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (1997). Türkiye'de ve dünyada mesleki eğitim. Ankara:Yazar.
- 16- Ulugbay, H. (1997). TBMM 1998 yılı bütçe raporu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

“Ancak, en iyi yaratma
isteğiyle en kaliteli
hammaddeler, en ileri üretim
teknikleri kullanılarak ve her
aşamada titiz testlerden
geçirilerek üretilen bir ürün
Bosch adını taşımaya layıktır.”

Robert Bosch
Robert Bosch, 1861-1942

BOSCH

En doğru seçim

Sektör-devlet ilişkileri açısından

Turizmin dünü-bugünü-yarını

Tavit Köletavitoğlu

Turizm endüstrisi; Batı'da petrokimya endüstrisinden sonra en büyük ikinci sektör konumunda. (savaş endüstrisi son on yılda ikinci sıradan üçüncü sıraya indi) Hatta, istihdam hacmi ve bazı ülkelerin Gayri Safi Milli Hasılası içindeki payı itibarıyla sıralamadaki liderliği onaylanan, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana tüm dünyada en yüksek ve istikrarlı büyüme gösteren sektör olarak da tanınıyor. Sınırların ve mesafelerin önemini yitirdiği küreselleşme süreci içinde ve hızlı ulaştırma ile etkin haberleşme ortamında gelecek on yılların egemen sektörü olacağı ise tartışmasız kabul görüyor.

Tartışılan, herkesin yararına paylaşılması mümkün olan bu pastanın, nasıl doğru büyütüleceği; doğa, iklim, çevre, kültür, tarih, folklor v.b. vazgeçilmez faktörlerin korunarak ve geliştirilerek gelecek nesillere nasıl aktarılacağıdır. Gelişmiş Batı ülkeleri, artık, kullanılabilir veri ve faktörleri bugünkü nesillere olabildiğince satmak ve tükettirmek yerine, onları kısıtlı kullandırmak ve kontrollü satarak gelecek nesillere taşımayı amaçlıyorlar. Bu yönü ile turizmin malzemesi olan veri ve faktörler, zaten, dünya durdukça insan soyunun vazgeçilmez gereksinimi içinde yer alacak.

Dün

Türkiye, diğer tüm Kuzey Akdeniz ülkelerine kıyasla, turizm endüstrisinin sorun ve nimetleriyle çok geç ta-

nıştı. Bir açık müze olduğu tüm dünyada kabul gören Anadolu'nun tarihi ve kültürel zenginliği, stratejik konumu, iklimi, doğal çevresi ve nihayet genç nüfusunun ferdi ve toplumsal olarak gönül cömertliğine rağmen, '80'li yılların başına kadar turizm endüstrisi hakettiği düzeyde önemsenmedi. Planlı kalkınma dönemi içinde -söylemeye dilimiz varmıyor ama neredeyse- yadsındı. Geriye baktığımızda, 25-30 yıl önce sektörler arasında 26.'lıktan yukarıya çıkamayan turizm endüstrisinin, bugün ikinci ya da üçüncü sektör olup olmadığını tartışıyoruz. Sektör kuruluşları, turizm bürokrasisi, araştırmacı ve yazarlar, sektörün ekonomi ve kalkınmaya pozitif etkisini, istihdam hacmi ve GSMH içindeki önemini vurguluyorlar. Hatta Cumhurbaşkanı Sayın Demirel, bu ülkenin son 15 yılda GAP'a 20 milyar \$, otoyollara 14 milyar \$ harcarken, turizm için 40 milyar \$ yatırım yaptığını dile getiriyor. Vazgeçilmez önemine binaen bu hassas sektörün korunarak geliştirilmesi kamu ve özel sektöre hedef gösteriliyor.

Türk turizmi geride bıraktığı kısa süre içinde hem dünyada örnek gösterilen bir gelişme içinde oldu, hem de sayısız sıkıntı ve badireler içinde benzersiz tecrübeler edindi. Özellikle tüm dünya ticaret ve turizmini etkileyen Körfez Savaşı süresince, Amerika kıtası, Uzakdoğu ya da Batı Avrupa'dan bakılınca sıcak çatışma bölgesi içinde olduğu sanısını uyandıran

coğrafi konumu ile genç turizmimiz, işletmelerde düşük kapasite kullanımı ve daha önemlisi azalan fiyatlar sonucu ciddi yaralar aldı. Diğer yandan da, bu olumsuz etkilerin doğal uzantısı olarak, başta yabancılar olmak üzere yatırımcılar ve finans çevreleri sektörden uzaklaştılar. Öyle ki, özellikle ülke riski nedeniyle, yükselen kredi maliyetlerini çaresizce kabullenen yatırımcı veya işletmeci için bile, para piyasalarından kaynak temini imkansızlaştı.

Savaşın etkilenen genç sektörün, kendisinden daha genç olan sermaye piyasalarından kaynak temini ise; büyük çoğunluğu tahsisli araziler üzerine yapılmış tesislerin yeniden değerlendirilme kapsamı dışında tutulması, dolayısıyla enflasyon karşısında korunmasız kalması, bunun da o günkü ve gelecek bilançolarını olumsuz etkilemesi nedeniyle, tümü ile realist beklentilerin dışında idi. Körfez Savaşı arefesinde bir koyup üç alma hevesindeki kamu yönetimi, etkisi onlarca yıl sürecek kan kaybı karşısında cıvıltı ve çok gecikmiş birkaç tedbir dışında seyirci kaldı. Ortaya çıkan acil duruma karşın sektörle birlikte bir ortak refleks geliştiremedi. Fiyatların düşürülmesini etkisi onlarca yıl sürecek kan kaybı olarak nitelememiz; bir kesitte % 40-50 oranlarında düşürülen fiyatların, acil durum geçtikten hemen sonra aynı oranlarda yükseltilemeyeceği gerçeğine dayanmaktadır. Serbest piyasa kuralları içinde ve daha önemlisi, Türkiye ürününü satın alan Orta ve Batı Avrupa ülkelerinde yıllık enflasyon % 2-3 seviyelerinde seyrederken, bir paketin fiyatı - o da ürünün geliştirildiğine tur operatörü ikna edilirse- bu enflasyon oranının en çok birkaç puan üstüne çık-

tırılabilir. Bir başka deyişle sektör; acil durumdaki paniğin yarattığı fiyatlardaki büyük irtifa kaybını ancak onlarca yılda telafi edebilir.

Sektördeki genel fiyatların büyük irtifa kaybettiği nokta ile tekrar büyük irtifa kaybı öncesi seviyelerine gelmesi arasındaki onlarca yılda oluşan reel kayıpları, hem ekonomik hem de imaj açısından hesaplamak gerekir. Körfez Savaşı, Almanya ve Türkiye'deki bombalama olayları, insan hakları ihlali, düşünce suçlularının durumu, Güneydoğu terörünün yabancı ülkelere algılanma şekli, mülteci sorunu, Körfez'deki neredeyse sürekliye dönüşen alarm hali ve nihayet Almanya ile karşılıklı estirilen soğuk rüzgarlarla devam eden zincirleme olumsuzluklar içinde genç Türk turizmi, hem ciddi ekonomik kayıplar verdi, hem de nitelikli tesislerini hak etmediği fiyatlara satmak durumunda kalan bir son dakika rezervasyonu ülkesi imajına sahip oldu. Bu süreç içinde kamu, yetersiz tedbir ve çokça vaad üreterek kan kaybına seyirci kaldı. Siyasi tanıtma, teşvik tedbirlerinin belirlenmesi ve istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi, sektör ile yapıcı ilişkiler içinde geleceğin gelişmesini yönlendirecek master plan çalışmalarının yapılması, ulaştırma ve teknik altyapının gerçekleştirilmesi ve acil durumlarda sektörle ortak, çabuk ve etkili refleks geliştirilmesi gibi asli görevleri aksatıldı.

**Türk turizmi
geride bıraktığı kısa süre içinde
hem dünyada örnek gösterilen
bir gelişme içinde oldu,
hem de sayısız sıkıntı ve
badireler içinde benzersiz
tecrübeler edindi.
Özellikle de Körfez Savaşı
sürecinde...**

Bugün: Kriz mi değil mi?

1998 turizm sezonu arefesinde, geçen yılın ilk 4 aylık sonuçlarına göre; başta Almanya olmak üzere Fransa, Avusturya, İsviçre, Belçika ve Hollanda gibi Orta Avrupa ülkelerinde yurtdışında tatile çıkma eğilimi ve fiili rezervasyonlar, ortalama, % 6-8 reel artış gösteriyor, ancak Türkiye'ye yönelik rezervasyonlarda ise

% 18-22 arasında değişen çok ciddi daralmalar görü-lüyordu. Daralma; turist sayısında azalma, fiyatlardaki düşüş trendi içinde turist sayısındaki azalma oranından daha yüksek oranda turizm gelirlerinin azalması, ikinci yatırım hamlesi arefesinde yatırımcılarda tereddüt hatta duraklama, sermaye ve para piyasalarında endişe ve muslukların kısılması, dış ödemeler dengesinde açık ve istihdamda tasarruf anlamına geliyordu. Daralmanın verdiği ilk sinyaller aslında Ocak ayı ortalarında alınmış ve keyfiyet, sektör bürokrasisi ve sivil kuruluş-ların ortak toplantısında dile getirilmişti.

Bu yazının sınırlı kapsamı dışında tutulan diğer un-surlarla birlikte tüm bu olumsuzlukları ülke ekonomi-sine ve sektöre yansıtmamak, en azından etkilerini az-altmak için etkili bir dizi tedbir almak, ve en başında da teşhisi doğru koymak için, daralmanın nedenlerini doğru saptamak gerekliydi. Bu satırların yazarı, sözkö-nusu daralmayı, kamuoyu ve basında yazılıp çizildiği şekli ile hiçbir zaman bir kriz olarak tanımlamadı. Zi-ra kriz; kavram olarak, beklenmedik ve kontrol edi-lemez olmayı -ikisini birlikte- içerir. Bir başka deyişle, geliyorum dercesine tüm sinyallerini zamanında ve-ren ve gerekli önlemler alındığında etkisi kontrol altı-na alınabilen hiçbir olgu ya da oluşum kriz olarak ni-telendirilemez. Yerçekimi kanunu uyarınca bırakılan taşın düşmesi misali, duyarsız kalınan sinyaller, sezo-nun ilk yarısında ciddi talep ve rezervasyon daralması sonucunu doğurmuştur.

Sektördeki daralmanın boyutları konusunda hem tur operatörleri hem de konaklama tesisleri bazında yapılan sondajlar ve bu yönde TYD tarafından gerçek-leştirilen üye anketi bunun ipuçlarını veriyor:

- Haziran sonuna kadar geçen dönem içinde, geçen yıla oranla tüm ülke genelinde % 16-17 arasında bir doluluk azalması oldu

- Bunda büyük payı % 20 azalma ile Antalya, % 8 azal-ma ile Muğla ve % 7 azalma ile İstanbul bölgeleri aldı

- Kuşadası-Izmir bölgesinde ise, özellikle geçen yıl doluluklarının çok düşük olması nedeniyle, % 10 civa-rı bir artış gerçekleşti.

Aynı dönemde ortalama fiyatların, ağırlıklı olarak iyi geçen 1997 sezonu sonunda belirlendiği şekliyle kalmış olması ve ülke genelinde % 6'lık bir artış gös-termesi pozitif bir saptama olmakla birlikte, bu duru-

mun sezonun ikinci yarısında devam edemeyeceği -ne yazık ki- kesinleşmiştir. Konaklama sektörünün se-zonu kaçırmamak için fiyatları aşağı çekmesi bilinç-sizliği yanında, her yıl artan bir oranda son dakika rezervasyonu ülkesi konumuna gelen ülkemizde bu tür rezervasyonların ağırlıklı olarak sezonun ikinci yarısında gerçekleşmesi ve gene bu yarıda yeralan en yüksek fiyatla satılan yüksek sezon hafta sayılarının giderek azalması sonucu, gelecek yıl bağlantılarına baz teşkil edecek bu yıl ikinci yarı ortalama fiyatları-nın geçen yılın aynı dönemindeki seviyeleri bile tut-turamayacağı anlaşılmaktadır.

Somut olarak sezonun ilk yarısında ciddi talep ve rezervasyon daralması, ikinci yarısında ise ortalama fi-yatların ve turizm gelirlerinin düşmesi şeklinde ortaya çıkan sorunu ciddi analiz etmek, nedenlerini doğru anlamak ve konulan teşhis doğrultusunda gerekli ted-birleri almak, böylelikle olumsuz etkileri önemli ölçü-de anlamak mümkün idi. Bunu, kamu sektörü ve özel sektör başaramadı. Bu gerçeğe rağmen, sezonun ikinci yarısının hemen başında yaşanan ve 6-7 hafta süreceği anlaşılan yüksek doluluk nedeniyle, turizmin sorunla-rının -her nasıl ise- hallolduğu sanısı yaygınlaştı. Sek-törü tanıyanların en büyük korkusu bu noktada oluşu-yor. Öyle ki, sezonun ikinci yarısında düşürülmüş fi-yatlarla ve son dakika rezervasyonları ile yaşanan yük-sek doluluk, başta turizm bürokrasisi ve kamu yöneti-mi olmak üzere, yetkililer nezdinde çözüm arayışlarını durduruyor, en azından bir sonraki yıla erteliyor. Bir sonraki yıl aynı olumsuzluklar yaşanmayabilir ya da farklı nedenlerle sektör, benzer sıkıntılar içinde olabi-lir. Kapsamlı bir analiz geleneği olmayan sektörde, en azından '98 sezonuna özgü bir neden/sonuç saptama-sı yapmak kaçınılmazdır.

1998 konjonktüründe yaşananlar

Dünyada, ülkemize yönelik turist yaratan, rekabet içinde olduğumuz ülkelerde ve nihayet ülkemizde, 1998 konjonktürüne olumsuz etki yapan fakat gele-cek yıllarda aynı ağırlık ve kompozisyonlarda oluş-masını bekleyemeyeğimiz faktör ve etkenleri kısaca tanımlamaya çalışalım;

A) Dünya genelinde

- Asya krizi; ticaret ve ulaştırma hacmi ile fertlerin ta-

sarruf eğiliminde daralmalar yarattı. Varolan tasarrufların turizme yönelme eğilimine ise ciddi darbeler vurdu. Yaygın deyimi ile dipten gelen dalga şeklinde; dünyanın hangi bölgesini, ne zaman, hangi oranda etkileyeceği tam kestirilemeyen kriz, en azından, Asya ülkelerinin almakta olduğu tedbirlerin meyvelerini vermesi, ekonomilerin kendi bünyeleri ve aralarındaki ilişkilerin yeni dengelere ulaşması noktasına kadar süreceğe benziyor. Daralan ticaret hacmi ve daha önemlisi Asyalı büyük tasarruf sahiplerinin Batı'daki yatırımlara ilgisinin azalması, Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde bir tedirginlik ve bekleme sürecine yol açtı. Olumsuz etkinin 1999 yılında da değişik yüzlerle kendini göstereceğini kabullenmek ve hesaplarımızı buna göre yapmak durumundayız.

- Başta Almanya ve İsviçre gibi hem ferdi tasarruf eğilimi, hem de tasarrufları turizme yönlendirme eğilimi dünyada en yüksek olan ülkelerde, son yıllarda lüks ve büyük araba eğilimi de artış gösteriyor. Bu da tatil tercihlerinde uçakla ulaşılan ülkeler yerine, otomobille daha kolay ulaşılabilen ülkeleri -İspanya, Fransa, İtalya ve Yugoslavya- öne çıkarıyor.

- Sezonun ilk yarısında Batı ve Orta Avrupa'daki aşırı sıcaklar, deniz, güneş, kum gibi klasik kitle turizmi değerlerini satan Türkiye benzeri ülkelere olan talebi olumsuz etkiledi.

- Fransa '98 Dünya Futbol Şampiyonası'nda, Türkiye'ye turist gönderen ülkelerin iddialı takımlarının olması,

özellikle aşırı sıcaklarla birleşince, rezervasyonlara olumsuz yansıdı.

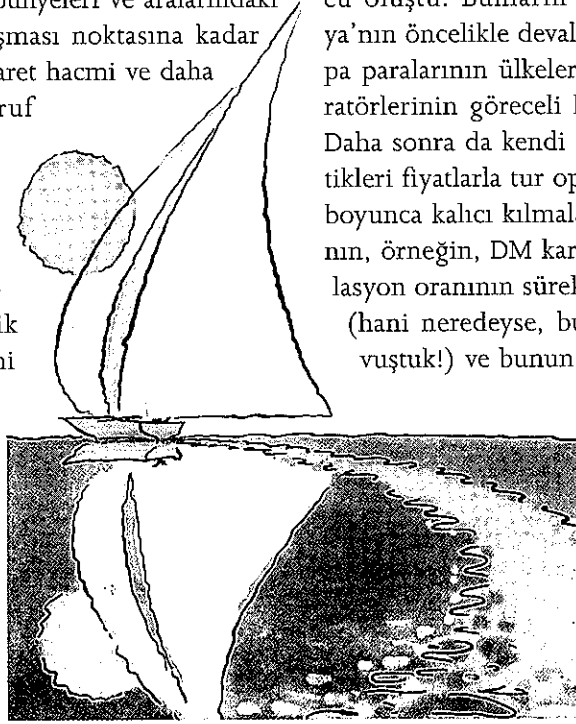
B) Türkiye'ye rakip olan ülkelerde

- Ders ve ibret alınması gereken asıl önemli faktör ve etkenler, ülkemizin rakibi olan ülkelerin 1997 sonu ve 1998 başında uygulamaya koydukları tedbirler sonucu oluştu. Bunların başında, Yunanistan ve İspanya'nın öncelikle devalüasyon yapıp, Batı ve Orta Avrupa paralarının ülkelerindeki alım gücünü ve tur operatörlerinin göreceli kârlılıklarını arturmaları geliyor. Daha sonra da kendi para birimleri cinsinden ilan ettikleri fiyatlarla tur operatörlerinin bu kârlılıklarını yıl boyunca kalıcı kılmaları sıralanıyor. Ülkemizde TL'sının, örneğin, DM karşısında değer kaybının, reel enflasyon oranının sürekli 25-35 puan gerisinde kalması (hani neredeyse, bu konuda garip bir istikrara kavuştuk!) ve bunun yarattığı maliyet artışlarının ön-

lenememesi gerçeği ile rakip ülkelerin tedbirlerini birlikte düşündüğümüzde, mali politikaların (ya da politikasızlığın) etkilerinin aleyhimize gelişen boyutu kolayca belirleniyor.

- Yunanistan, liman ve havalimanlarında uyguladığı ayakbastı vb. vergileri önemli ölçüde düşürdü.

- İspanya, KDV oranlarını geri çekti. Ülkemizde ise, iki farklı yüzde (% 15 ve % 23) uygulamasından doğan kaos ancak içinde bulunduğumuz günlerde tek oranın (% 15) kabulü ile giderildi. Sektörde ürün maliyetlerine etkisi en çok % 0.4 (binde 4) civarında olabilecek bu indirim, ticari anlamı olan bir maliyet azalmasından çok, örneğin otel bünyesindeki bar ya da diskoda farklı KDV uygulaması gibi anlamsız bir idari karmaşayı ortadan kaldırdı.

**Sezonun ikinci yarısında
düşürülmüş fiyatlarla ve son
dakika rezervasyonları ile yaşanan
yüksek doluluk, başta turizm
bürokrasisi ve kamu yönetimi
olmak üzere, yetkililer nezdinde
çözüm arayışlarını durduruyor,
en azından bir yıl sonraya
erteliyor.**

Tüm rakip ülkelere göre çok yüksek olan KDV oranının tek haneli (en çok % 6-7 gibi) rakamlara indirilmesi 1999 bütçe tasarısı bünyesinde başka bahara ve seçim girdabına terkedildi.

- Yugoslavya'da kısmi de olsa sağlanan barış, Orta Avrupa ülkelerinin tatil alışkanlığı olan Adriyatik kıyılarına talebi, yeniden başlattı.

- Başta, Yunanistan, Tunus ve İspanya olmak üzere rakip ülkeler, sektörel tanıtıma büyük bütçeler ayırdı ve harcadı.

C) Türkiye

- Ülkemizde 1998'e özgü gelişmelerin başını, sektörel tanıtıma ayrılan kaynakların azalması çekiyor. Geçtiğimiz yıllarda fiilen harcanan 30-35 milyon \$'lık bütçeler bile yetmezken, 1998 bütçesinden ayrılan ödenek, yılbaşı kurları ile hesaplandığında en çok 15 milyon \$ seviyelerinde kaldı. İlk 6 ay içinde ise bunun en çok 5 milyon \$'lık kısmı harcanabildi. Yunanistan'ın sezon için 100 milyon \$'ı aşan bütçeye göre hazırlık yaptığı ve sezonun ilk yarısında fiilen 60 milyon \$'ı aşan bir tutarı harcadığı gerçeği karşısında, yorumu anlamsız buluyoruz.

- Türk turizminin talep omurgasını Almanya ve Almanca konuşulan ülkeler (İsviçre, Avusturya) oluşturur. Önümüzdeki on yıl içinde de -göreceli önemler değişse dahi sürececek olan bu durum- Almanya'yı istesek de istemesek de- ilişkilerde özen gösterilecek ülkelerin başına koyar. 1998 başında Almanya'yı ve zımnen tüm Alman halkını tedirgin eden iki ülke arasındaki siyasi oluşumlar, turizm talebinde tercihlere olumsuz yansımıştır.

- Genelde terörün azalmasına rağmen, sezon başında Antalya'da yaşanan terör hareketlerinin iç ve özellikle dış basında abartılarak verilmesi olumsuz olmuştur.

- Güneydoğu'daki askeri başarıların ekonomik sosyal ve kültürel tedbirlerle desteklenmemesi, bunun da yalnız bırakılmış askeri başarıyı en azından gölgelemesi ve hatta onun yöre fertlerine yönelik bir antidemokratik baskı unsuruymuşçasına özellikle dış basında yansıtılması, ülkenin hiç de hakemediği -ancak sonuçlarına katlanmak zorunda olduğu- bir olumsuzluk olmaktadır.

- Körfez Savaşı'ndan bu yana, Irak'a uygulanagelen ambargo ve yaptırımların 1998 başında bir krize ve sıkak çatışma ihtimaline tırmanması, aynı dönemdeki

katalog satış ve rezervasyonlarını olumsuz etkiledi.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız başlıca etken ve faktörler, kaçınılmaz olarak 1998 konjonktürüne yansdı. Konjonktürel nedenlere karşı atık ve etkili kararları almakta yetersiz kalmamız, ortak bir refleks ile tedbirleri bir bir sıralamakta eylemsizliğimiz bir yana, bu sezon diğer sezonlardan farklı olarak ilk kez, kamuoyu ve bürokrasi bünyesinde turizm sorunlarını tartışabilir olduk. Yazılı ve görüntülü basında konuları dile getirdik.

Bu yazının da yapmaya çalıştığı gibi, konuları sadece irdelemek ve gündeme getirmek elbette yetmiyor. Konjonktürel sorunların çözümüne, zamanında ve doğru olarak yaklaşmadığı takdirde, ertelenmiş çözüm asla sonuç sağlamadığı için, eylemsizlik, karşımıza mutlak zarar olarak çıkıyor.

Bugünden tahminde bulunmak güç olmakla beraber, 1998 yıl sonu itibarıyla turist sayısı ve daha önemlisi turizm gelirlerinde ancak geçen yılın seviyelerini tutturacağımız söylenebilir. Hal bu ise, zamanında alınmamış tedbirlerin ülkemize fırsat maliyetinin, bu yıl için yapılan projeksiyon değerleri ile gerçek değerler arasındaki fark olduğunu kestirebiliyoruz. Bu da, turist sayısı bir yana, turizm gelirlerinde en az 1.3-1.5 milyar \$ seviyelerinde bir azalmaya ulaşacaktır. Turizm gelirlerinin hesaplanmasında kullanılan bazı varsayım ve tekniklerin, bu yıl gelirler lehine farklılaşmasının ve 30 Haziran istatistiklerine yansması oranının (tahminen % 5-6) sezonun ikinci yarısında azalarak devam edeceğini ve yıl sonunda % 3.5-4 gibi bir oranda kalacağını tahmin ediyoruz.

Sonuçları itibarıyla 1998 ilk yarısında sektörde yaşananların ibret boyutunu ve dolayısıyla olumlu yanlarını da tesbit etmeliyiz. Bu yönü ile '98 oluşumu, çeşitli platformlarda bir ayrışmayı (iyonizasyon) çağırıyor. Bu ayrışma;

a) Ülkeler platformunda; turizm sektörünü yarımın (hatta pekçok yerde bugünün) bir numaralı sektörü olması trendini kavrayan ile kavrayamayan, siyasi tanıtma ile sektör tanıtmasını yapan ile yapamayan, turizmin bir makro sektör olmasını gören ile göremeyen, uzun vadeli ve planlı düşünen ile düşünemeyen, bürokrasiyi görüp/yapan ile göremeyip/yapamayan, basını sektöre duyarlı olan ile olmayan ülkeler arasında,

b) Turizm bürokrasisi ve özel kesim ortak platformunda; fiyatla değil ürün ile rekabeti seçen ile seçemeyen, son dakika rezervasyonu ülkesi ve sezonluk ülkeye imajını kader olarak kabullenen ile kabullenmeyen, işbirliği yapabilen ile yapamayan, konjonktürel sorunlara ortak refleks geliştirebilen ile geliştiremeyen ülke sektörleri arasında,

c) Bölgesel/yerel platformda; altyapıyı yapan ile yapamayan, çevreyi gözetken ile ihmal eden, betonlaşmayı dizginleyen ile serbest bırakan bölgeler arasında,

d) Tesis/işletme boyutunda; fizibilite, planlama ve uygulamasını rekabet koşullarına uyumlu olarak yapan ile yapamayan, pazarlama ve fiyatlandırmada istikrarı beceren ile beceremeyen, hizmet/ürün kalitesini sürekli geliştiren ile geliştiremeyen, dünya piyasalarını izleyen ile oturup bekleyen, kadroların eğitimine özen gösteren ile gösteremeyen, işletmesini mali ve operasyonel olarak denetleyebilen ile denetleyemeyen, beklenmedik iniş çıkış -hatta krizlere- karşı tedbir geliştiren ile geliştiremeyen işletmeler arasında, gerçekleşti.

Bir başka deyişle tüm ülkeyi etkisi altına alan olumsuz konjonktür, ayrışmada pozitif kalabilen ülke, sektör, bölge ve işletmeyi çok az -hatta bazı durumlarda sıfır- etkiledi ise, bundan ders çıkarmak ve yarınki olumsuzluklara hazırlıklı olmanın gereklerini eksiksiz yerine getirmek, tüm sektör ve alt unsurlarının başta gelen görevi olacaktır.

Dünyanın gündemi

Sektör açısından Türkiye'nin gündeminde tüm bunlar

boy gösterirken, dünyada özellikle Avrupa'da çok farklı konular konuşuluyor. Turizmin önemi ve buna bağlı gereksinimlerinin sektör, bölge, tesis/işletme, turizm çalışanları ve nihayet tüketici seviyelerinde gerekli kapsam ve çabuklukta çözülmüş ya da çözülüyor olması, Batı ülkelerinde turizm sektörü ana unsurlarını, artık, farklı rekabet yaklaşımları ve avantajları aramaya zorluyor. İngiltere'de başlayan ve Almanya'da devam eden bir eğilim içinde başta tur operatörleri olmak üzere, perakende tur satıcıları, havayolu taşıyıcıları, in-

coming faaliyetlerini sürdürenler ve konaklama tesisi sahip ve işletmecileri, tek tek kâr merkezli rollerini terkedip, birlikte olmanın

entegre sinerjisine yöneliyorlar. Daha önceleri küçük ve orta ölçekli sermaye kimliğinde olan bu unsurlar, artık tamamen çok büyük sermaye esaslı birer dev haline dönüşüyor, ürün esaslı kâr motifi yerine kendilerini büyük ciro hacminden yararlanma hedefine kilitliyorlar. Son üç yıl içinde; İngiltere'de Thomson, Airtours ve First Choice'un gelişmeleri, Almanya'da TUI ile Hapag Lloyd'un ve Condor ile Necker-

man'ın birleşmeleri, İsviçre'de Kuoni'nin kendi taşıyıcısını (Edelweiss) kurması, İtalya'da Alpitour ile Franco-rosso'nun birleşmesi, Avusturya'da Gulet ile Avusturya havayollarının iştiraki Touro-pa'nın GTT bünyesinde füz-yonu gibi süreçlerle Avrupa'da turizm pazarı, küçük-orta ölçekli/çok aktörlü yapısını terk ediyor, büyük ölçekli/az aktörlü bir yapıya kavuşuyor. Bu oluşumun arkasında ise büyük bankalar var. Öylesine ki, Alman tur operatörü devleri İngiltere pazarında doğrudan faaliyet gös-

**Son üç yıl içinde,
Avrupa'da şirketlerin birleşmesi
ya da kendi taşıyıcılarını
kurmaları sonucu, turizm pazarı,
küçük-orta ölçekli/çok aktörlü
yapısını terk ediyor.
Büyük ölçekli/az aktörlü bir yapıya
kavuşuyor. Bu oluşumun arkasında
ise büyük bankalar yer alıyor.**

termiyor ama, bu devlerin de sahiplerinden biri olan Alman bankası West LB, İngilizlerin önemli tur operatörlerinden Thomas Cook'u satın alıyor. Maddi gücün verdiği hareket kabiliyeti, Alman devlerini Macaristan, Polonya, Slovenya, Rusya gibi Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde, İngiliz devlerini ise İskandinav pazarında hakim duruma getiriyor.

AB'ne giremedik, belki 20-30 yıl daha giremeyeceğiz. Ancak AB kapısında bekleyip de Gümrük Birliği anlaşması imzalamış ve bundan yeterince yararlanamayan tek ülkemiz. Birlik bünyesinde oluşan ve sektörün rekabet yapısını alehimize zorlayan bazı unsurlar ise giderek büyük boyutlara ve kalıcı kimliğe ulaşıyor.

Üye ülkelerin uçak şirketlerine yapılan spot (hatta sürekli) subvansiyonlar, üye ülkeler içinde kalan turistik dolaşım için ferdi kredi kolaylıkları ve sektöre proje bazında verilen yatırım-işletme-tanıtma-yenileme-restorasyon kredileri, Kuzey Akdeniz'de rakipleri-mizle olan dengeyi alehimize bozuyor. Bu yönde iki unsuru pozitifile çevirmek mümkün gözükmemektedir; öncelikle AB bünyesinde giderek sıfırlanması öngörülen (sonradan vazgeçilmez ise) duty free satışlarının giderek üye olmayan çevre ülkelere kayacağından hareketle, havaalanları, limanlar ve diğer gümrük kapılarında hazırlıklı olmalıyız. Diğer yandan da; Gümrük Birliği üyesi tek ülke olarak, proje bazlı kredileri sonuna kadar teknik hazırlıklarla zorlamak her iki konuda da etkin siyaset ve lobi yapmalıyız.

Yapısal sorunlara yapısal çözüm

Turizm gibi sınır tanımayan ve dünya konjonktüründen çok çabuk ve ciddi etkilenen hassas bir sektörün yönlendirilmesi artık tesadüfi karar ve oluşumlara değil, uzun vadeli ve kararlı politikalara dayandırılmak zorundadır. Bugün 1998'in ilk yarısında bir talep ve gelir daralması değil de, sözgelimi, % 30-40'luk bir artış ülkenin gündemini almış olsaydı dahi, sektörün asıl yapısal sorunlarını tartışmamız, onları çözüme kavuşturmamız gerekecek idi. Başka bir deyişle, ancak yapısal sorunlara köklü ve uzun vadeli çözüm önerileriyle yaklaşmak ve sektörde yeniden yapılanmayı sağlamak suretiyle dünya gündemindeki konulara ilişkin duyarlı strateji, taktik ve tedbirler geliştirebiliriz.

Genç sektörümüzün tartışılması ve çözümlenmesi

gerekli başlıca yapısal sorunlar şöyle sıralanabilir;

- Ülkenin siyasi tanıtımının yetersiz, imajının olumsuz olması,

- Turizm bürokrasisinin çok dağınık olması (burada sadece Turizm Bakanlığı'nı değil, sektöre doğrudan etki yapan Ulaştırma, Maliye, Kültür, Bayındırlık-İmar, İçişleri, Dışişleri ve Gümrüklerden Sorumlu Devlet Bakanlıkları ile Hazine ve DPT Müsteşarlıkları, DİE Başkanlığı, Merkez Bankası ve Jandarma Genel Komutanlığı'nı da içine alan bir kamu yönetimi yelpazesi kastediliyor).

- Turizmin bir makro sektör olmasına rağmen kamunun bunu kavrayamaması ve bir türlü istikrarı tutturamaması (kamu arazisi tahsisi dışında turizmin ilk hamlesini şekillendiren teşvikler, ya tümüyle kadük oldu ya da anlamını yitirdi)

- Sektörün sermayesi durumundaki doğal çevre ile kentsel çevrenin çok kötü kullanılması (özellikle, çevre kirliliği ve betonlaşma caydırıcı bir boyuta ulaştı)

- Dünyada kaliteli çevre oluşumları rekabet içindeyken ülkemizde altyapının çok geri kalması ve iyi işletilmemesi (enerji, kentsel altyapı, kentsel peyzaj, arıtma sistemleri vb.)

- Ulaştırma altyapısında -havaalanları, limanlar, demiryolları, karayolları, köprüler- iyileştirmelerin yavaş ve bazı hallerde yanlış olması (siyasi mülhazalar -ya da en masum haliyle bilinçsizlik- nedeniyle, küçük-büyük her turistik yöreye bir havalimanı yapılması, hem charter hem de tarifeli seferlere Avrupa'da yeterli sayıda yolcu bulmak açısından, son derece sakıncalıdır. Örneğin, bir alan Patara'ya, bir alan Gazipaşa'ya, bir alan Gökova'ya yapmak yerine, Antalya-Gazipaşa, Dalaman-Patara, Dalaman-Marmaris karayolu bağlantılarını en çağdaş hale getirmek, hatta hızlı demiryolu ve deniz taşımacılığı ile zenginlik sağlamak daha doğru olacaktır)

- Sermaye piyasalarının turizm sektörüne ilgisiz olması, bu yönde sektörün sermaye yapısını değiştirecek ve dünya ile entegre olmasına olanak sağlayacak mevzuatın olmaması,

- Yatırım ve işletme kredileri temini yönünde, yurtiçi ve yurtdışı para piyasalarının hassasiyeti nedeniyle sektörden uzak durması,

- Kamu arazilerinin tahsisi yoluyla yatırım yapanla-

rın, gayrimenkullerini her yıl yeniden değerlendirme katsayısı ile değerlendirememesi ve enflasyona karşı kendilerini koruyamaması,

- Enflasyon oranı ile döviz/TL oranı arasındaki % 35'e varan pozitif farkın sürekli ve yapısal bir kimlik kazanması nedeniyle maliyetlerin artması (TL. cinsinden artan fakat döviz cinsinden gelirlerle karşılanamayan maliyetler, işletmelerin kârını ortadan kaldırmakta, bu yolla sektörün kasasından ekonominin diğer unsurlarına haksız kazanç aktarılmaktadır)

- Sektörde doğrudan hizmet ve mal maliyetlerinin sürekli artış trendinde olması (liman rüsumları, müze girişleri, yer hizmetleri, ayakbasta ücretleri, KDV vb. ücret ve harçlar birbiriyle yarışırmasına ve sürekli artırılıyor)

- Maliyetler artarken hizmet ve mal kalitesinin sürekli düşmesi (can derdine düşen yatırımcı ve işletmeciler öncelikle kalite kavramını feda ediyor)

- Konaklama paket fiyatlarının sürekli düşmesi sonucu, artık, son dakika rezervasyonu ülkesi olmamız (katalog satışları oranları hızla düşerken, belirsizlik içinde infox satışları ve yüksek sezon daralmasına katlanma çaresizliğimiz)

- Turizmi tüm yıla yaymak yönünde gene ve sadece ucuz fiyat enstrümanını kullanmamız (kış aylarında 15 DM'a satılan bir yatağın, aynı tur operatörüne yaz sezonunda 80 DM'a satılması imkansızlığını, bu anlamsız kış fiyatının sonraki dönemlere baz teşkil ettiğini tam kavrayamadık)

- Sezonluk ülke olma imaj ve yapısını kıramamış olmamız,

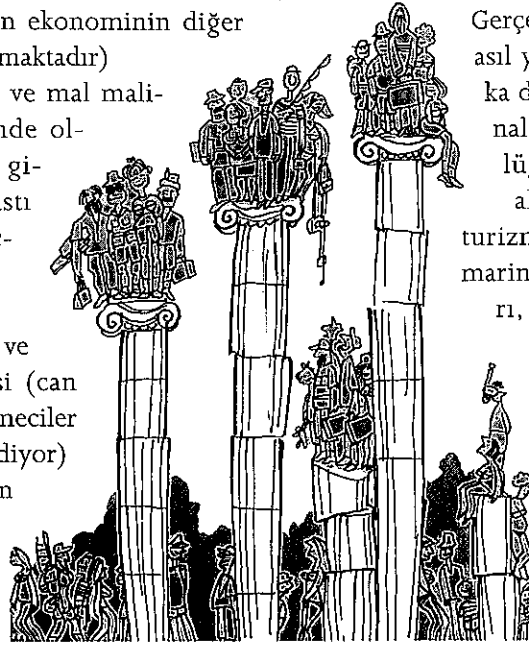
- Talep açısından dışa tam bağımlı hale gelmemiz ve bunu değiştirme yönünde hiçbir çalışma yapamıyor olmamız,

- Sektörün sivil kanadının, ülkenin potansiyeli ve yapısal sorunlarının halli boyutlarında yeterince örgütlenmemiş ve hazırlıksız olması, şeklinde sayabiliriz.

Anahtar, özel kesimde

Gerçekten de, genç turizm sektörünün asıl yükünü sivil kanat çekiyor. Bir başka deyişle konaklama tesislerine, marinalara, havalimanlarına, tur operatörlüğü veya uçak şirketlerine, turistik alışveriş merkezlerine yatırım yapan turizm yatırımcıları, acentalar, otel ve marina işletmecileri, havayolu taşıyıcıları, yer hizmetleri verenler, eğlence yerleri ve lokanta sahip ve işletmecileri ve rehberler sektörde mevcut ve olabilecek her türlü sermaye ve işletme risklerini üstlenmiş durumdadır. Özellikle sermaye riski acımasızca sivil kanadın omuzlarında iken, sektörün hareket kabiliyetini geliştiren ya da kısıtlayan tüm

unsurlara ilişkin yetkiler kamu bürokrasisinin, yetki kullanımına dönük irade ise siyasilerin elinde. Sektörün sivil kanadı; girişim, yatırım, işletme, eğitim, pazarlama, satış ve işletme bazında markalı tanıtım ile bölgesel tanıtımda göz kamaştırıcı bir yol katetmiş, ülkeyi dünyada birinci lige sokmuştur. Ne var ki, birinci turizm hamlesinde doğurucu teşvikleri üretebilen ve bunu sektörün sivil kanadına kullandırabilen kamu bürokrasisi ve siyasi irade, geride kalan yıllarda öncü rolünü yitirmiş, sivil kanada

**Sermaye riski
acımasızca sivil kanadın
omuzlarında iken;
sektörün hareket kabiliyetini
geliştiren ya da kısıtlayan
tüm unsurlara ilişkin yetkiler,
kamu bürokrasisinin; yetki
kullanımına dönük irade ise,
siyasilerin elindedir.**

ayak uyduramamıştır. Bu satırların yazarı, bir yandan kendi işkolunda tüm insanları bünyesinde toplayan güçlü ve üye tabanı ile sürekli/verimli/organik ilişkileri oluşturabilmiş, diğer yandan da sektör içindeki diğer meslek kuruluşları ile kendi özerkliğini aşan konularda sektör ve ülke bazında çözümler üretebilen ve takip edebilen sivil meslek kuruluşlarının varlığı halinde, kamu bürokrasisindeki sorunların mutlaka çözülebileceğine inanmaktadır. Sivil kanadın örgütlenme yetersizliği işte bu sahiplenme konumunda kendini göstermektedir.

İkinci yatırım hamlesi arefesinde olduğu tüm siyasi ve bürokratik kadrolarca kabul edilen ve nasıl ulaşılacağı belirgin olmamakla birlikte turist sayısı, turizm geliri ve yatak sayısı gibi hedefleri en yetkili (ve etkili) ağızlarca tekrar tekrar telaffuz edilen turizm sektörünün asıl sahipleri ve yükü çekenleri, artık, kendi bünyeleri içindeki örgütlenme biçimleri, bugüne kadar sergiledikleri diyalog ve işbirliği üslupları ile sektörün geleceğini şekillendiremezler. Turizm Yatırımcıları Derneği (TYD), Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), Özel Sektör Havacılık İşletmeleri Derneği (TÖSHİD), Otelciler Birliği (TUROB), Marina Yatırımcıları ve İşletmecileri Derneği (MAR-YAT), Yat İşletmecileri Derneği, Turizmi Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) gibi sektörün önde gelen sivil örgütleri sektörün yarımını şekillendirmek sorumluluğunu üstlenmek üzere; kendi işlerinde daha güçlü, kendi aralarında daha organize olmak zorundadırlar. Bunu yaparken kendi özerk kimliklerini geliştirmek, fakat, sektörde tüm unsurların vazgeçilmez bir şekilde diğerlerine muhtaçlığının bilincinde -ve asla sektör lideri edalarına bürünmeden- sürekli dayanışmaya açık olmalıdırlar.

Sektörün sivil kanadından dört kuruluşun (TYD, TURSAB, TUROB, TOSHİD) biraraya gelerek oluşturduğu Turizm Özel Sektör Konseyi (TÖSEK) kaçınılmaz sorumluluğun üstlenilmesi yönünde önemli fakat mutlak geliştirilmesi gereken bir ilk adım sayılmalıdır. TÖSEK, konjonktürel ve daha önemlisi yapısal sorunlarına sahip çıkması, kamu ile yapıcı ilişkiler kurarak ricacı değil talep edici olması, ikinci yatırım hamlesi arefesinde masterplan, mevzuat değişiklikleri, sektörel ve bölgesel tanıtım ve eğitimin

geliştirilmesi yönünde inisiyatifler üstlenmesi açısından sorumlulukların yerine getirileceği bir üst platformdur. Gücünü özerk üyelerinden alan, yeni katılımlarla sektörün diğer unsurlarını da bünyesinde barındıran TÖSEK, turizmde sektör-kamu ilişkisini daha tutarlı ve verimli bir çizgiye taşıyacak, bir yandan uzun vadeli planlar içinde yapısal sorunlara yönelirken, diğer yandan da konjonktürel sorunlara karşın ortak refleks gösterebilecektir.

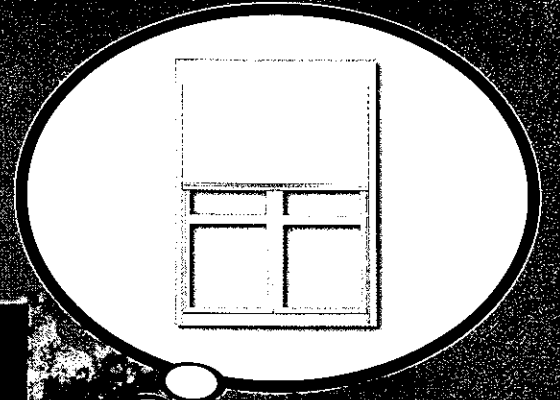
TÖSEK bünyesinde sektörün sivil kanadının en önemli gündeminden birisi de kamu bürokrasisindeki dağınıklığın aşılması olacaktır.

Siyasi irade ve bürokratik otoritenin; turizm bürokrasisinin yukarıda saydığımız dağınık unsurlarını biraraya getiren bir Turizm Koordinasyon Kurulu'nun oluşturulmasına (ya da daha önce Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kurulmuş aynı adlı kurulun genişletilerek işletilmesine) ikna edilmesi gerekmektedir. Kurul'un başkanı Turizm Bakanı olmalı, sekreteryasını da gene Bakanlık üstlenmelidir.

Sektörde sivil ve kamu kesiminin eşit temsil edildiği, sivil kanadında tüm özerk unsurları ile TÖSEK yer alacak. Kamu bürokrasisi kanadında ise, Turizm Koordinasyon Kurulu'nun yer aldığı, bizzat Başbakan'ın başkanlığı ve Turizm Bakanı'nın yardımcılığı yoluyla siyasi iradenin yönetiminde ve senede en az dört kez toplanan, kalıcı sekreteryası Bakanlıkça yürütülen Ulusal Turizm Konseyi, ülkeyi gelecek nesillere taşıyacak ve ufku açacak en önemli üst kuruluş olacaktır. Turizm Bakanı'nın Yüksek Planlama Kurulu üyesi olması ise, sektörün ulaştığı boyut ve önem doğrultusunda çok gecikmiş ve derhal düzeltilmesi gereken bir uygulama olmalıdır.

Özel kesimin basiretli ve girişimci, kamu bürokrasisinin ilkeli ve istikrarlı, siyasi iradenin ise sahiplenilen ve yönlendiren kimliklere kavuşması ile güzel ülkemizin dünyayı kışkırtan büyük potansiyelin yüksek performansla dönüşeceğine inanıyoruz. Çevre dostu turizm sektörü, genç nüfusu bünyesinde barındırabilecek en önemli istihdam ortamını sağlaması ve dünya barışına katkısı ile ülke kalkınmasının en başta gelen enstrümanıdır.

Tavit Köletavitoğlu
Turizmcisi

Herkesin bir hayali vardır!

Pimaş şimdi evlerinizi Pimapen Panjur Sistemi'yle tanıştırıyor. Her türlü yapının kapı ve pencerelerine kolayca uygulanabilecek biçimde tasarlanan Pimapen Panjur, işlevsel ve estetik özellikleriyle çok farklı... Cephe bütünlüğünü bozmayan, ısı yalıtımlı panjur kutusu ile de diğerlerinden çok üstün... Pimapen Panjur, şimdi tüm Pimapen bayilerinde!

Ücretsiz Danışma Hattı: 0800 211 41 55

<http://www.pimas.com.tr>

www.pimas.com.tr

PİMAŞ

HER PVC PENCERE PİMAPEN DEĞİLDİR!

"Başkapen'le karıştırmayın lütfen"

Türkiye ve dünyada Seyahat endüstrisi

Fehmi Köfteoğlu

Turist, artık boynunda fotoğraf makinesi, ayağında şort, Sultanahmet meydanında gezinen kişi tanımını çoktan aştı. Turizm artık, bir endüstri haline geldi. Esas olarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen sektör son yıllarda gösterdiği bu hızlı gelişmeyle yalnız ekonomik yaşamı değil, sosyal, siyasal ve toplumsal yaşamı da yakından etkilemeye başladı.

Sektöre gösterilen yakın ilgiyi, bu temelde almak gerekir. Yani sektörden etkilenen o kadar geniş bir kesim var ki, bu alanda meydana gelen her gelişme toplumun geniş bir kesimini ilgilendiriyor.

Çünkü sektör, artık kendisi ile birlikte 32 alt ve yan sektörü de etkileyen bir boyuta ulaştı. Dolayısıyla istihdam, bölgeler arasındaki dengenin kurulmasına hatta siyasal ilişkileri belirleyen bir niteliğe kavuştu.

Onun için turizmi bugün konjonktürel olarak içinde bulunduğu durumdan çıkartıp daha genel özellikleri ile ele alıp yeniden bir tanımlamakta yarar var. Konuya böyle yaklaşıldığında da görülecektir ki turizm, yalnız ekonomik değil, çok yönlü bir olgudur.

Gerçekte turizm, Türkiye'nin aydınlık yüzüdür. Türkiye'nin sosyal, siyasal ve toplumsal yapısını anlamak isteyenler turizme bakarak bunu anlayabilirler. Hiç kuşkusuz turizme bu özelliği veren de ülkemizin sahip olduğu çokkültürlü, zengin tarih-

sel ve kültürel mirasıdır.

Sektörün bu özelliği, yani ekonomide kazandığı ağırlığın yanısıra yarattığı istihdam ve sosyal dengelerin kurulmasına yaptığı katkı nedeniyle, bir süreden beri, aralarında Birleşmiş Milletler, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Birliği, Dünya Bankası, IMF vb. gibi birçok kurum ve kuruluşların özel önem verdiği bir sektör oldu. Turizme uluslararası alanda artık bambaşka boyutlarda yaklaşıyor. Uluslararası kuruluşların turizme yaklaşımlarını bu şekilde değiştiren şey, bu alanda yaşanan gelişmelerdir. Zira günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin en önemli sorunu olarak karşımıza çıkan işsizlik sorununa en kısa zamanda çözümün ancak turizmin geliştirilmesi ile sağlanabileceği belirtiliyor. Çünkü turizm, en kısa zamanda en çok istihdam yaratan sektördür.

Nitekim şu anda turizm sektöründe istihdam edilen kişi sayısı, dünya genelinde emek pazarının ortalama yüzde 10'unu buluyor. OECD verilerine göre, dünyada 230 milyon kişi geçimini turizmle sağlıyor. Bu sayı, 2005 yılında 300 milyonun üzerine çıkacak.

Turizme yaklaşımın değişmesini sağlayan bir diğer etken de tatil ve seyahatin birçok ülkenin anayasasına kadar girerek, insanların vazgeçilmez ve devredilmez

haklarından sayılmasıdır. Bu yüzyılın başlarında daha çok ancak zenginlerin yapabildiği ve lüks bir faaliyet olarak görülen tatil, günümüzde insanların en temel ihtiyaçları arasına girdi. Bu olgu, bütün dünya için olduğu kadar Türkiye için de önemlidir.

Türkiye turizmde yabancıları ağırlama ve bu yoldan döviz geliri elde etmeye verdiği önem kadar kendi yurttaşlarını da seyahat ve tatil yapabilir hale getirmeye çalışmalıdır. Bu, ekonomik bir gerçeklik olduğu gibi sosyal gelişmeyi de hızlandıran bir ihtiyaçtır.

Seyahat endüstrisinin gelişim süreci

Seyahat endüstrisinin son 25 yılına bir göz attığımızda şöyle bir tablo çıkıyor karşımıza:

1970'lerden sonra İngiltere'nin geliştirdiği "paket tur" olgusu, turizme, yeni bir ivme kazandırdı. İşte bu ivme ile 1995 yılına kadar temelde önemli bir değişiklik olmadan ama sürekli gelişen bir trend izleyen turizm sektörü, bir yandan uluslararası alandaki ekonomik gelişmelerin etkisiyle, bir yandan da bizzat sektörün kendisinin hızla büyüyen hacmi sonucu, yeni yapılanmalara gereksinimi gündeme getirdi.

Bu gelişmeler uluslararası seyahat endüstrisi pazarının esas ağırlığını oluşturan paket tur pazarında 1997'nin ikinci yarısından itibaren çok daha hızlı biçimde yaşanıyor. Paket tur pazarının ana merkezi, aynı zamanda dünya turizm hareketinin de merkezi Avrupa'dır. Dolayısıyla, Türkiye açısından, turizm sektörünün durumu ve geleceği, Avru-

pa ile ilişkilere birebir bağlıdır.

Avrupa'da ise paket tur pazarının yüzde 75'i, 10 tur operatörünün elindedir. Avrupa'nın en büyük iki pazarı olan Almanya ve İngiltere'ye baktığımızda ise durum şöyledir:

Almanya dünyanın en büyük seyahat pazarıdır. Bu pazar, 5 bankanın denetimindedir. Pazarda belirleyici olan büyük tur operatörleri, kendi aralarında bir araya gelerek sarı ve kırmızı olarak iki büyük grup oluşturdu. Bu iki büyük grubun Alman paket tur pazarındaki payı, yüzde 75'tir.

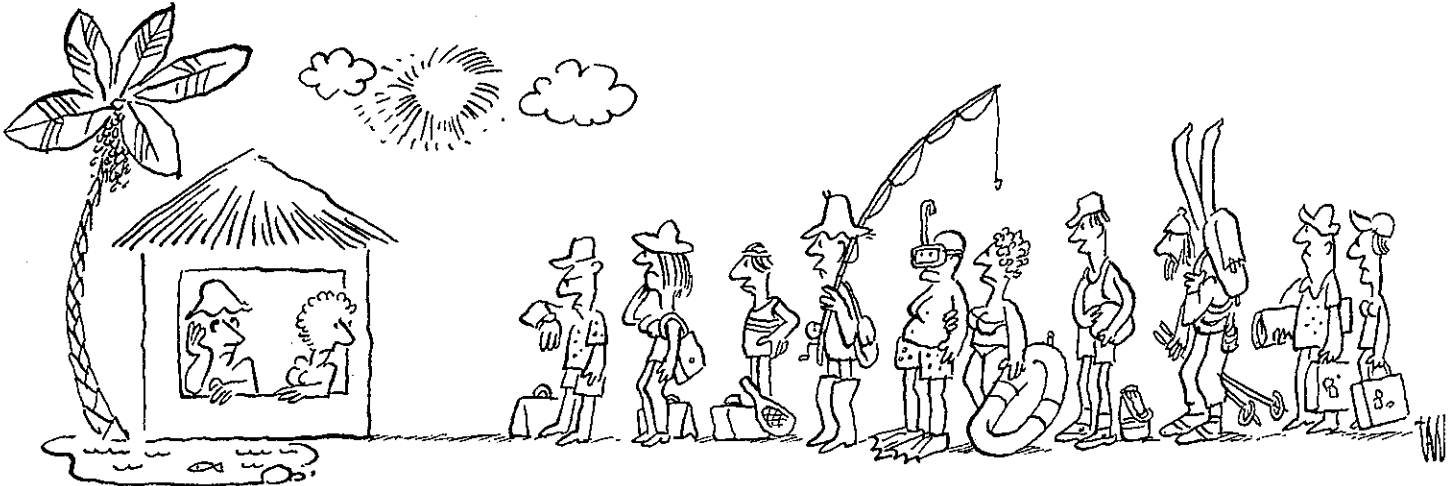
İngiltere'ye baktığımızda ise, finans kesiminin borsa yoluyla sektörde ağırlığını hissettirdiğini görüyoruz. İngiltere'de de üç tur operatörü paket tur pazarının yüzde 58'ini elinde bulunduruyor.

Şimdi benzer gelişmeler Avusturya, Fransa ve Kuzey Avrupa ülkelerinde de yaşanıyor. "The West European Leisure Travel Market" araştırmasından derlediğimiz bilgilere göre;

- Avusturya'da paket tur pazarının yüzde 45'i üç firmanın
- Belçika'da paket tur pazarının yüzde 50'si tek bir firmanın
- Fransa'da paket tur pazarının yüzde 25'i 2 firmanın
- Hollanda'da paket tur pazarının yüzde 30'u tek bir firmanın
- İrlanda'da paket tur pazarının yüzde 40'ı iki firmanın
- Kuzey Avrupa'da ise paket tur pazarının yüzde 43'ü bir firmanın elindedir.

Bu durum Türkiye'ye şöyle yansıyor:

Türkiye, 1980'lerin ikinci yarısından sonra başlattığı atılım ile 1990 yılında patlak veren Körfez Krizi dönemine kadar turizmde çok iyi gidiyordu.

1991'de Körfez Krizi'nin patlak vermesini fırsat bilen ve o tarihlerde Türkiye pazarını ellerinde bulunduran yabancı tur operatörleri, Türkiye'yi, turizm alanında çökerterek teslim alma politikası çerçevesinde yaşanan siyasal gelişmeleri vesile sayarak tur programlarını iptal etmeye başladı. Durum, sektörün büyük bir krize girmesine neden oldu.

Ancak kriz, bugün, Türkiye'nin turizmde uluslararası alanda kazandığı en önemli başarısı olarak kabul edilen yeni tur operatörlerinin çıkmasını sağladı. Çünkü yabancı tur operatörlerinin tur iptali yolu ile boşalttığı pazarı yıllardır yurtdışındaki Türk işçilerini taşımak üzere kurulmuş charter şirketlerinin, tur operatörü olmasına yol açtı.

Bu kesim, yabancı tur operatörlerinin yarattığı boşluğu doldurmak üzere; Almanya, Fransa, Avusturya, Belçika ve diğer ülkelerde yabancı tur operatörlerinin iptali nedeniyle boş kalan otellerin de en ucuz fiyata düşmesi avantajını kullanarak, kısa sürede adeta kaplan gibi kükreyerek Avrupa pazarına girdi. Türkiye'nin bugün OECD üyesi ülkeler arasında son 6 yıldır en hızlı gelişme gösteren ülke olmasının temelinde bu yatıyor.

Örneğin, dünyanın en büyük tur operatörü TUI, Sovyetler'in yıkılıp dağılmasından sonra buradaki 300 milyonluk nüfusu seyahat pazarına çekmek için yürüttüğü yoğun çalışmalara karşın, başarılı olmazken; Laleli'den elinde çanta ile çıkıp bu ülkelere giden tur operatörlerimiz, şu anda BDT ülkeleri pazarının tümünü ellerine geçirmiş durumdadır.

Yani şu anda dünya seyahat endüstrisinin en büyük firması olan TUI'nin beceremediğini Laleli'deki firmalarımız becerdi. Türk tur operatörleri şimdi, Tay-

land'dan Malta'ya, Tunus'tan Avusturya'ya, Fransa'dan Almanya'ya, Hollanda'dan Belçika'ya, Japonya'dan Yunanistan'a kadar, deyim yerindeyse, dünyanın dört yanına aşarak, bu ülkelerde uluslararası çapta faaliyet gösteriyor.

Öyle ki, Türk tur operatörleri şimdi yalnız Türkiye'nin değil; Tunus, Küba, Yunanistan, Mısır ve Malta gibi ülkelerin de turizmde ciddi bir ağırlığa sahip. Örneğin, Tunus'a giden turistlerin yüzde 36'sını, Küba'ya gidenleri yüzde 20'sini, Malta'ya gidenlerin ise yüzde 10'unu Türk kökenli tur operatörleri götürüyor. Aynı şekilde bu tur operatörleri birçok ülkede büyük gemi ve otel işlemeciliği de yapıyor. Kısa sürede gösterilen bu başarı, Avrupa ülkelerinin dikkatini çekiyor. Öyle ki, Türkiye'nin turizm alanında gösterdiği performans, şimdi birçok ülke ve uluslararası kuruluş tarafından "Case Study" olarak inceleniyor.

1998'deki durum

Ancak tur operatörleri, Avrupa başta olmak üzere dünya seyahat endüstrisi pazarında meydana gelen gelişmeler karşısında, finansman yönünden ciddi bir sıkıntıya düştü.

Tur operatörlerinin sıkıntıya düşmesinin nedeni, rekabet ettikleri Almanya ve İngiltere'de meydana gelen gelişmelerdir. Bu iki ülke pazarı, Türkiye'nin turizmdeki pazarının yüzde 35'ini oluşturuyor. Pazardaki tur operatörlerinden Alman kökenli TUI, yalnız Almanya ya da Avrupa'nın değil, dünyanın en büyük tur operatörüdür.

Aynı şekilde İngiliz kökenli Thomson da dünyanın en büyük tur operatörlerindendir. Türk kökenli tur operatörleri yıllardır bu iki devin de ara-

Dünyanın en büyük sektörleri. Hangi sektör ne kadar hacme sahip?

Sektör	Ortalama rakamlar milyar dolar
Sermaye malları	900
Telekom	600
Turizm	500
Kimya	490
Otomotiv	480
Gıda	440

Kaynak: IMF, Dünya Turizm Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü

larında bulunduğu dünyanın önde gelen büyük firmaları ile kıran kırana rekabet ederek büyüyor. Araya sözkonusu tur operatörlerinin Alman bankaları ile ortaklık kurması ve İngiliz tur operatörlerinin de finans kesimi ile geliştirdiği ilişki süreci girdi. Böyle olunca, bu iki ülkenin seyahat pazarı finans kesiminin denetimine girdi.

Zaten çok düşük karlılık ile çalışan, dolayısıyla ciddi bir sermaye birikimi olmayan Türk tur operatörleri böyle güçlü finansmana sahip şirketler karşısında zor durumda kaldılar. Bu durum, geçen yılın ikinci yarısından bu yana her geçen gün biraz daha ağırlaşarak yaşanıyor. Yılbaşından itibaren ise, ekonomik gelişmelere bir de Almanya ve AB ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler eklenince, turizm sektörü, kelimenin tam anlamıyla bıçak sırtında bir duruma geldi.

Sektör, şimdi ya Almanya ve İngiltere'de yapıldığı gibi kamu yönetiminin getireceği düzenlemelerle 10 yıldır edindiği deneyim ve kazanımlarıyla yeni bir platforma çıkacak, ya da deyim yerindeyse, taş taş üzerine konularak bu noktaya getirilen sektör, tüm deneyimiyle uçurumdan aşağı yuvarlanacak.

Sektörün bugünkü gerçek, ama ne yazık ki açıkça dile getirilemeyen durumu budur. Bu durum, bankaların bilinen tutumları, yani zorda olan sektörün üzerine gitme anlayışı nedeniyle açıkça da söylenemiyor.

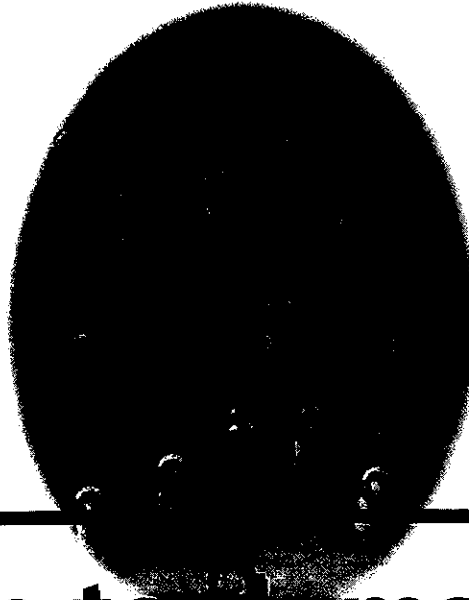
Zira, sektör, zor durumda olduğunu söylerse yurt içinde ve yurtdışındaki bankalardan alınmış kredilerden dolayı bankaların üzerine gelmesinden korkuyor. Bu yüzden bankaları ürkütmemek için sektör zor durumda olmasına karşın bunu söyleyemiyor. Ama sektörün bu gerçekleri dile getirmemesi yaşanan süreci değiştiremediği için bunun makul bir çözümünün bulunması gerekiyor.

Bu noktada yapılabilecek olan ise, Almanya ve İngiltere'de olduğu gibi bankaların sektöre daha yakın davranmasını, hatta sektörde yer alan firmalarla ortaklıklar kurmasını teşvik edecek düzenlemeler yapılmasıdır.

Bankacılık kesimi kamu yönetiminin bu yönde yapacağı düzenlemeler halinde sektör ile çeşitli alanlarda ortaklık ve işbirliğine gitmek istiyor. Çünkü sektörde karlılık çok büyük olmasına karşın, bankalar için çok önemli olan hızını nakit akışı turizmde diğer sektörlerden çok daha yüksektir.

Fehmi Köfteoğlu
Gazeteci

Şirketlerin toplumsal kalitesi

Zülfü Dicleli

Özgürlüğü sorumlulukla dengelemek gerekiyor.
Ve denge kurabilmek dürüstlük demektir.

Gerek dünyada gerekse ülkemizde çok uzun yıllardır ayakta kalabilmiş, başarılı olmuş ve bugün geleceğe bir ölçüde güvenle bakabilen şirketler bunu nasıl yapabilmişlerdir? Bunlar, ekonomik akıl bakımından güçlü şirketler midir? Piyasa ekonomisinin kural ve koşullarını, gelişme dinamiklerini çok iyi anlayan şirketler midir? Kendilerini sürekli yenilemeyi bilen şirketler midir?

Evet, kuşkusuz öyledir. Verimlilikte, kârda, ekonomik performansta başarılı olmayan bir şirket nasıl ayakta kalabilir ki?

Peki ama, kalıcı bir ekonomik aklın kaynağı nerededir? Ekonomik akıl *homo economicus*'un akli midir? İş hayatını bir seferlik bir kazanma-kaybetme olarak, sonlu bir oyun gibi görenler, ekonomik akli finansal piyasaların anlık dalgalanmalarına, hissedar iştahının kabarmalarına uygun davranma becerisine indirgeyenler

açısından bu sorunun yanıtı pekala evet olabilir.

Ama iş hayatını sonsuza kadar sürecek bir oyun, bir adanmışlık, bir anlam olarak ele alanlar açısından, ekonomik başarı salt ekonomik faaliyetin bir ürünü değil, her zaman en derin değerlerin ve yoğun bir çevre duyarlılığın türevi olmuştur. Kalıcı şirketler hep maneviyatı güçlü şirketler olagelmıştır. Çevreleriyle sürekli ilişki ve diyalog içinde oldukları için değişim süreçlerini erken algılayıp uyum sağlayabilen, o nedenle iş isten geçtikten sonra yeniden yapılanma, yeniden düzenleme vb. gibi yangın söndürme yöntemlerine başvurmak zorunda kalmayan şirketlerdir bunlar. Bir kimlik sahibidirler, bir benlikleri vardır. Para kazandıkları için işlerini sevmezler, işlerini sevdikleri için para kazanırlar. Ve bu sevgi, en geniş toplumsal bağlam içinde yeşerip filizlenen bir sevgidir.

Ekonomi, toplumun dışında ayrı bir ada değildir

Başka türlü de olamazdı zaten. Çünkü ekonomi hiçbir zaman kendi başına ayrı bir alem olmadı, her zaman kültür ve politika içine yerleşik, bütün toplumdan etkilenen ve bütün toplumu etkileyen bir insan faaliyeti alanı oldu ve hep öyle olacak. Gerçek hayatta ne kendi içine kapalı saf ekonomik sistemler, ne çevrelerinden yalıtılmış şirketler, ne de *homo economicus*'lar var. İnsan da bir bütün; aklı, duyguları ve maneviyatıyla bir bütün. Düşünce ve davranışları bunların tümünün karmaşık bir harmanı. Gerçek yaşamda Maslov'un ihtiyaçlar hiyerarşisini her gün altüst ediyor. En çok ortak iyiye katılmak ve katkıda bulunmakta tatmin buluyor.

Diyebiliriz ki, kalıcı başarılar elde edebilen, kendilerini sürdürebilen, kurucu ve sahiplerinin yaşam süreçlerinin ötesinde bile varlıklarını devam ettirebilen şirketler, insanın ve toplumların bu bütünselliğinin farkında olan ve buna uygun davranan şirketler olagelmıştır. Ekonomik akıllarının parlak olmasının nedeni, sadece ve sadece bütünsel akıllarının iyi olmasıdır.

O nedenle, kalıcı şirketlerin başarı hanelerinde sadece ekonomik başarı değil, aynı zamanda toplumsal⁽¹⁾ katkılar da yazılıdır. Çalışanlarına ve ailelerine özen göstermek, halk eğitimine ve sağlığına katkıda bulunmak, sanat ve edebiyata destek olmak, çevreyi korumak, toplumsal hastalıkların iyileştirilmesine katkıda bulunmak... Bütün bunlar ve benzerleri bu tür şirketlerin olağan faaliyetleri arasında yer alır.

Bizim ülkemizde de böyledir. Bizim şirketlerimiz, Anglosakson dünyasında bir ölçüde etkili olagelmış olan ekonomist düşünceye⁽²⁾ genelde pek itibar etmemişlerdir. Birçoğu yerel hayır işlerinden başlayarak gelişip güçlendikçe yeni okul ve hastaneler açılmasına, gençlere burs sağlanmasına, işçi konutları yapımına, semtlerin güzelleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Bunda, kuşkusuz, hem tarihsel-toplumsal toplu davranış kültürümüz, diğerkâmlığımız, hem de özel sermayenin ilk birikiminde devlet desteğinin belirleyici rol oynamış olması etkili olmuş olsa gerektir. Ayrıca siyasete egemen olan popülist yapının, şirketler dünyasında da bir yansıması olamazdı.

Tanık olduğumuz kadarıyla, bugün bizim şirketlerimiz daha çok Batı dünyasında da giderek yaygınla-

şan bir görüşe⁽³⁾ daha yakın durmakta ve sayısız toplumsal işlevi yerine getirmektedir. En büyük ve etkili kültür hizmetleri, gelişkin sportif faaliyetler, en ileri eğitim kurumları, doğal çevrenin ve tarihsel kültür mirasının korunması çabaları ve daha birçok sosyal hizmet, bugün özel sektörün büyük katkılarıyla gerçekleşiyor. Sponsorluk, şirket faaliyetlerinin vazgeçilemez bir ögesi haline geliyor. Bütün dünyada olduğu gibi bizde de, devletin rolünün kaçınılmazlıkla azalmasına paralel olarak özel sektörün rolü, toplumsal alanda da artıyor. Ve bu, iyi bir şey.

Şirket aklını yeniden kurma ihtiyacı

Ne var ki, bütün bunlara rağmen dünya, şirketlerin bütünsel akıllarını yeniden kurmak sorunuyla karşı karşıya kalacağı yeni bir aşamaya adım atıyor.

Bu, toplumsal sorumluluğun bütün şirket süreçlerine daha en baştan dahil edilmesinin zorunlu olacağı bir aşama gibi görünüyor. Nasıl ki, üretim hattının en sonunda yapılan kalite kontrolünden, kalite anlayışının bütünsel iş sürecinin her bir aşamasında içselleştirilmesine geçilmişse ve Toplam Kalite Anlayışı'ndan söz ediliyorsa; toplumsal işlevlerin de aynı şekilde nihai kârın bir bölümünün ayrılacağı özel bir faaliyet olmaktan çıkıp, şirketin vizyon ve stratejilerinden çalışma ve davranış tarzlarına kadar her bir zerresinde içselleşmiş bir Bütünsel Toplumsal Kalite Felsefesi'ne tâbi hale gelmesi gerekecektir. Hatta, toplumsal sorumluluk ekonomik kârın bir sonucu, bir türevi değil, başlangıç koşulu haline gelecektir. Toplumsal kalitesi olmayan şirketler kaliteli mal ve hizmetler üretmeyi kolay kolay başaramayacaklardır. Niçin? Çok çeşitli açılardan çok çeşitli nedenler sayılabilir.

Yeni üretici

Gelecekte ekonomik başarı herşeyden önce yaratıcılığın, buluşçuluğun, yenilikçiliğin bir eseri olacaktır. En önemli zenginlik kaynağını, iş sürecinin her aşamasında yaratıcı hayal gücü oluşturacaktır. Ve bu bireysel bir özelliktir. Global bilgi çağı, tarihte ilk kez bireyin kendisini -bir devletin, bir sosyal topluluğun, bir ideoloji ya da siyasetin dolayımıyla değil- bizzat, doğrudan dönüştürdüğü ve geliştirdiği, farklılaştırdı-

ğı, dolayısıyla yaratıcı hale getirdiği bir çağ olacaktır. Yeni şirketin örgütlemesi gereken tek şey, yaratıcı hayal gücüne sahip bireyler olacaktır; finans kaynakları, üretim fikirleri, stratejiler ve gerekli diğer her şey böylesi bireylerin (ve onlarla bağlı yeni seslerin, yeni diyalogların, yeni tutkuların, yeni perspektiflerin ve yeni deneyimlerin) oluşturduğu başlangıç, çevre koşulları içinde kendiliğinden örgütlenecektir.

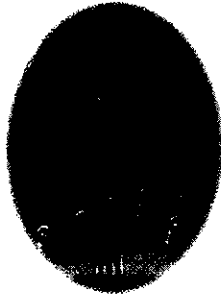
Yaratıcı hayal gücüne sahip birey, özgür bireydir; özgürce tercihler yapar ve zevk aldığı, içinden geldiği, işte bir anlam bulduğu için çalışır. Yaratıcılığı bir mülkiyet konusu olamaz, satın da alınamaz. Sayılarla, nicelik olarak ölçülemez de. Yaratıcılık motivasyonunu basit, sayısal, elle tutulabilir şeylerden (hard değerlerden) alamayacağı gibi, ödülünü de böyle şeylerde görmek istemez. Birey ötesi, soft değerler talep eder. Ama bir yere ait olma, bir şeye bağlanma arzusu her insan gibi yaratıcı insanın da doğal bir özelliğidir.⁽⁴⁾

Birçok olgu bizi bekleyen çağın bir karmaşıklık ve kestirilemezlik, öngörülemezlik çağı olacağına işaret ediyor. Açıktır ki, karmaşık ve kestirilemez ortamlarda ancak kendilerini adanmış kişilerden oluşan ekipler ve kuruluşlar kalabilecektir.

Ama açıktır ki, yaratıcı bireylerin kendilerini aşan bir şekilde bir şirkete bağlanabilmesi, kendilerini onun amaçlarına adanmaları, onun vizyonunu paylaşabilmeleri için, önce bu şirketin kendisinin aşkın bir şeye bağlanmış, kendisini adanmış olması gerekir. Kendimizi aşan bir şeyleri ise, ancak, toplumsal bir bağlamda bulabiliriz.

Yeni müşteri

Müşteriler; onlar da artık giderek daha çok, şirketlerden salt bir mal, salt bir hizmet değil, bütünsel bir

**Şirketlerin
ekonomik akıllarının parlak
olmasının nedeni,
bütünsel akıllarının iyi
olmasıdır.
O nedenle, kalıcı şirketlerin
başarı hanelerinde
sadece ekonomik başarı değil,
aynı zamanda toplumsal
katkılar da yazılıdır.**

deneyim, bir yaşantı parçası talep etmeye başlıyorlar. Müşteri, önümüzdeki on yıllarda, sahip olduğu nesnelerin sayısını arttırmaya çalışan kişi olmaktan çıkıp, yaşadığı deneyimlerin sayısını ve çeşitliliğini arttırmak, değişmek, farklılaşmak, dolayısıyla kendisini dönüştürecek deneyimler satın almak isteyen kişi haline gelecektir. İmalat ve hizmet bütün dünyada daha da içiçe geçecektir. Nihai ürün olarak karşımıza çıkacak şey, niceliğinden çok niteliği, kalitesi, estetik etkisi önem taşıyan, bir hoşluk sunan, soft bir şey olacaktır. Ve asıl katma değeri sağlayan şey, maddi imalat değil, bu duygusal ve manevi hoşluğu meydana getiren unsurlar olacaktır. Ekonomik amaçlara ancak böylesi estetik sahnelemeleri gerçekleştirebilenler ulaşacak gibi görünüyor.

Böyle şeyleri nasıl üretebilirsiniz? Şirketiniz duygusal, manevi

yatırımlar yapmazsa böyle şeyleri üretebilir mi? Çalışanların zihin ve mantığı kadar duygusal zekaları, manevi akılları da kuvvetli değilse, insani ilişkiler becerileri gelişkin değilse, bilim, sanat, edebiyat ve felsefeyle yoğrulmuş bir birikimleri yoksa, müşteriye güçlü duygular, kalıcı hazlar yaşatacak ürünler ortaya çıkarabilirler, böylesi hizmetler sunabilirler mi? Duygusal yatırım yapmadan müşterinin duygusal bağlılığını kazanabilir misiniz?

Öte yandan tıpkı üreticilerde olduğu gibi, yeni çağın müşterisinin değerleri de bireyötesi alanlara yöneliyor. Ekonomik olmayan nedenlerden de tercihler yapmaya başlıyor. Çevre kirliliği, türlerin soyunun tükenmesi, doğal dengenin tahrip olması, insanlara eziyet edilmesi, insan onurunun çiğnenmesi... İnsanoğlu şimdi bunların sorumlularına daha çok öfke duyuyor. Ufukta görünen, insanın genetik kalıtımının manipülasyonu olasılığı daha şimdiden vicdan sahibi insanların yüreğini titretiyor. Şirketler bu gibi

olgularla aralarına mesafe koymaya, eskiye oranla daha çok özen gösteriyor, hatta çoğu durumda bu global sorunlara makul çözümler bulunmasına katkıda bulunmaya başlıyorlar.

Yeni piyasa

Çok önemli bir sonuç da şu olacak gibi görünüyor: Piyasanın yanında giderek bir bütün olarak çevre yer almaya başlayacaktır. Çevrede kendine değer biçtiremeyen bir şirketin, bir ürünün piyasada kendisine değer biçirmesi zorlaşacaktır. Üretici ve müşteriyle birlikte piyasa da değişecektir. Her üçünün de entellektüel ve manevi boyutları derinleşecektir. Ekonomik değer, toplumsal, kültürel değerle bütünleşecektir.

Kaldı ki, ekonomik faaliyet giderek bütün diğer yaşam alanlarıyla iç içe geçmektedir. Şirketlerin hissedarları, yönetimi, çalışanları, müşteri ve tedarikçileri arasındaki sınırlar silikleşmekte, karar alma bütün bunlar arasındaki diyalog ve işbirliğini kapsayan bütünsel bir süreç haline gelmektedir. Benzer gelişmelere şirketler ve bütün çevreleri arasında da tanık olunmaktadır. Artık tek tek firmalardan çok; iş ekosistemlerinden, rekabetin vazgeçilmez tamamlayıcısı olarak işbirliğinden, birlikte evrimden söz edilmektedir.⁽⁵⁾

Ekonomi ve iletişim arttığı ölçüde ancak globalleşen şebekelerin içinde işleyebilen süreçler haline geliyor. Daha çok bağlantılı hale geliyoruz. Bağlantılarımız daha dinamikleşiyor. Bunları canlı tutabilmek, kendimizi sürekli değişen bağlamlara uyarlayabilmek ancak bütün çevremizle yapıcı bir diyalog içinde olmakla mümkün.

Öte yandan akıl ile beden, zeka ile duygu ve ruh, birey ile toplum, özel yaşamla kamusal yaşam, hatta kadın ile erkek, şirket işlevleri, bilimsel disiplinler, doğa bilimleri ile sosyal bilimler ve insan bilimleri, sanat-edebiyat arasındaki ve çeşitli kültürler arasındaki sınırlar da -aradaki farklılıklar var olmaya devam etmekle birlikte- silikleşeceğe benziyor. Bütün bunlar arasında yeni harmanlar, yeni sentezler, bütünleştirmeler ihtiyacının kendini giderek daha çok dayatacağı bir dünya bekliyor bizleri.

Bu koşullarda şirket vizyonunun ekonomi-kültür-politika olarak bütünsel toplumsal yaşamın genel gidi-

şine denk düşmesi, ancak kültür ile sürekli bir diyaloga açık olması ve dinamik bir karaktere sahip olmasıyla mümkün olabilecektir.

Ahlak ve kültüre olan ihtiyaç

Ahlak ve kültüre duyulan ihtiyacı daha da arttıracak bir başka faktör daha var. Globalleşme ve bilgileşme süreçleri içinde ulus-devletlerin ekonomideki rolü azaldıkça şirketlerin hak ve özgürlükleri bütün dünyada artıyor ve daha da artacak. Öyle de olması gerekiyor. Ne var ki özgürlük sorumlulukla dengelenmezse sadece kaosa yol açar ve sonuçta kendi kendini yok eder. Bugün (yaratıcılığın ve gelişmenin önünü açan) piyasa ekonomisi ve (adaletin ve bireysel hak ve özgürlüklerin güvencesi olan) çoğulcu, katılımcı demokrasi ikilisinin mutlaka üçüncü bir etik-kültürel unsurla (ortak iyiye, değerlere, kolektif hak ve sorumluluklara, güvene temel olacak) bir ahlakla dengelenmesi gerektiği bütün dünyada daha açık görülüyor. Kuşkusuz şirketler devletleri ikame edecek değillerdir. Devletler, yeni biçimlerde de olsa, birçok sosyal görevi üstlenmeye devam edecektir. Ama 21. yüzyılın başlarında globalleşmenin insani bir işleyiş kazanması için şirketlerin de üstlenmesi gereken birçok görev olacaktır.

Birlikte yaratma

Sonuç olarak, şirket faaliyeti, şirketlerin çevreleriyle birlikte yaratma süreci haline gelecektir. Şirketler yol aldıkça çevreleriyle birlikte kendilerini yaratacaklardır. Öyleyse, bunun gereklerine yanıt vermek salt bir hayırseverlik, diğerkâmlık ya da imaj oluşturma sorunu olmaktan çıkıp, bir zorunluluk haline gelecektir.

Bütün bu sayılanlardan, şirketlerin; hissedarları, çalışanları, dolaysız müşteri ve tedarikçilerinden başlamak üzere bütün çevreleriyle, içinde faaliyet gösterdikleri semt ya da kentin ve toplumun bütününden giderek taşı, toprağı, havası ve suyu, türleri ve hat üzeri evrenine kadar bütün yerküreyle olan bağlantı ve ilişkilerinin, karşılıklı bağımlılıklarının olağanüstü arttığı ve daha da artacağı sonucu çıkıyor.

Nasıl modern yurttaş, sadece yurttaş hak ve özgürlüklerine sahip olmak değil, aynı zamanda kendisine, ailesine, yaşam ortamına karşı gönüllü bir sivil sorumlu-

luk duymak ve bunların değişim ve dönüşümüne katkıda bulunmak belirliyorsa; modern şirketi de sadece ekonomik ve hukuki özgürlükleri değil, bütün çevresine karşı duyduğu ve gereklerini yerine getirdiği sorumluluk belirleyecektir.

Bütünsel vizyon

Bütün bu nedenlerden dolayı şirketler bütünsel bir vizyona sahip olmak zorundadır. Her türlü faaliyetlerini düzenlemede, önceliklerini belirlemede, yapılarını oluşturma ve yürütmede, ilişki ve bağlantılarını kurmada, iş yapma tarzında, kadrolarını ve liderliğini seçme, uygulama ve geliştirmede temel aldıkları şirket vizyonları; insan varoluşunun bütün yanlarına temas edebilen, en derin değerlerden beslenebilen, güçlü bir maneviyatı yansıtmalıdır. Ve böylesi bir maneviyat, kaynağını, ancak toplumsal bir bağlamda bulabilir.

Şirket vizyonu, özünde şirketin daha geniş dünya içindeki kendisine ilişkin duygusudur.

Şirketinizin kimliğini teknikte, ürün ve yapılar da arayabilirsiniz. Temel değerleriniz kâr, verimlilik, başarı ve belki de mükemmellik (kâra hizmet edecek şekilde) olabilir. Müşteri bağlılığı ve gerekli olduğunda da müşteri "memnuniyeti" arayabilirsiniz. Dolayısıyla oynadığınız oyunu "sonlu" bir oyun, salt bir kazanma/kaybetme oyunu olarak alabilirsiniz.

Ya da odak noktanızı, enerjinizi vizyonun derin havuzundan ve daha kalıcı değerlerden alabilirsiniz. Kendinizi daha geniş bir geleneğin bir parçası olarak kabul edebilirsiniz. Gene kâra, başarıya, verimliliğe vb.'ne önem verirsiniz, ama bu kez bu değerler; topluluğa hizmet etme, çevreye özen gösterme, insan mutluluğu konusunda kaygı duyma gibi daha derin manevi değerlerin yan ürünleri olarak gerçekleşirler. O zaman "sonsuz oyun" olarak adlandırılan şeyi oynarsınız; bu, oyunu sürdürme amacıyla oynanan bir

**Bireylerin
kendilerini aşan
bir şirkete bağlanabilmesi,
onun amaçlarına adanabilmesi
ve vizyonunu
paylaşabilmesi için,
önce kendisinin
aşkın şeylere bağlanmış,
kendisini adanmış olması
gerekir.**

oyundur. Sürdürülebilirlik, kendinizi ve içinde faaliyet gösterdiğiniz toplumun ve çevrenin sürdürülebilirliği konusunda kaygı duyarsınız. Herkesin kazanmasına katkıda bulunursunuz.

Bu farklı tercihler şirketinizin geniş ekonomideki ve global topluluk içindeki rolüne ilişkin değişik anlamlara ve iş-görenleriniz arasında değişik kimlik ve amaç duygularına (ve dolayısıyla değişik bağlılık ve adanmışlık derecelerine) yol açar.⁽⁶⁾ Birinci tercihi yapanlar tıpkı oynadıkları oyun gibi sonlu olmaya mahkum olacak gibi görünüyorlar; ikinci tercih ise pekala kalıcılığın kapısını açabilir.

Şirket beyni

Şirket beyni, tıpkı insan beyni gibi, ne kadar çok farklı deneyime maruz kalırsa, mevcut kültürle ne kadar çok karşılıklı etkileşim içinde olursa, o kadar çok gelişen bir

sistemdir. Ayrıca yüksek teknoloji etkili olabilmek için yüksek temasa ihtiyaç duyar.

Öğrenme de bütünsel bir süreçtir. Doğa bilimleri, sosyal bilimler ve insan bilimleri ile güzel sanatlar, edebiyat ve müzik, öğrenmenin farklı farklı dallarıdır. Tek yanlı, dar amaçlı bir öğrenim, insan beynini köreltir. Öğrenmeye, şirket öğrenmesine de böylesi çok boyutlu, bütüncü bir yaklaşımı egemen kılmak gidecek daha büyük bir ihtiyaç haline gelecektir. Onun için, şirketlerin bilim, kültür, sanat ve edebiyatı sadece desteklemekle yetinmemeleri, bunları strateji geliştirmeden, üretim ve pazarlamaya, müşteri hizmetlerine kadar bütün süreçlerine içselleştirmeleri gerekecektir. Şirket aklı, çoklu zekâyâ⁽⁷⁾, çok kültürlülüğe ve çoğulculuğa dayalı bir akıl olmak zorundadır.

Bütünsel toplumsal kalite

Yaratıcı işler yapabilmek için, sizin için çalışan bireylere hayal güçlerini özgürce geliştirme, dönüşme

ve farklılaşma olanakları sağlamalısınız. Şirketiniz aklını, bütün zamanlar için yeni seslere, yeni diyaloglara, yeni tutkulara, yeni perspektiflere ve yeni deneyimlere açık tutabilmelisiniz. Çevrenizdeki toplum özgürlükçü, çoğulcu, katılımcı bir demokrasi yaşamıyorsa bunu nasıl yapabilirsiniz?

Yaratıcı işler yapabilmek için sadece teknolojiye, araştırma ve geliştirmeye, pazarlamaya ve reklama yatırım yapmakla yetinemezsiniz, aynı şekilde insanlara ve onların eğitimine, motivasyona ve imajınıza da yatırım yapmalısınız. Çevrenizdeki toplumun insan, eğitim, motivasyon ve ahlak temelleri pekişmiyorsa bu yatırımlarınızın sonucunu ne kadar alabilirsiniz?

Açıktır ki, çevrenizin sizinle birlikte yaratabilir hale gelmesine katkıda bulunmalısınız, yoksa uzun vadede siz de yaratamazsınız. Yatırım planlarınız ekonomik yatırımlar kadar toplumsal yatırımları da içermelidir.

Önümüzdeki on yıllarda şirketlerin kalıcı verimlilik, üstün ekonomik performans ve kâr sağlayabilmesinin temel önkoşulunu insanlara hizmet etme, doğal çevreye ve insan mutluluğuna sevgi ve kaygı duyma gibi manevi değerlere bağlılık oluşturacaktır. Şirketlerin müşterilerine sunacakları ve karşılığında gelir elde edecekleri kaliteli ürün ve hizmetler ile hoş deneyimler, aslında, onların kendi toplumsal kalitelerinin satış yapabilecek mallara dönüştürülmüş birer biçiminden başka bir şey olmayacaktır.

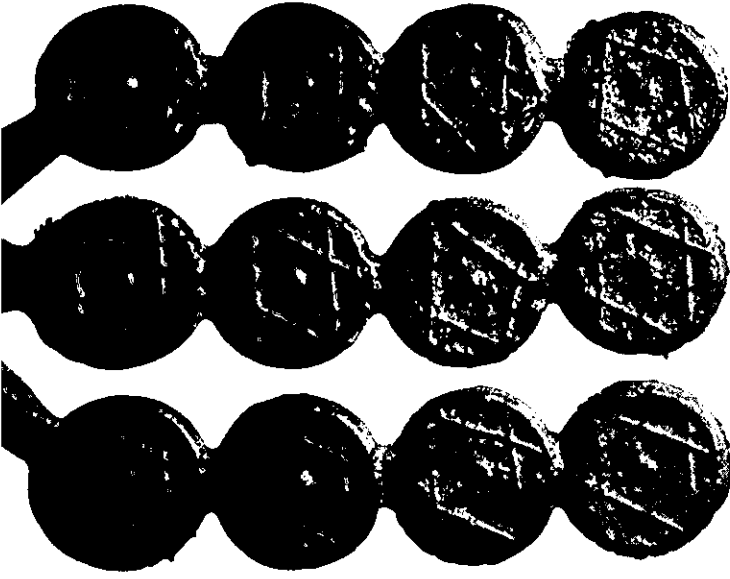
Şirketlerin toplumsal kalitesini ise; (1) bireylerine yaratıcı hayal güçlerini geliştirmede sağladıkları olanaklar, (2) öğrenmenin ve aklın bilim, sanat, kültür gibi değişik bileşenlerini düşünce ve faaliyetlerinde bütünleştirme dereceleri (3) bütün çevreleriyle birlikte yaratımın gereklerine yaptıkları katkılar belirleyecektir. Şirket gelişmesinin temelinde bu üç doğrultudaki gelişme yatacağıdır.

Toplumsal kaliteleri yüksek şirketler, bütün bunlarla, önümüzdeki yeni çağın muazzam bir veri, enformasyon ve bilgi bolluğu ortamında yıkıcı bir anlam ve bilgelik kıtlığı çekilen bir çağ değil, bütün insanlığın özlem duyduğu gerçek bir bilgelik çağı olmasına büyük katkılarda bulunmuş olacaklardır.

Zülfü Dicleli
Yazar, araştırmacı

Dipnotlar

- 1- Toplumsal sözcüğü bütün makalede basitçe sosyal anlamında değil, İngilizce'deki societal ve Almanca'daki gesellschaftlich anlamında kullanılmaktadır.
- 2- Günümüzde yönetim teorisyenleri arasında en önde gelen savunucusu Harvard'dan Michael Jensen'in bu görüşünü şöyle özetleyebiliriz: Şirketler sadece sahiplerine ve hissedarlarına karşı sorumludur, görevleri hisse değerini arttırmaktır. Rekabetçi bir anlayışla kaliteli mal ve hizmetler üreterek bunu en iyi şekilde yaptıklarında topluma karşı sorumluluklarını da yerine getirmiş olurlar. (General Motors için iyi olan Amerika için de iyidir.) Asıl işlerini ne kadar başarılı yaparlarsa o kadar çok vergi ödeyecek, dolayısıyla bu yoldan da topluma katkıda bulunacaklardır. Özetle, firmaların ekonomik performansı dışında bir sorumluluğu yoktur. "The business of business is business." (Milton Friedman)
- 3- Önde gelen savunucuları arasında Peter Drucker ile Charles Handy'nin bulunduğu bu görüşü de şöyle özetleyebiliriz: Şirketlerin kaliteli mal ve hizmet üretme ve vergi ödeme dışında da topluma karşı sorumlulukları vardır. Ekonomik performans onların birinci sorumluluğudur. Gerçekten de, kâr elde edemezlerse toplumun kaynaklarını heba ediyorlar demektir. Kâr olmaksızın başka sorumluluklar üstlenecekleri bir temele de sahip olamazlar. Ne var ki, bu birinci ve ana görevleri onların biricik görevi olarak kabul edilemez. Firmalar aynı zamanda toplumsal güç sahibidir, ekonomik güçleri onlara toplumsal ve politik güç de kazandırır. Ve güç, eğer sorumlulukla dengelenmezse, tiranlığa dönüşür ve aynı zamanda performansı da yozlaştırır. O nedenle bir şirket işgörenleri, çevresi, müşterileri, genelinde ilişkide olduğu bütün kesimler üzerindeki etkilerinin bütün sorumluluğunu üstlenmelidir. Ayrıca toplum güç ve etki sahibi şirketten önemli toplumsal hastalıklarla da ilgilenmesini talep edecektir. Şirket, ana görev ve misyonu üzerinde odaklanmasını engellemeyecek şekilde bu konularda da katkıda bulunmalıdır.
- 4- Silikon Vadisindeki gibi yüksek teknoloji, yazılım tabanlı işletmelerin kültürü bize geleceğin işyerleri hakkında bir fikir verebilir. Bir zamanlar savaş alanlarını andıran işletmeler burada sembiyotik ekosistemlere dönüşmüş durumdadır. Yükleme-boşaltma işlerinde çalışan işçiler bile diğerlerinin gözünde eşit akranlardır, yönetim kurulundakilerle senli benli konuşurlar. Biçimsel kıyafetler sözkonusu değildir. Herkes ortak bir vizyonu paylaşır ve hepsinin de şirkette hisse payları vardır.
- 5- Piyasa ekonomisi bir "oyun durumu" olarak da nitelendirilmektedir. Çok sayıda oyuncu birbiriyle rekabet ve işbirliği içinde olduğu için, bu, kesintisiz beklentilerin söz konusu olduğu bir karar alma ve eylem alanıdır. Oyuncular senaryolar hazırlar, değerlendirir, tercihler yapar ve karar verirler. Kendi çıkarlarını kollarlar ve kuralara uyarlar. Ne var ki, beklendikleri oyun sonucu sadece kendi kararlarına değil, aynı zamanda bütün öteki oyuncuların kararlarına da bağlıdır. Modern oyun teorisi, her türlü işbirliğini reddeden bir egoistler dünyasında elde edilen oyun sonucunun, işbirliği yapıldığı durumda elde edilebilecek olandan büyük ölçüde daha elverişsiz bir sonuç olduğunu ispatlayabilmektedir. Oyuncular oyuna işbirliğine açık bir yaklaşımla başladıklarında herkes açısından yararlı olabilecek bir oyun olasılığı artmaktadır.
- 6- Bugün küçülmüş, yalın firmalara yöneltilen en önemli eleştiri, bunların rekabet ataklarına direnemeyecek kadar incelmış olduklarıdır. Finansal bakımdan çok güçlenmişlerdir, ama duygusal ve manevi bakımdan bir iflas sergilemektedirler. Reengineering uygulamalarına yöneltilen başlıca eleştiri ise, bunların yeniden yapılanma çabalarında şirketin iç psikolojik gücünden yola çıkmak yerine, dışarıdan-piyasa koşullarından içeriye bakarak adım atmış olmalarıdır. Oysa piyasalar sadece anlık değerlendirmeler yaparlar, ne bellekleri vardır, ne de gelecek ihtiyaçları öngörebilirler. İnsanlar ise şirketlerin, yönetimlerinin, strateji ve uygulamalarının geçmişlerine bakarak onların geleceğini öngörmeye çalışırlar.
- 7- Çoklu zekâ (multiple intelligence) Amerikalı psikolog ve eğitim bilimci Howard Gardner tarafından geliştirilmiş ve giderek çağdaş eğitim felsefesinin temeli haline gelmekte olan bir kavramdır. Aklın; mantıksal-matematiksel, estetik, kinestetik, müziksel vb. gibi yedi-sekiz farklı tür zekâdan oluştuğunu öne sürmektedir.

Üzerlerinde işaretler bulunan ve salkım şeklinde döküm olarak elde edilen bronz para levhacıklar takas aracı olarak kullanıldı.

Para... para...

Tunca Varış

Dünya üzerinde öyle kavramlar vardır ki, çok kısıtlı ya da tek bir şekilde tanımlanırlar. Çoğunlukla doğal ve fiziksel olgular bu sınıfa girer. Suyun özgül ağırlığı ya da yerçekimi için elli değişik tanım yoktur; tanımlanırlar, ölçülürler, kullanılırlar. Oysa fiziksel olması bakımından fiziksel olan, ölçülebilen, kullanılabilen "para"yı bir kavram olarak ele aldığımızda tam ve kesin olarak bir tanımlama kargaşası başlar. Önce "ne olduğu" ya da "ne olmadığı" irdelenir. Sonra "işlevi, etkisi ve önemi" tartışılır.

Bazı kişiler, daha doğrusu "tuzu kuru" olanlar ya da "rind takılanlar", parayı "ellerinin kırı" olarak nitelendirirler. Kimileri için "yokluğu bir sorun", kimileri için de "çokluğu bir dert" yaratan bir nesnedir. Ancak çoğunluk açısından, sıralamalarda hep birinci konuma yerleştirilir. Sanırım, ünlü düşünürümüz Hoca Nasreddin bile "Parayı veren düdüğü çalar" sözüyle müzikteki başarının da yetenekten çok paraya bağlı olduğunu vurgulamaya çalışmıştı.

Kısa da olsa, tarihin akışı içinde örneklerle paranın "ne olduğunu" ya da "ne olmadığını" görmeye çalışalım. Günümüzde bilimin kabul ettiği kadarıyla en gelişmiş "primat" olan insanoğlu işe, öncelikle kendi güvenliği açısından, iki arka ayağı üzerinde yükselip çevresini kollamakla başladı. Böylece tehlike ya da olumsuzlukları daha uzaktan görebiliyor ve tedbirini alabiliyordu. Ancak kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenen insanın aynı zamanda ufku da, güncel bir deyişle, "vizyonu" da gelişti. Yaşantısını sürdürmek için "toplayıcılık" yapan ve bu şekilde besin bulabilen in-

sanoğlu bundan sonra, iki ayağı üzerine dikildikten sonra, "arayıcılık" yapmaya başladı. Bu arada boşta ve işsiz, işlevsiz kalan iki ön ayak da "kol" adını alarak aletler kullanmaya başladı.

Aletleri ya da daha doğru bir sözle, araçları kullanmaya başladığı an, insanoğlu bulunduğu çevreyi de kendisi için en uygun olacak biçimde değiştirmeye yöneldi. Çevresinde kullanmak için hazır olanı bulup almak aşamasını geçerek, aslında kullanmak için henüz hazır olmayanı da arayıp bulmak ve almak sürecine girdi. İşte bu noktada, "tarım" ve "avcılık" denilen iki önemli etkinliği gerçekleştirmeye başladı.

İnsanoğlunun yaşamı açısından çok uzun, ancak dünyamız açısından çok kısa bir süre sonra bu etkinlikleri daha da yoğun bir şekilde yapabilmek için "yerleşik düzene" geçti.

Daha önceleri yemek için et ve ot, barınmak için kovuk ve mağara, örtünmek için deri ve posttan başka bir gereksinimi olmayan insanoğlunun yerleşik düzene geçince, bu gereksinimleri arttı ve çeşitlenmeye başladı. Yerleşik düzene geçerek etkinliği artan insanoğlunun aynı zamanda gereksinimleri de üretimi de artıyordu. Toprağı işlemek için yeni araçlara, hayvanları avlamak için yeni silâhlara, yaşamak için ise yeni alanlara gereksinim duyuyordu. İşin ayrıca kötü tarafı da bu gereksinimleri gidermek için çözüm bulma konusunda pek de başarılı değildi; ya zamana, ya da bilgisi yetmiyordu. Böylece yerleşik düzene geçiş, kendine özgü sorunları da getirmiş oluyordu.

para

Daha alışılmış deyimleri kullanırsak, insanoğlu yerleşik düzeni ile “üretim” adını verebileceğimiz bir etkinliği başlatmış oluyor, ancak, gereksinim duyduğu her şeyi kendisi sağlayamıyordu.

Üretim, işbölümünü yani bir uzmanlaşmayı zorunlu olarak dayatıyordu. Herkes belli bir konuda ya da alanda ustalaşıyor ve üretimini yapıyordu. Ancak işte bu noktada bir sorun kendisini gösterdi. Elinde kendi kullanacağından fazla hayvan postu bulunduran avcı bunları ne yapacağını düşünürken, avcının kullandığı çakmaktaşı bıçağı yapan usta da kısı daha rahat geçirmek için örtüneceği postları nereden edineceğinin planlarını kuruyordu. Çözüm, ilk adım olarak, kendiliğinden ortaya çıktı. Usta, elindeki bıçaklara karşılık post alabilirdi. Hafif bir “pazarlık” sonunda anlaşma sağlanınca herkes istediğine kavuşmuş oldu. Böylece karşılıklı mal alıp vererek yapılan “takas” sorunu çözümlüyordu.

Kısa bir süre sonra bu çözüm de yetersiz kaldı. Bıçağı alan avcının aynı zamanda başka gereksinimleri de vardı; onları karşılayacak kişinin de, gereksinimleri arasında post yer almıyordu. Ayrıca takas edilecek malların alınıp verilecek miktarları da her zaman birbirine denk düşmüyordu. Sorun yeniden başgösterdi: Herkes, her zaman, her şeye gereksinim duymuyordu.

İlk takas aracı: koyun ve tuz

Bu durumda takas olayına bir yenilik getirilmesi kaçır-

nılmazdı. Takası, o an için gereksinim duyulan mallar arasında doğrudan doğruya yapmak yerine, herkesin, her zaman gereksinim duyacağı, yani “herkesin, her zaman kabul edeceği bir malı” arada kullanarak yapmak yoluna gidildi. Böylece, beslenmek için gereksinimi duyulan eti sağlayan hayvan, yani koyun, “ilk takas aracı” olarak kullanıldı. Elinde fazla vahşi hayvan postu olan avcı bunları vererek “koyun” aldı ve sonra da “koyun”u vererek gereksinim duyduğu diğer nesneleri elde etti. Bu dönemin kalıntılarına günümüzde Latince kökenli Batı dillerinde hâlâ rastlanmaktadır. Latince “koyun sürüsü” anlamına gelen “pecunea” sözcüğü, örneğin Fransızca’da, “parasal” anlamında kullanılan “pécunier” sıfatında yaşamaktadır.

Bazı bölgelerde de ara takas malı ya da takas aracı olarak hepimizin tanıdığı tuz kullanıldı.

Yiyeceklere lezzet veren ya da saklamak için gereken kimyasal etkiyi yapan tuz, tarih boyunca, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyetimizin ilk yılları da dahil olmak üzere, bir “monopol” yani “tekel” maddesi olacak derecede önemliydi. Yine Batı dillerinde bu dönemin kalıntılarına rastlıyoruz.

İngilizce’deki “the salt” sözünden “the salary”, Fransızca’daki “le sel” sözünden “le salaire”, İspanyolca’daki “la sal” sözünden de “el salario”, maaş ya da ücret anlamına gelen sözcüklerdir.

“Koyun” ve “tuz” herkesin, her zaman kabul edeceği takas aracı olarak kullanılıyordu fakat bu da yeterli olmadı. Çünkü, koyun ölebiliyor, tuz ise bazen istenmediği halde eriyordu. Herkesin, her zaman kabul edeceği malın aynı zamanda “dayanıklı” da olması gerekiyordu. Çeşitli nesneler girdi devreye: Deniz kabukları ya da renkli boncuklar gibi. Ancak bu nesneler de bazen çok kolaylıkla, doğadan elde edilebiliyordu.

Bu durumda da karşı tarafa kabul ettirmek zorlaşıyordu. Kullanılacak malın “herkesin, her zaman kabul edeceği, dayanıklı ve nadir bulunan” bir mal olma özelliğini taşıması gerekiyordu.

İnsanoğlu bu sürede “teknoloji”yi geliştirmiş ve ma-

denleri işlemeye başlamıştı. Büyük maden alaşım kalıpları istenilen bütün özelliklere sahip oldukları için takas aracı olarak işlev kazandılar. Ancak dertler yine bitmedi. Bu kez de taşıma sorunu çıktı ortaya. Bugünkü deyimle, birkaç kiloluk kalıpları bir yerden bir yere götürmek oldukça zor ve gereksizdi. Bu nedenle bu alaşım kalıplarını hem taşıma kolaylığı açısından, hem de takas sırasında alınan ile verilenin denk olması bakımından, daha ufak parçalar halinde yapmak kaçınılmaz bir zorunluluk oldu. Bu parçalar, kolaylıkla taşınmaları için ufak toplar yani bilyeler şeklinde hazırlandı.

"Kendisi mal olan para"

Bu arada insanoğlu gereksinimlerini gidermek için üretim yapmak ve ürettiğinin fazlasıyla diğer gereksinimlerini karşılamak aşamasını çoktan aşmıştı. İşin içine değer ve artık değer kavramları (elbette bilinçli bir şekilde olmadan) girmeye başlamıştı. Elinde en fazla mal bulunan kişi, yaşadığı toplumda en fazla sözü geçen kişi oluyordu. Bu da toplumsal açıdan yeni bir oluşum ya da yeni bir düzenleme anlamına geliyordu. Elinde en fazla artık değer bulunduran kişi, üretim ya-

parak katma değer yaratan kişileri yönetmeye başlamıştı. Sahibi olduğu malların kime ait olduğunu belirtmek için bu malların işaretlenmesi gerekiyordu. Müzelerde sık sık gördüğümüz, kolay kullanılması için silindirik şekilde yapılmış olan "mühür taşları" işte bu nedenle ortaya çıktı. İçi silme eritme yağ ile dolu bir güğümün ağzı çamurlu toprakla örtülüp bu mühürle işaretlenince o malın kime ait olduğu da anlaşılıyordu. Toplanan artık değer bir

Tarihte,
"ilk para"yı
hazırlama ya da
"basma" şerefi
Anadolu'da
yaşayan
atalarımıza aittir.
Bugün Manisa
ilinin Salihli
kasabası
yakınında
bulunan ve
eski adıyla
"Sardis" diye
anılan
kent-devlette,
M.Ö. 640
yıllarında
ilk para
basılmıştır.

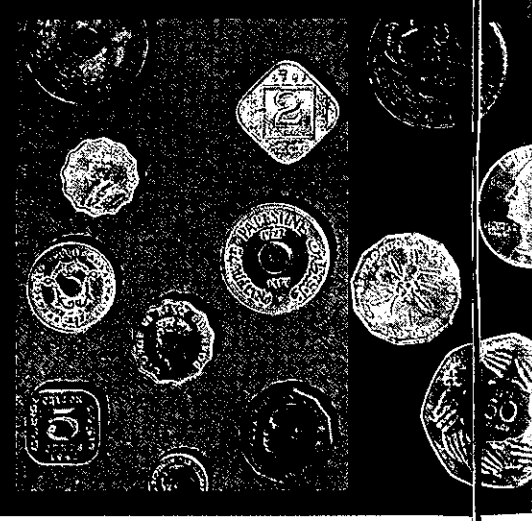
mülkiyet hakkına dönüşüyor, bu mülkiyet de bir işaretle somutlaşıyordu. Elde bulundurulanan malları ya da daha doğru bir deyimle, değerleri işaretlemek, bu malları edinmek için kullanılan "takas araçlarını" da işaretlemek ge-

reğinden çıkıyordu. Üzeri işaretlenecek takas aracının madeninden daha sert bir madenden yapılmış bir mühür-kalıp, bu sorunu çözmeye yeterli olacaktı.

Böylece, "para" ortaya çıkmıştı: "Herkes tarafından, her zaman kabul edilen, bozulmaz bir maddeden yapılmış, zor bulunduğu için önem verilen, kolaylıkla taşınan, takas sırasında alınacak ya da verilecek tüm mal miktarlarını değer olarak denkleştiren, tanınmasını sağlayacak işaretler taşıyan ve aslında kendisi de bir mal" olan "para" ortaya çıkıyordu.

İlk paralardaki Tanrı ya da lider sembolü

Tarihte, somut anlamıyla, "ilk para"yı hazırlama ya da daha geçerli bir ifade ile ilk parayı "basma" şerefi Anadolu'da yaşayan atalarımıza aittir. Bugün, Manisa ilinin Salihli kasabası yakınında bulunan ve eski adıyla "Sardis" diye anılan kent-devlet, yaklaşık olarak M.Ö. 640 yıllarında ilk parayı basmıştır. Sardis yakınlarından geçen Pactolos ırmağının sularından topladıkları altın zerrelere gümüş ile karıştırılmış ve "elektron" adı verilen bu alaşım ilk paranın basımında kullanılmıştır.

Paralara
halk "madeni"
anlamına
gelen
"metallique"
yani "metalik"
sözcüğü yerine
"metelik"
adını vermişti.
Bir değer
sıralamasında
en altlarda
yer alan
nesneler için
söylenen
"metelik
bile etmez"
deyimi
buradan
kalmıştır.

Çoktanrılı antik çağlarda, kentte yaşayanların devamlı olarak Tanrılarına sundukları adaklar, tapınaklara büyük bir maddi güç sağlamıştır. Tanrılarının görevlendirdiği düşünülen ve tapınakta görev yapan rahip ve rahibeler de bu sayede güç sahibi olmuşlardır. Bu nedenle basılan ilk paralarda kent devletinin en büyük Tanrısını temsil eden şekiller yer alırdı. Örnek olarak Efes kenti "arı"yı, Side kenti bolluk ve bereket sembolü "nar"ı, Atina kenti "baykuş"u ve Foça da "fok balığı"ı simge olarak kullanmış ve paralarını işaretlemiştir. Kesin ve kaçınılmaz olarak, paranın değeri alışımının yapısı ve ağırlığına göre saptanıyordu. Başlıca değerli maden olarak altın, gümüş ve bakır çeşitli alışımlar halinde kullanılırdı. Fakat paralar basıldıkları kent ya da ülkeye göre özellikle ağırlık açısından büyük farklılıklar gösterirlerdi.

"Gerçek para" olarak nitelendirebileceğimiz bu paralar, iki kalıp arasında sıkıştırılan maden levhacıklarından çekiç ya da balyozla vurularak yapılması yani basılması sonucunda, genelde düzensiz bir daire şeklinde olurlardı.

Daha sonra ilerleyen devirlerde para görünüşü olarak büyük aşamalardan geçti. Tanrıyı ya da politik lideri temsil eden motifin yanı sıra, paranın üzerinde daha ince ve daha uzun bir hazırlık gerektiren yazılar da yer almaya başladı. Değeri ve hatta basıldığı "darphane" bile artık

belirtiliyordu. Bazı fırsatçılar sadece iki yüze yapılan basıyla hazırlanan paraların kenarlarından ufak parçalar kopartıyorlardı. Bu da paranın ağırlığının ve dolayısıyla değerinin azalması sonucunu doğuruyor ve kabul edilmesini, dolaşımını zorlaştırıyordu. Bilezik şeklinde hazırlanan bir kalıpla paranın kenarına yazı ya da çeşitli şekillerin basılması bu "ince hırsızlık" olayının sona ermesini sağladı.

Diğer taraftan, paranın özelliklerindeki değişiklikler o ülkenin parasal durumu hakkında bir fikir veriyordu. Paranın ağırlığının ya da alışımındaki en değerli madenin azaltılması hiç de gıpta edilecek bir durum değildi; o ülkenin ekonomisinde bir takım sorunları olduğunun göstergesiydi. Osmanlı döneminde genellikle "lira"lar altından, "kuruş"lar gümüşten ve bir kuruşun kırkta biri olan, bugün uzak bir anı olarak artık tarihin derinliklerinde kalan "para" da bakırdan basılmış olurdu. Ancak Sultan Reşat döneminde, parasal durum o denli sallantılıdır ki, küçük değerlerdeki meskukat, yani madeni paralar (5 para, 10 para, 20 para ve 40 para) Almanya'da nikelden bastırılmıştı. Bakırdan dahi basılamayan bu paralara halk "madeni" anlamına gelen Fransızca kökenli "métallique" yani "metalik" sözcüğü yerine "metelik" adını vermiştir. Bir değer sıralamasında en altlarda yer alan nesneler için söylenen "metelik bile etmez" deyiimi de bu durumdan günümüze kalan bir anıdır.

Uzun, ama çok uzun bir süreçten geçerek ortaya çıkan para, nispeten kısa sayılacak bir süre içinde çok önemli değişikliklere uğradı: Önce şeklini değiştirdi, sonra da özünü.

Bir ülkede para basma ya da çıkartma hakkı normal olarak o ülkenin bağımsızlığının bir göstergesidir. Yani para devletin güvencesi altındadır. Başlangıçta bu "güvence", paranın kendi yapısında yani madenin değeriyleydi. 22 ayar altından 7,2 gr. olarak basılan bir altın Osmanlı Lirası'nın (bugün de Cumhuriyet Altını) zaten kendisi bir değer koruma aracı ya da tasarruf aracı olarak kabul edilir. Bu para her zaman ve her yerde 22 ayar 7,2 gr. altının değerinden işlem görecektir.

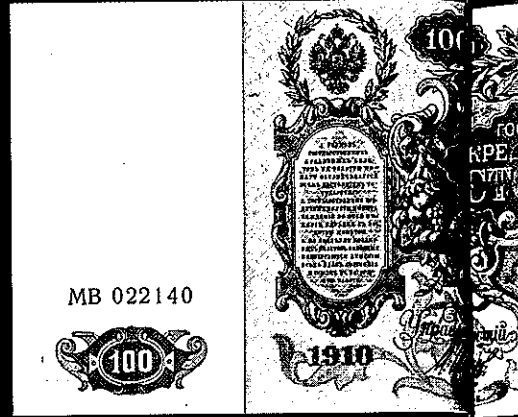
Ancak zaman içinde gelişen ve dal budak salan mal takası, sonunda "ticaret" adını verdiğimiz bir etkinlik alanını oluşturmuş ve yüksek miktarlarda paranın el yer değiştirmesini kaçınılmaz kılmıştır.

Banka notlarından "banknota"

Bu yeni durumda da bir çözüm bulunması gecikmemiştir. Parasal hareketler artınca sadece bu alanı kendilerine iş sahası olarak seçen, "bankerlik" ya da "bankacılık" adını verdiğimiz yeni meslek türleri, uzmanlık alanları kendini göstermiştir. Aslına bakarsanız tarihin kaydettiği ilk "bankalar" antik dönem tapınakları ve ilk "bankerler" de bu tapınaklarda görevli rahipler olarak karşımıza çıkıyorlar. Tapınağa sunulan adak ve diğer değerli nesneler, bu rahipler tarafından satılıp paraya çevriliyordu. Bu para da daha sonra belirli bir "bedel" karşılığında gereksinim duyan tüccarlara veriliyordu. Afrodisyas antik kentinde, Afrodite Tapınağı'nda bulunan ve tarım ürünlerinin tapınak açısından değerlerini listeleyen, mermerden yapılmış "borsa taşı" bu çalışmaların bir kanıtı ve kalıntısıdır.

"Bizimkent"te bulunan "Banker" ya da "Banka", oldukça uzakta bulunan "Sizinkent"teki meslektaşına bir mektup yazarak ödeme işlemlerini gerçekleştirmeye başladılar. "Yazmış olduğumuz bu notu getiren kişiye şu kadar miktarda para ödemesi yapınız; karşılığı nezdinizde güvence altına alınmış ve sizin için rezerve edilmiştir" şeklinde bir ibare taşıyan bir kağıt parçası, kendisinin bir öz değeri olmadığı halde "şu kadar miktar para"nın önem ve itibarını yani değerini yüklenmiş oluyordu. Birkaç gün sonra da ters yönden gelen bir başka notla, ödeme emriyle olay tamamlanıyor ve bankalar karşılıklı olarak para takası yapıyorlardı. Belirli bir dönem sonunda da bir takas odası kuruluyor ve "ben senin için bu kadar ödedim, sen benim için şu kadar ödedin, topla, çıkar, bana daha ödemen gereken miktar da o oluyor" diyerek sulh yapılıyordu. Böylece her seferinde para dolaştırmak yerine, üzerinde rakamların yazılı olduğu banka notları ortada dolaşıyordu. Bu işlemlerin devlet ya da yetkili kıldığı bir kurum tarafından daha sık yapılması sonucunda da bu banka notları "banknot"a dönüşüyordu. Özetlersek, kendine özgü bir değeri olmayan bir kağıt parçası, üzerine yazılan ve yetkili kişiler tarafından karşılığı garanti edilen para kadar bir değere kavuşuyor ve kendisi bir takas aracı ya da ödeme aracı olarak paraya dönüşüyordu. Böylece para, maden olarak dolaşmaktan çıkıyor ve onun madeni değeri dolaşıyordu. Kendisi değil, değeri somut olan bir

Her seferinde para dolaştırmak yerine, üzerinde rakamların yazılı olduğu banka notları ortada dolaşıyordu. Bu işlemlerin devlet ya da yetkili kurum tarafından daha sık yapılmasıyla da bu banka notları, "banknot"a dönüştü.

para türü doğmuştu: Banka notları ya da "banknotlar."

Örneğin, 1840 yani hicri 1256 yılında Sultan Abdülmecid ilk kâğıt paralarını çıkartmıştır. Almanya'dan altın üzerinden alınan borcun tutarı garanti olarak gösterilmiş ve piyasadaki madeni paranın yerine "ikâme"

edilmek üzere kâğıt paralar basılmış ve "kâime" adıyla anılmıştır. Her ne kadar soru, bugün halk arasında "kaç yeşil ödedin?" şekline girmişse de, bu soru aslında "kaç gayme ödedin?" şeklinde kullanılırdı.

Başlangıçta doğal olarak bir güven eksikliği nedeniyle pek tutulmayan bu kâimeler, çeşitli emisyonlarla arttırıldı. Yıllar sonra bir büyüğümüzün "Alışır! Alışır!" sözleriyle vurguladığı gibi halk da sonuç olarak kâimelere, ister istemez alıştı. Ancak karşılıkları da son kurşuna kadar ödendi; elbette Osmanlı değil Cumhuriyet yönetimi tarafından. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kâğıt paraları 1928 yılında Maliye Vekâleti tarafından tedavüle çıkarılan ve eski yazı Türkçe ile Fransızca ibareler taşıyan 1, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1000 liralık 7 adet kupürden oluşan ve karşılığı bulunan paralar olmuştu.

Değerli madeni, piyasadaki banknotlara karşılık olarak, elinde tutan devlet ya da para basmaya yetkili kıldığı kurumun başındaki kişi, birgün hamamda yıkılırken hamam tasının suda yüzmesi sayesinde "özgül ağırlık" kavramını bulan Arşimed gibi "Buldum! Buldum!" diyerek haykırmaya başladı. Ve devam etti; "na-

sıl olsa değerli maden karşılığında garanti ettiğim banknotların toplamı aynı anda gelip karşılıklarını istemezler ve de istemezler. Ben de elimdeki karşılığa göre çok daha fazla bir miktarda banknotu piyasaya sürebilirim.” İşte bu fikrin ticaret ufunda belirdiği gün yeni bir para türüyle tanıştı insanlık. Devlet tarafından garanti edilen, ancak aslında karşılığı olmayan bir paraydı bu. Gerçek anlamda “kâğıt para.” Değerinin sadece devletin güvencesine bağlı olduğu “itibari para.” Bu tür paranın bizdeki ilk örnekleri 50’li yıllardan itibaren görüldü. Örnek vermeye gerek yok; cebinize ya da cüzdanınıza bakın yeter.

Ashında bugün artık karşılığı değerli bir maden olarak garanti edilmiş para tamamen tarihe karıştı.

Giderek gelişen ve “globalleşen” ticaret hayatı ve ilerleyen teknoloji sayesinde yepyeni para türleri gündeme gelmektedir. Ekonomideki işlevi ve etkisi bakımından gerçek paradan bir farkı olmayan fakat kendisi ortada görünmeyen bir paradır “kaydi para” dediğimiz tür. Bir banka ya da bankerlik kuruluşu kendisiyle çalışan bir müşterisine bir kredi açtığı zaman meydana gelen bir para türüdür.

Başlangıçta bir takas aracı olan para, zaman içinde ilişkilerindeki çeşitlenmenin sonucu olarak bir ödeme aracına dönüşmüştür. İşte bankasından bu krediyi alan kurum ya da kişinin kestiği her çek, bir para işlevi taşı-

**Bankasından
kredi alan
kurum ya da
kişinin kestiği
her çek,
bir para işlevi
taşımaktadır.
Ancak
teknolojinin
yarattığı
en son
ve ilginç para
türünün
“sanal para”
ya da
“plastik para”
olduğundan
hiç kimse
kuşku
duymayacaktır.**

maktadır. Ayrıca günlük ticaret etkinliklerinde kullanılan diğer ödeme emirleri, seyahat ve posta çekleri de aslında birer paradır.

Ancak teknolojinin yarattığı en son ve en ilginç para türünün “sanal para” ya da “plastik para” olduğundan sanırım hiç kimse kuşku duymayacaktır. Çalıştığınız yerde ücretiniz doğrudan doğruya elinize verilirse bu gerçek para sayılır. Oysa bir başka uygulamayla alacağınız ücret bir bankadaki hesaba yüklenir ve siz de oradan harcama ve ödemelerinizi yaparsınız. Bankadaki hesabınıza eklenen rakam, bir “kaydi para”dır. O paraya gereken hareketi veren araç da elinizde tuttuğunuz “banka kartı” ya da “kredi kartı”dır.

Genellikle değil, tamamiyle plastik esaslı bir maddeden yapıldıkları için bu kartların “plastik para” diye adlandırılmaları da boşuna değildir. Hesabınızda bulunan ve size ait olan paranın ötesinde, belirli kıstaslara göre saptanan bir krediyi de kullanabilirsiniz.

Bu arada çok kısıtlı konumlarda ya da özel durumlarda kullanılan para türleri de vardır. Bir örnek vermek gerekirse aklıma ilk hamlede “jeton”lar geliyor. Günlük yaşamımızdaki kullanımla bunlar da paradır. Vapura binmeniz gerektiği zaman gişeye gidip paranızı bir jetonla takas ediyorsunuz; değerini ödeyerek jetonu bir mal gibi satın aldığınız da söylenebilir. Ancak vapura binerken jetonu, sizin bir gereksiniminizi gideren bu hizmeti ödemekte kullanmaktasınız.

Benzer yorumla devam

edersek, her çeşit abon-

man kartı bir ödeme ara-

cı olmalarından dolayı

bir paradır diyebiliriz.

Aynı şekilde yapmakta

olduğunuz görüşmenin

ödemesinde kullanılan te-

lefon kartı da bir para türü-

dür. Gerçek paranın üzerinde satın

alma gücünün değerini gösteren bir “rakam”

vardır; oysa normalde jetonun değeri, kullanıldığı anda ona yüklenen değerdir.

“Para”nın başlangıçta bir takas aracı olarak ortaya çıkması, zaman içinde bir ödeme aracına dönüşmesi, herkesin kabul ettiği bir değer

Atina kent devletine ait, elektron (altın ve gümüş) alaşımı, yaklaşık İ.Ö. 430 yıllarına ait bir para.

saptama aracı olması, değerler birikimi sağlayarak bir tasarruf aracı görevini yüklenmesinin gelişimi aslında insanlığın geçmişle tam olarak bağlantılıdır. Teknik olarak para, geçmişte bir ihtiyaçtan doğmuştur ve bugün gereksinimleri gidermek görevini sürdürmektedir.

Bu noktadan sonra "para" kavramına bir başka açıdan bakalım. Bu bakışımızda da para koleksiyoncularının gözlüklerinden yararlanalım.

Eski dönemlere ait paralardan bir koleksiyon yapmak elbette büyük bir çaba, oldukça önemli bir parasal güç ve sabır ister. Ancak işin en kötü tarafı bu paraların, o dönemler için belki de çok doğal, sanıldığından da çeşitli olmasıdır. Bir koleksiyona konacak malzemenin çeşitliliği aslında arzu edilen bir özelliktir; ancak bir noktadan ötede bu çeşitlilik dert açmaya başlar. Antikçağlarda ve özellikle Roma İmparatorluk döneminde her "kent" kendi parasını basmakla yükümlüydü. Ayrıca her imparator değişiminde, paralar da bir değişikliğe uğruyorlar ve değişik efiji, yani portreyle basılıyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel para gereksinimini gidermek üzere yetkili kılınmış birçok yerel para basım kurumu yani "darphane" vardı; bu Osmanlı darphanelerinin tam bir listesi bugün bile mevcut değildir. Varın siz hesap edin çeşitliliğin seviyesini. Her yerde para basmak kaçınılmazdı. O zamanların iletişim olanaklarıyla paranın yer değiştirmesi günümüzdeki kadar kolay değildi. Günlük yaşamda gereksinim duyulan para da mutlaka bir yerden, bir taraftan bulunacaktı.

Bilindiği gibi o dönemlerde İmparatorluğun başkenti İstanbul'da bile Galata bankerlerinin kasalarında Osmanlı parasından çok, yabancı ülke, Avrupa ülkelerinin paraları ısıldıyordu.

Daha yakın dönemlerde de bazı özel koşullar, bu çeşitliliği artırmıştır. Geçtiğimiz asırda, Amerika Birleşik Devletleri'nde Sivil Savaş yıllarında özel bankalar da para basma yetkisini almışlardı.

Paralardaki çeşitliliğin akıl almaz zorlukları

Diğer taraftan, daha 70'li yıllarda İtalya'da "ufak para" ya da "bozuk para" diye adlandırdığımız küçük değerli kağıt paralar, kendi gereksinimleri oranında özel bankalar tarafından basılıyordu. Bugün bile Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasından sonra oluşan ve top-

lam sayısını henüz bilemediğimiz birçok özerk ya da bağımsız devlet, kendi paralarını bastılar. Hatta aralarından bazıları, ikinci veya üçüncü emisyon ya da ter-tiplerini bile piyasaya sürdüler. Bir koleksiyon kapsamına alınacak malzeme ne kadar çok ve çeşitli olursa, koleksiyonu yapanlar da o denli mutlu olurlar. Ancak çeşitlilik bir noktaya kadar hoş karşılanır; o noktadan ötede artık dert açmaya başlar.

Paralardaki çeşitlilik günlük yaşamda da zorluklar çıkarmaktadır. Bir paranın bir başka paraya göre değeri yani satın alma gücü kesinlikle farklıdır. Örneğin, 1 Türk Lirasının 1 Amerikan Dolarına göre alım gücü, bugün için, 270 bin kez daha düşüktür. Ekonomide buna Fransızca kökenli bir sözcükle "parite" deniliyor. Tek taraflı işlemler bir dereceye kadar kolay çözülüyor. Cebinizde Alman Markı var, Almanya'ya gidiyorsunuz; sorun pek çapraşık değil. "Şu kadar mark, şu kadar lira ettiğine göre..." der ve işinizi yaparsınız. Ancak cebinizdeki marklarla İtalya'ya giderseniz sorun biraz daha çapraşıktır. "Şu kadar liret, şu kadar mark ettiğine göre..." demek yetmiyor ve bu orantıyı bir de lira açısından kurmak, en azından içgüdüsel bir zorunluluk oluyor. Mark-lira arasındaki parite ve mark-liret arasındaki parite, size, lira-liret arasındaki pariteyi tam olarak vermez. Lira, Türkiye'de ulusal para olduğu için daha değerli, İtalya'daysa yabancı para olduğu için daha az değerlidir. Böylece mark, liret ve lira arasında bol bol çarpma, bölme, toplama ve çıkartma işlemleri yaparak hem ilkökul diplomanızı gerçekten hak ederek almış olduğunuzu kanıtlar hem de "Uluslararası Bulmaca Olimpiyatları"na kolaylıkla katılacak bir beyin ve zeka kıvraklığına ulaşırsınız; ancak işin sinirsel yönünü pek bilemem.

Bir de düşünün ki, bir firma sahibisiniz. Firmanız Fransız, Alman, İngiliz ve Avusturya bankalarından oluşan bir konsorsiyumdan kredi alıyor ve bunu İspanya'dan yapacağınız dış alımda kullanıyor. Kredinin ödenme karşılığı olarak da Belçika, Hollanda ve Danimarka'ya yapacağınız dış satımın gelirlerini düşünüyorsunuz. İşlemler sonunda, sanırım, ulaşacağınız beyin kıvraklığı değil "uluslararası" hatta "Gezegegenlerarası Tüm Yarışmalar Olimpiyatına" katılmanızı sağlayacaktır.

Turca Varış
Araştırmacı-yazar

YIL 1958...PELE VE DİDİ'Lİ BREZİLYA FUTBOLDA DÜNYA ŞAMPİYONU OLDU.

...AYNI YIL ÇINAR OTEL YEŞİLKÖY'DE AÇILDI.

Çınar, tam 40 yaşında. Evet, İstanbul, bundan 40 sene önce tamamen yerli sermaye ile kurulan ve kentin en modern yapılarından biri olan Çınar Otel'le tanışmıştı. Açıldığı yıldan beri İstanbul'un sosyal yaşamında vazgeçilmez bir yer edinen Çınar Otel, bir kuşağın anılarında unutulmaz izler bıraktı. Çağın hızla gelişen koşullarına uygun olarak sürekli yenilenen ve mükemmel hizmet anlayışını sürdüren Çınar Otel, 40. yaşını kutladığı bugün de Türk turizmine gururla hizmet etmektedir.

ÇINAR HOTEL

Fener Mevkii 34800 Yeşilköy - İstanbul
Tel: 0 (212) 663 29 00 (18 hat)
Fax: 0 (212) 663 29 17

“Merhaba Sivil Toplum”

Avrupa Birliği'nin eski Ankara büyükelçisi Michael Lake, uzun süre görev yaptığı ülkemizdeki gelişmeleri değerlendiren görev sonu raporunda, “Bu dönemde Türkiye’de yaşanan en önemli gelişme, sivil toplumun oluşmasıdır” diyor. “Sivil toplum kalınma ile geldi. Sivil toplum artık üçüncü güç. Diğer güçler ise siyasilere ve ordu.”

Ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının gelişmesine paralel olarak bu konuyla ilgili ilk yayınlar da ortaya çıkıyor. Sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının teorik ve pratik sorunları çeşitli açılardan irdelenmeye başlanıyor. Bu bağlamda, Helsinki Yurttaşlar Derneği tarafından geçtiğimiz aylarda yayımlanmış olan Merhaba Sivil Toplum adlı derleme büyük önem taşıyor.

Taciser Ulaş tarafından yayına hazırlanan kitap, üç bölümden oluşuyor. İlk bölümde, sivil toplum kuruluşları konusuna kavramsal yaklaşımlar getiren makaleler yer alıyor. İkinci bölüm, STK’ların güçlendirilmesi amacıyla yönelik bir anketi, son bölüm ise değişik sivil toplum örgüt ve girişimlerinin değerlendirmelerini içeriyor.

Aydın Uğur, “Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: STK’lar” başlıklı makalesinde, “yurttaşların ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep vb. temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek; devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri; dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı vb.’lerinden oluşan yapı ve etkinlikler” olarak tanımladığı STK’lara ilişkin şu saptamayı yapıyor: “Bu yapılar, yüzyılın özellikle son çeyreğinde, toplumsal sahnenin kenarlarını terkedip öne çıkmaya başladılar. Daha şimdiden demokratik yaşa-

mın vazgeçilmez unsurlarından olduklarını kanıtladılar. Öyle gözüküyor ki, 21. yüzyıl demokrasilerinde daha da önemli bir rol oynayacaklar.” Aydın Uğur, bu saptamasını, gerek Batı demokrasilerinde, gerekse de Türkiye’de yaşanan siyasi temsil krizinin giderek derinleşmesine bağlıyor ve meşruiyet krizine panzehir olarak STK’ların öneminin arttığının altını çiziyor.

STK’ların yelkenlerini dolduran rüzgarların varlığına Murat Belge de işaret ediyor: “Partilerin krize girmesi mi STK’lara canlılık verdi, yoksa STK’ların gelişmesi mi partileri ölgünleştirdi? Bu biraz ‘yumurta- tavuk’ ilişkisi üstüne beylik -ve cevapsız- soruyu andıran bir soru. Ama herhalde bir ilişki var; daha doğrusu, modern dünyadaki bazı eğilimler, değişimler vb., en azından şimdiki konjonktürde, partilere enerji veren damarları daraltırken STK’larda bunun tersi oluyor.”

Kitapta yer alan iki ayrı makale, modern dünyadaki eğilim ve değişimlere paralel olarak özellikle iki alanda sivil toplum örgütlenmelerinin önünün açıldığını ortaya koyuyor ve bu alanlardaki etkinlik olanaklarını vurguluyor.

Sadun Emrealp derlemede, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği konusunu ve bu işbirliğinin yaygınlaşması ve derinleşmesinin problemlerini inceliyor. Turgut Tarhanlı ise, STK’ların uluslararası rolünü ele alıyor. Günümüzde “ülkelerin demokrasi ve insan hakları sorunları, sadece o ülkelerin birer sorunu olarak görülmekten çıkmaya başladı” saptamasını yapan Tarhanlı, bunun için STK’ların “faaliyetlerinin konusu ve hedefi ‘sınırlarötesi demokrasi’ olarak da niteleniyor” diyor. Ozan Erözen de, “Günümüzde, genel eğilime uygun ola-

rak, sivil toplum kuruluşlarının da küreselleşme yolunda olduğunu söylemek mümkündür” sözleriyle aynı saptamaya katılıyor. (s.15.)

Merhaba Sivil Toplum adlı kitapta, ülkemizdeki STK’ların güçlenmesinin önündeki engel ve sorunlar da gözler önüne seriliyor. Ozan Erözden bunların başında 12 Eylül döneminin damgasını taşıyan mevcut yasal düzenlemeler ile “idari görevli altkültürü”nün geldiğini belirtiyor. Ali Çarkoğlu ise, bunun da ötesinde, Türkiye’de “halkın yönetime katılmaktan anladığı, özünde kamu yönetimine şikayetlerini bildirmek ve isteklerini dile getirmek olmaktadır. Ancak tüm bu isteklerin karşılanmasında halk kendine de bir rol düşüğünü görmemektedir” şeklindeki saptamayı paylaşıyor. Buna karşılık “STK’ların özellikle yerel yönetimler düzeyinde proje üretme ve yürütme işlevlerini ikinci plana itmeleri” onların katılım ilişkilerini mevcut patronaj ağlarının ötesine geçirememesini getirmektedir. Dolayısıyla, “Mevcut politika üretim süreçlerinde kayda değer değişiklikler yaratamayınca da etkinlikleri konusunda soru işaretleri doğmaya başlamaktadır” diyor. Kitabın üçüncü bölümünde de İnsan Hakları Derneği, Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi gibi sivil toplum örgütlerinde çeşitli görevler üstlenmiş kişiler, yaptıkları değerlendirmelerle STK’ları güçlendirme çabalarının karşılaştığı diğer sorunlarını aktarıyorlar.

Kitabın ikinci bölümünde, Helsinki Yurttaşlar Derneği tarafından hazırlanmış bir anket yer alıyor. Çeşitli STK’ların yetkilileri tarafından doldurulması istenen anket formu, STK’ların önündeki sorunları açığa çıkarmayı ve birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmalarını sağlamayı amaçlıyor. Ali Çarkoğlu ankete gelen sınırlı sayıdaki yanıt üzerinde yaptığı bir

çalışmaya dayanarak şu eksiklikleri saptıyor: “Var olan hukuk düzenlemelerinin uygulanmasını talep ve takip etmek ya da sivil toplum taleplerinin politikalara dönüştürülmesi için çalışmak gibi faaliyetler hiçbir sivil toplum kuruluşu tarafından önemsenmemektedir. STK’ların tümünde uzmanlaşmada bir yetersizlik göze çarpmaktadır.” Yazar, STK’ların faaliyet alanlarını ve türlerini tam belirlemiş olmadıkları için, tabanlarının denetimine açık bir hale gelemediklerini, kendi üyelerine hesap vermede demokratik bir iç katılım sağlayamadıklarını, dolayısıyla daha geniş destek tabanına ulaşamadıklarını belirtmektedir. Bunun yanı sıra “amatör gönüllü ruhuyla profesyonel teknik yeterliliği dengeleme” sorununa işaret etmektedir.

Bütün bu saptamalarıyla Merhaba Sivil Toplum, STK’ların teori ve pratiğiyle ilgilenenler için zengin bir düşünme ve tartışma temeli sunmaktadır. STK’lar, son çözümlemede, sadece yurttaş hak ve özgürlüklerine sahip olmakla yetinmeyen, aynı zamanda kendisine, ailesine, yaşam ortamına karşı gönüllü bir sivil sorumluluk duyan ve bunların değişim ve dönüşümüne katkıda bulunan modern yurttaşın, yaratıcı bireyin, dolayısıyla demokrasi kültürünün gelişimi için birer okul ve araçlardır.

O nedenle, kitabın sonunda Burhan Şenatalar’ın “Yaygın Demokrasi Eğitimi için İki Model Önerisi” başlıklı yazısında, çok sayıda STK tarafından birlikte yürütülebilecek ve hem ülkemizde demokrasi kültürünün güçlenmesine katkıda bulunacak, hem de STK’ların çalışma etkinliğini arttıracak gerçekçi bir proje önerilmesi, Merhaba Sivil Toplum’u ortaya çıkaran gönüllü ortak çabaya daha da bir değer kazandırıyor.

Ayşe Bilge Dicleli

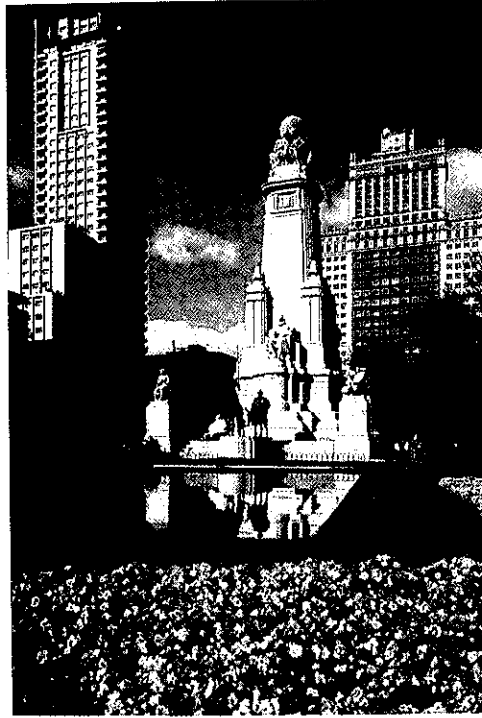
MADRID

Madrid'e giderken beklentiniz, şairin söylediği gibi "zil, şal ve gül" ise, aradığınızı bulamayacaksınız. İspanya isminin çağrıştırdığı kendine özgü renkleri ve müziği ile flamenco gösterileri, Madrid'de turistler için hazırlanan sahnenin bir yüzünde yer alıyor.

Eğer Madrid'de binbir kokulu sokakları, davetkar eğlenceleri ve canayakın insanları ile Akdeniz'den izler peşindeyseniz sizi hayal kırıklığı bekliyor, demektir.

Dansı ve müziğiyle flamenco ritminin hayata hükmettiği Endülüs'ün ve kıpır kıpır bir liman kenti olan Barcelona'nın aksine Madrid, geniş ve bakımlı cadde-leri, meydanlarını süsleyen birbirinden güzel anıt çeşmeleri ve kente, yaz-kış soluk aldırın parkları ile daha çok bir Orta Avrupa metropolü izlenimini uyandırıyor. **Kent, yabancılar için son derece güvenli. Gece-gündüz hiç bir asayiş sorununu hissetmiyorsunuz.**

Tarih ve sanat tutkunları için sayısız imkanlar sunan

kenti keşfetmeye, eskiden beri şehrin kalbi sayılan Puerto del Sol'dan başlamalısınız Puerto del Sol'a açılan çok sayıda sokak, gündüzleri yoğun bir alışveriş merkezi iken, akşamları, değişik zevklere hitap eden birçok bar, lokanta ve gece kulüplerini barındırıyor.

Puerto del Sol'dan biraz ileride yüksek duvarlarla çevrili geniş avlusu ile Plaza Mayor (Belediye Meydanı) karşınıza çıkar. 1619'dan beri boğa güreşleri, panayır, gösteriler gibi toplumsal olayların merkezi olan Plaza Mayor, bugün de Madrid'in en canlı mekanlarından biri.

Plaza Mayor'dan çıkıp özenle korunmuş tarihi binalarla dolu dar sokaklar boyunca ilerlerken, büyük bir katedral ve yanbaşında Kraliyet Sarayı (Palacio Real) yer alıyor. 18. yüzyıldan sonra İspanya'ya hükmeden Bourbon hanedanınca yaptırılan ve günümüzde müze olarak kullanılan sarayın önündeki uzun kuyruğa giderseniz nadide goblenleri, eşsiz resim koleksiyonları

mı ve herbiri geçmişin ihtişamını yansıtan değerli porselen, saat ve mobilyaları görebilirsiniz.

Madrid'e gelmişken Prado Müzesi'ni ziyaret etmemek olmaz. İspanya'nın bu görkemli yapısının yüksek tavanlı salonlarında binlerce tablo sergileniyor. Özellikle Velasquez, El Greco ve Goya'nın en geniş koleksiyonlarını izledikten sonra mutlaka zaman

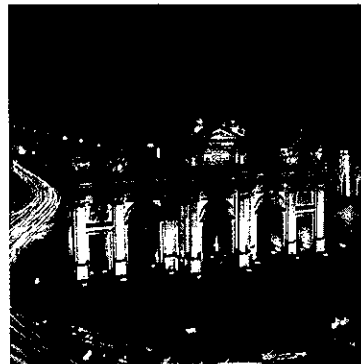
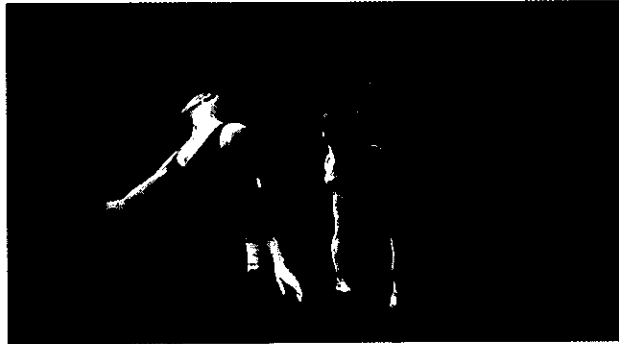
ayırıp Reina Sofia Ulusal Sanat Galerisi'ni de gezin. Bu müze/galeride, Prado kadar tanınmış olmasa da, İspanyollar'ın 20. yüzyıl sanatına olağanüstü katkıları olan Dali, Picasso ve Miro'nun çok sayıda eseri burada sergileniyor. Picasso'nun başyapıtı olarak kabul edilen ve İspanyol içsavaşının tüm trajedisini yansıttığına inanılan "guernica" tablosu da bu galeride.

Madrid'de alışveriş için fazla zorlanmayacaksınız. Çünkü, şehirdeki tüm mağazalar neredeyse tek elde toplanmış durumda. El Corte Ingles, dev bir süpermarketler zinciri ve Madrid'in hemen hemen her mahallesinde bir mağaza yer alıyor. Tercihiniz daha ufak mağazalarsa, şehrin belli başlı caddelerinden biri olan Gran Via üzerindeki veya Puerto del Sol'a açılan sokaklardaki dükkanları dolaşabilirsiniz. Daha şık mağazalar ve butikler ise Goya bölgesinden bulunuyor.

Gezinizi planlarken büyük alışveriş merkezleri dışındaki çoğu dükkanın öğle saatlerinde Siesta'ya çekildiklerini sakın unutmayın. Öğle saatlerinde cafe ve restoranlar cıvı cıvılken, sokaklarda tüm hayat duruyor.

Barlar ve restoranlar, akşam, iş çıkış saatlerinde tekrar doluyor. Tüm Madridliler, iş çıkışlarında en yakın bardan başlayarak uzun sürecek bir akşam macerasına hazırlanıyorlar.

Barlar ve restoranlar, akşam, iş çıkış saatlerinde tekrar doluyor. Tüm Madridliler, iş çıkışlarında en yakın bardan başlayarak uzun sürecek bir akşam macerasına hazırlanıyorlar.

Tipik bir Madridli iş çıkışından eve gidene kadar olan süreye en az iki bar sığdırıyor. Barlar arası bu koşuşturma, yemekten sonra da sabahın erken saatlerine dek aynı hızla devam ediyor. "Madrid usulü" denilen bu bar ziyaretlerinde aynı gece boyunca aynı insanlarla değişik barlarda karşılaşabiliyorsunuz.

Madrid'de yaz gecelerinin tadına doyum olmuyor. Yüzlerce restaurant ve barda süregiden eğlence, belki ancak İstanbul ve Atina'daki gece hayatıyla karşılaştırılabilir. Özellikle Castellan Caddesi boyunca sıralanan bulvar cafeleri ve barlar, Madridliler'in en gözde eğlence bölgesi.

Çoğu metropolde pazar günlerini geçirmek işadamları için son derece sıkıcı olabilir. Oysa Madrid, hafta

sonunu bu şehirde geçirmek durumunda olan işadamları için çok cazip alternatifler sunuyor.

Rastro adı verilen açık hava bitpazarı, antika meraklılarını çekerken, gününbirlik geziler için görkemli eski başkent Toledo veya bir masal dekorunu

andıran Alcazar'ıyla Segovia, son derece ilginçtir.

Real Madrid'in maçları dışında Madridliler için pazar günlerinin en heyecanlı olayı, boğa güreşleri. Özel haftalar dışında bu güreşler biraz turistik nitelik kazanmış. Öyle ki, tribünü dolduran çoğunluğu kameralı binlerce izleyici (turist) hangi enstantanede "ole" denileceğine bir türlü karar veremiyor. Zaten merak saikiyle yolu buralara düşmüş izleyicilerin çoğu, ilk boğanın ölüsü dışarı çıkartılırken kendilerini dışarı zor atıyor. Çarpıcı ritüelleri ile boğa güreşleri, dönüşte hatırıncıdaki Madrid imajının en canlı bölümünü oluşturacak.

Mahmut Boynudelik
Turizmci

Son* bebeklerden biri.

"Beni evlat edinin,
hayatımı kurtarın."

Fotoğraf: Cem O. Kırac - SAD/AFAG

ugün Türkiye kıyılarında 100'den az Akdeniz foku kaldı. Düzensiz turizm gelişmesi, çarpık kentleşme ve deniz kirliliği yüzünden, aşam alanları her geçen gün daralıyor. **Akdeniz Foklarını Koruma Projesi**, 1997 yılından beri bu güzel canlıların üreme bölgelerini ve aşam alanlarını korumayı amaçlıyor. Foça'da SAD/AFAG (Sualtı Araştırma Derneği-Akdeniz Foku Araştırma Grubu) ile Mersin'de ODTÜ Deniz Bilimleri Enstitüsü öğretim üyelerinin işbirliğiyle iki proje yürütülüyor. Sonuçlar alınmaya başlandı. Foça ve Mersin kıyı bandının bir ölümü Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Doğal Sit Alanı ilan edildi. **Daha yapılması gereken çok şey var.** Siz de bu edir canlıların korunmasına katkıda bulunmak istiyorsanız, lütfen bizi arayın. Bir Akdeniz fokunu evlat edinin. Projenin nasıl gittiği onusunda sürekli bilgilendirilecek, çevre korumacılar ve gönüllülerle görüşme fırsatı bulacaksınız. **cele edin, bizi arayın. Bir Akdeniz fokunu da siz kurtarın.** *Akdeniz Foklarını Koruma Projesi 24 leri 1998'de başlarken, Türkiye sularında 100'den az fok yaşıyordu. Siz bu ilanı okurken, çevre brumacılar ve gönüllüler, şu anda hayatta kalan son fokları kurtarmak için çalışıyorlar.

Ad/Soyad :
Adres :
Telefon :
Faks :
Ayrıntılı bilgi istiyorsanız bizi arayın ya da bu formu aşağıdaki faksı gönderin.
Tel: (0-800) 211 50 60 Faks: (0-212) 528 20 40

“Dünya”ya geldik bir kere...

Ergun Hiçılmaz

“Dünya Kupası”, bazılarına göre bir ülkenin futbolda ne kadar “dünya”lı olduğuna işarettir. Kimileri, ne kadar dünyalı olup olunmadığı sorusunu sormaz ve “dünya” gözü ile şu “Kupa”ya bir kez daha katıldığımızı görmek ister. Pek de yanlış değildir bu düşünce. Çünkü, 1954’den sonra dünyaya gelenler, Türkiye’yi, Dünya Kupası finallerinde değil, elemelerinde gördüler... Biz çok şükür finallerde oynamış bir Türkiye gören nadir insanlar olarak, o yılları, “aman silinmesin” diye hafızamıza kaydettik.

Dünya Kupası’nın babası Jules Rimet’dir. 1930 yılından itibaren düzenlenmeye başlanan Kupa, kitlesel “spor sektörü” kimliği ile en “organize” şampiyona olarak tanınıyor. Jules Rimet, 1930’da Uruguay’da düzenlenen ve ev sahibinin şampiyon olduğu ilk Dünya Kupası’nda takımları bir araya getirmekte hayli zorlanmıştı. Avrupa ülkelerinin Uruguay’a hem yolun uzaklığı, hem de masrafin yüksekliğinden gitmekte zorlanması organizasyon komitesini bir hayli düşündürcekti... Jules Rimet ve arkadaşlarının Dünya Kupası düzenlemelerinin ekonomik olarak nasıl bir kaynak oluşturduğunu da ilk anlarda tesbit etmemişlerdi.

Galiba dünyanın en profesyonel düzenlemesi, yine dünyanın en amatör anlayışı ile ele alınmıştı. Reklam ve televizyon gelirleri ile diğer gelir kaynaklarının toplamı “dünyanın parası” ediyordu. Kupanın ekonomik yönden top sektörü olarak sağladığı hareket ve faydanın yanında bu “iş” ile istigal edenlerin de gelir payı yükselecekti. Çünkü Dünya Kupası bir yerde “Dünya Pazarı”ydı. Kupa finalleri, ucuzluğun simgesi bütün pazarlara karşı, pahalılığın vit-

rini oluyordu... Dünya Kupası’nda oynamış olmak hem futbolculara hem de kulüplerine daha çok sıfırlı rakamlarla yarar sağlıyordu. Bunun dışında siyasal ve kültürel boyutlarda dünyanın dünyalı kabul etmediği ülkeler, bu topun sayesinde farkediliyor ya da tanınıyordu. Komite, 1934 ve 1938 Kupaları’nın düzenlenmesinde, Uruguay’ın şampiyon olduğu 1930’a nazaran daha tecrübeli davranmış ve teknik aksaklıkları asgariye indirmişti.

Dünya Kupası’na, kurulduğundan beri yakınlık gösteren İtalya, kazanmak isteğini önce kendi ülkesinde, daha sonra da Fransa’da ortaya koymuş ve üstüste şampiyon olmuştu. 1934’de Çekoslovakya’yı, sonrakinde ise Macaristan’ı finalde deviren İtalya, bir yerde Avrupa’ya tercüman olmuş ve futbolun, kıtadan sorulması gerektiğini iddia etmişti. Sadece oyun sistemi değil, kitlesel futbol sevgisi ile farklı bir “dünya” çizen İtalya, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle, üçüncü bir kupadan olmuştu. Sahalardaki “top”un yerini, si- perlerdeki “top” almıştı.

1942-1948 arası savaş galip, barış mağluptu... Ve, dünya topla yeniden buluşmak için 1950’yi bekliyordu. Brezilya’da düzenlenen şampiyona belki de dünya futbolunda Avrupa’nın dışında söz sahibi bir başka ülkenin olabileceğinin ilk sinyalini vermişti. Finali oynayan Brezilya, 2-1 yenilerek “geldim” diyememişti. Ama 1958’de diyecekti. Türkiye ise, amatörlükle profesyonellik arasında ince köprüden yeni yeni geçiyor ve futbol anlayışına yeni alanlar arıyordu. Dünya Kupası bu alanlardan biriydi. 11 yıl aradan sonra Milli Takım yeniden oluşturulmuş ve 1948’de

Yunanistan maçı gündeme gelmişti. Atina'da elde edilen 3-1'lik galibiyet, sonraki başarıların da başlangıcı olacaktı.

Türkiye, 1949 yılı Dünya Kupası'nda her zaman hatırlayacaktı. Çok şeyler vererek gidemediğimiz "dünya"ya bu dönemde "ilk" adımı atmıştık. Milli takım grubunda Suriye ile eşleşmiş ve Ankara'daki maçta 7-0'lık galibiyetle final kapısı değil aralanmak, sonuna kadar açılmıştı. Futbol Federasyonu tüm çabalarına rağmen takımı Brezilya'daki finallere götürecek parayı bulamıyordu. Türkiye final hakkını "masrafların çokluğu ve tahsisat bulunamayışı" sebebiyle kullanamayacaktı. Dikkatli bakıldığında bu dönemde futbolumuzun gelişme sinyallerini görmek mümkündü. 1951'de kazanılan Berlin Zaferi de bu sinyallerden biriydi. 17 Haziran 1951 günü Olimpiyat Stadı'nı dolduran 100 bin seyirci, Türkiye'nin 2-1'lik muhteşem galibiyetine tanık olacaktı.

Türk futboluna profesyonelliğin resmen girişinden sonra, daha profesyonelce düşünmeye başlamıştık. İspanya beraberliğinin ardından İsviçre galibiyeti gelmiş ve bunu 1948 ve 1952 Olimpiyat oyunları finalistisi Yugoslavya ile 2-2'lik beraberliği izlemişti. Türkiye, 1954 Dünya Kupası'na koşuyordu. Elemelerdeki rakibimiz ise bu defa Avrupa'nın büyüklerinden İspanya olmuştu. 6 Ocak 1954'de Madrid'deki ilk randevudan takımımız 4 gollü bir yenilgi ile dönüyordu. Sonuç, umut kırıcıydı ve Dünya Kupası finallerine katılmak galiba yine bir hayal olacaktı. Ama hayallerin gerçeğe dönüştüğü tarihi de yaşıyabiliyordu futbol: 14 Mart 1954 günü İnönü Stadı'nda, Kubala'lı İspanya-Türkiye karşısında, Burhan'ın gollüyle devrilmişti. Statü gereğince üçüncü maç tarafsız bir sahada oynanacak ve kazanan finallere gidecekti.

17 Mart 1954 Roma... Turgay-Rıdvan, Basri-Mustafa, Çetin, Rober-Lefter, Burhan, Feridun, Suat, Coşkun'dan ku-

rulu Milli Takım ilk golü yemesine rağmen Burhan ve Suat'ın golleriyle galip duruma geçmişti. Finallere 12 dakika vardı. 78. dakikada Artechta tekrar beraberliği sağlamış ve maç 2-2 ile düğümlenmişti. Düğüm uzatmada da çözül-meyecek ve finalist kura tayin edecekti.

Bana bir final ver Tanrım...

FIFA gözlemcisi ve iki takımın temsilcileri bir araya gelmiş ve bir kupanın içine Türkiye ve İspanya yazılı iki kağıt konulmuştu. Maçı izleyen küçük bir çocuk, gözlemci tarafından çağırılmış ve kupadaki kağıtlardan birini çekmesi istenmişti. Taraflar heyecanla bekliyordu... Dakikaların hatta saniyelerin en yavaş gittiği bu bekleyiş içinde kimi futbolcular arkasını dönmüş, kimi yere çökmüş kimi de heyecanın doruğunda kaskatı kesilmişti.

Küçük Franco, Dünya Kupası finallerinde oynayacak bir büyüğün adını söyleyecekti. Herşey, dörde katlanmış küçük bir kağıtta yazıyordu. Kupada bir takımın "alın yazısı"ydı bu... Küçük Franco'nun ellerindeydi herşey... Katlanan kağıdı açmış ve titrek sesiyle bağırması: "Turchia" Ne Lefter'in, ne Turgay'ın ne de diğerlerinin bir daha asla duy-ması mümkün değildi... Birkaç saniye içine sığan ama coşku ve heyecanına ölçü getirilmeyecek bir sevinç... Zaferi "dünyaya bedel" bir sevinçle yaşamışlardı onlar...

Takımımız finallerde kupa şampiyonu Almanya karşısında iki yenilgi almış (4-1 ve 7-2) ve Güney Kore'yi 7-0 yenmişti. Ama en önemlisi finalde oynamak onuruna erişmişti. Türkiye 1954'den bu yana tekrar "dünya"lı olmanın yolunu arıyor... Tekrar bir gitse, biliyoruz ki "dünyalar bizim olacak"

Ergun Hiçılmaz

Gazeteci, Sabah Gazetesi

int_rnet'te

e.f.t. bedava!

Repo zaten bedava.

Ayrıca;

Döviz ve fon alım satımı.

Hisse senedi alım satımı.

Havale.

Fatura, kredi kartı ödemeleri.

Hesap ve çek senet bilgileri.

Şifre değişikliği.

Hepsi, Garanti İnternet şubesinde.

Hepsi bedava.

128 bit bilgi güvenliğiyle.

Ücretsiz İnternet şifresi için

başvuru adresi: www.garanti.com.tr

ya da herhangi bir Garanti şubesi.

Bilgi için: (0 212) 630 30 30

GARANTİ

ŞubeSizTM Bankacılık

www.garanti.com.tr

Başka bir arzunuz?